

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra Blízkého východu

Bakalářská práce

Mgr. Anna Huláková

**Prostředky pro vyjadřování jazykových postojů mezi turečtinou a
ázerbájdžánštinou ve firemním prostředí**

Means of expressing language attitudes between Turkish and Azerbaijani in
corporate environment

Praha 2020

Vedoucí práce: Mgr. Filip Kaas

Poděkování:

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucímu této bakalářské práce, Mgr. Filipu Kaasovi, který mi během samotného výzkumu i psaní práce poskytl cenné rady a poznatky. Stejně tak byl vždy nápomocný i během mého bakalářského studia, čehož si nesmírně vážím. Rovněž se sluší na tomto místě poděkovat Mgr. Tamah Sherman, Ph.D., která působí na Ústavu obecné lingvistiky FF UK. Ta mi laskavě poskytla podnětné připomínky zejména v praktické části práce.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 7.8.2020

Anna H u l á k o v á

Klíčová slova (česky):

sociolingvistika, mnohojazyčnost, jazykové postoje, jazyková hierarchie, jazykový kontakt, turečtina, ázerbájdžánština, firemní prostředí

Klíčová slova (anglicky):

Sociolinguistics, multilingualism, language attitudes, linguistic hierarchy, language contact, Turkish, Azerbaijani, corporate environment

Abstrakt (česky):

Předmětem předkládané práce je analýza prostředků pro vyjadřování jazykových postojů v korporátním prostředí, výzkum se konkrétně zaměřil na turecké oddělení jedné z mezinárodních firem sídlící v Praze. V tomto oddělení mimo rodilých mluvčí turečtiny pracují i mluvčí ázerbájdžánštiny. Jelikož jsou oba tyto turkické jazyky do jisté míry srozumitelné, ke kontaktu těchto jazyků dochází pravidelně jak v pracovní, tak i běžné komunikaci mezi zaměstnanci obou národností. Turečtina ovšem dominuje jak z hlediska počtu mluvčích v kolektivu, tak i svou prestiží. Práce zkoumá jazykové postoje v této vybrané skupině, přičemž je kladen důraz na jazykové jevy, které značí dominanci jednoho jazyka nad druhým. Práce rovněž vyhodnocuje problematiku sběru dat pomocí tzv. zúčastněného pozorování. Práce vychází z etnografických premis, během výzkumu byly pořízeny data pomocí nahrávek a dotazníků, současně je výzkum ukotven v dostupné odborné literatuře.

Abstract (in English):

Subject of the proposed work is the analysis of means for expressing language attitudes in the corporate environment, the research specifically focuses on Turkish department of one of the international companies based in Prague. In addition to native speakers of Turkish, speakers of Azeri also work in this department. As both of these Turkic languages are to some extent intelligible, the contact of these languages occurs regularly both in work related and in regular communication between the employees of both nationalities. However, Turkish dominates both in terms of the number of speakers in the group and its prestige. The thesis examines language attitudes in this selected group, with emphasis on language phenomena that indicate dominance of one language over another. The work also evaluates the issue of data collection using so-called participatory observation. The work is based on ethnographic premises, during the research data were obtained using recordings and questionnaires, at the same time the research is based on available scientific literature.

OBSAH

1. Úvod	1
2. Ázerbájdžánština, turečtina a jejich historicko-kulturní pozadí	3
2.1 Ázerbájdžánština	4
2.2 Turečtina	5
3. Metodologie	8
3.1 Etnografická studie – Historie	8
3.2 Etnografická studie – Popis metody	12
3.3 Výzkumný rámec a výzkumné otázky	18
3.4 Práce v terénu a sběr a zpracování dat	21
3.5 Nahrávky	24
3.6 Teorie a konceptuální rámce pro analýzu	28
3.6.1 Jazyková ideologie	29
3.6.2 Jazyková hierarchie	33
3.7 Limity práce	38
4. Popis prostředí na pozadí modelu SPEAKING	39
5. Analýza	44
5.1 Jazykové postoje	44
5.2 Normativita a purismus	47
5.3 Background group	51
5.4 Jazyk jako symbol	52
5.5 Ideologie jako postoj k jinému jazyku	53
5.6 Hegemonie	56
5.7 Humor	58
5.8 Stereotypy, ingroup vs. outgroup přístup	60
5.9 Codeswitching a Codemixing	61
5.10 Psaná komunikace	65
5.11 Oběd	68
5.12 Formální mluva	70
5.13 Audience role	72
5.14 Hezký vs. škaredý přízvuk	73
6. Shrnutí	75
7. Závěr	78
8. Zdroje	82

1. Úvod

Ve stále více globalizovaném světě se na pracovištích nejen v České republice objevuje kulturní a jazyková rozmanitost. V dnešní době je obvykle, že zaměstnanci v soukromém a státním sektoru jsou nuceni komunikovat s lidmi jiných národností, a to nejen virtuálně prostřednictvím e-mailu nebo internetu, ale často také osobně, protože lidé cestují i v rámci profesního života. Aby mohl jedinec úspěšně komunikovat napříč kulturami, měl by mít dostatečné znalosti o kultuře a nezřídka i jazyce jeho protějšku.¹ Moderní pracoviště řady firem a mezinárodních institucí jsou dnes veskrze mnohojazyčné, tento složitý jazykový systém stále více vyžaduje výzkumný přístup, který je citlivý na kontextuální dynamiku používání jazyků, politiky a ideologie. Studie na vícejazyčných pracovištích v posledních letech ukazují na zaujatost výběru jazyka v neformálních situacích. Jazyk hraje klíčovou roli v socializaci, vytváření vztahů a výměně informací, rovněž ale může vést k vyloučení, seskupování a skryté nerovnováze moci.² Volba jazyka ve skupině nevzniká ve vakuu, jedná se určitou implikací z hlediska vztahů identity a moci. Jazykové praktiky je třeba studovat v kontextu, protože účastníci přizpůsobují své volby místním potřebám a podmínkám. Proto předpoklady o moci a ideologii ve vztahu k používání jazyka musí být pečlivě vyváženy s cíli a motivací jednotlivců.³

Wittgenstein řekl, že to nejdůležitější se skrývá v každodennosti. To je rovněž mottem celé práce. V rámci etnografické práce nás totiž nezajímá to, co je na fenoménu mimořádné, ale sledujeme to, co je na něm zcela běžné. Většina výzkumníků, kteří se pokoušejí dělat etnografický výzkum, nejsou formálně vyškoleni a učí se tuto metodu lidově řečeno za běhu. Každý je tak odkázán především na metodu pokusu a omylu při pomyslném vstupu do terénu, což vede k rozvoji nevysloveného vědění o tom, jak je etnografický výzkum praktikován a psán.⁴ Stejně tak tomu bylo i v mém případě. Idea k sepsání této práce se zrodila zhruba před rokem, kdy jsem začala pracovat na oddělení mezinárodní firmy sídlící v Praze, které je složeno z několika desítek mluvčích turečtiny a ázerbájdžánštiny. Již od prvního dne bylo zjevné, že konverzace mezi kolegy vykazuje pozoruhodné rysy.

Když jsem si však o tomto vztahu chtěla přecíst více, našla jsem literaturu sice kvalitní, avšak

¹ LØNSMANN, Dorte. *English as a corporate language: Language choice and language ideologies in an international company in Denmark*. Roskilde, 2011. Disertační práce. Roskilde University. Department of Culture and Identity. Str. 1.

² NEGRETTI, Raffaella & GARCIA-YESTE, Miguel. *Lunch Keeps People Apart: The Role of English for Social Interaction in a Multilingual Academic Workplace*. *Multilingua*, 34, 2015. 10.1515/multi-2014-1038. Str. 2.

³ *Ibid.*, Str. 22.

⁴ DRULÁK, Petr. *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-385-7. Str. 194.

nevztahovala se na tyto jazyky a tudíž nepřinesla očekávaná vysvětlení. Jednalo se především o knihy a příspěvky od Nekvapil a Sherman (2009, 2013 a 2018), kteří se zabývají výzkumy v nadnárodních podnicích. Stejně jako článek od Raffaella Negretti a Miguela Garcia-Yeste (2015) o roli angličtiny v mnohojazyčných akademických pracovištích. Dále také stojí za zmínku Dorte Lønsmann (2011) a její výzkum angličtiny v dánské firmě či Risager (2012) a její výzkumy jazykových hierarchií. V neposlední řadě také Jan Blommaert a Dong Jie (2010) a jejich příručka pro začátečníky v terénním výzkumu. Nenašla jsem však volně přístupný výzkum, který by se zajímal o vztah tureckého jazyka a ázerbájdžánštiny v korporátním prostředí. Na tento popud vznikla samotná práce, která si klade ambici přinést čtenáři lepší pochopení jazykových výzkumů ve firemním prostředí a současně je aplikovat na vybrané turkické jazyky.

Využití ázerbájdžánštiny, turečtiny a jiných jazykových prostředků pro sociální interakce je předmětem předkládané studie, která zkoumá jazykovou situaci na uzavřeném tureckém oddělení korporátní firmy se sídlem v Praze. Cílem práce bude prozkoumat jazykové postoje ve vybraném vzorku mluvčích, přičemž bude kladen důraz především na zkoumání jazykových jevů, které mohou značit nebo formovat dominanci jednoho jazyka nad druhým. K tomu slouží nejprve úvodní historicko-metodologická část, která bude tvořit nástroj pro naplnění cílů této práce, tedy sběr jazykového materiálu pomocí nahrávek a dotazníků, následné kvalitativní vyhodnocení a porovnání s popisem v dosavadní teoretické literatuře a vyvození závěrů.

2. Ázerbájdžánština, turečtina a jejich historicko-kulturní pozadí

Ázerbájdžánština i turečtina jsou součástí západní větve tzv. oguzských jazyků v rámci širší rodiny turkických jazyků. Oba jazyky jsou si vzájemně blízkými příbuznými a sdílejí mnoho společných jazykových rysů, což pramení z jejich historického vývoje. Oguzské kmeny Střední Asie hovořily předchůdcem těchto jazyků v období mezi 7. a 11. stoletím našeho letopočtu.⁵ Od 13. století můžeme hovořit o staroosmanštině, někdy nazývané stará anatolská turečtina, druhý název rovněž více odpovídá historickému kontextu. Staroosmanštinu vystřídala v 15. století střední osmanština, která se gramaticky liší od moderní turečtiny jen minimálně. Následně se však začaly projevovat silné vlivy perštiny a arabštiny, které z osmanštiny až do 19. století tvořily relativně smíšený jazyk.⁶

Raná ázerbájdžánština byla silně ovlivněna perštinou a arabštinou, přičemž byla fakticky jazykem prvních Sáfíjovců. Perský šáh Ismáíl I., zakladatel dynastie, je ostatně autorem mnoha básní v ázerbájdžánštině. Postupem času došlo s nástupem periodického tisku k modifikaci ázerbájdžánštiny, která je v mnoha ohledech shodná s dnešním jazykem, byť byla stále ještě psána arabským písmem. Na počátku 20. století v Ázerbájdžánu neproběhla žádná radikální jazyková reforma srovnatelná s tou tureckou po vzniku Turecké republiky. To má stěžejní vliv na dnešní vzájemnou srozumitelnost obou jazyků, řada slov z tzv. Öztürkçe (puristická forma turečtiny) není srozumitelná pro rodilé mluvčí dnešní ázerbájdžánštiny. Blízkost obou jazyků by se dala přirovnat k srozumitelnosti češtiny a polštiny. Ázerbájdžánština pak dnešním Turkům zní jako archaický jazyk a mladá generace jí již vůbec nerozumí. Některé prvky jsou však i nadále totožné, některé z nich je nutno níže zmínit.

Oba jazyky jsou aglutinační, tedy základ slova zůstává a k němu se přikládají přípony. Ázerbájdžánské nazální *m* koresponduje s *b* v tureckých slovech obsahujících následující nazálu, např. “já” *men* vs. *ben*. V ázerbájdžánštině ekvivalenty tureckých slov s *y*- někdy postrádají tento počáteční konsonant, např. “rok” *il* vs. *yl*. Ázerbájdžánská frikativa *-ç* se často objevuje na konci první slabiky v případech, kdy turečtina vykazuje *-q*, např. *çoç* “hodně” vs. turecké *çok*. Ve věci slovního přízvuku jsou si ázerbájdžánština a turečtina podobné. Melodická intonace vět v ázerbájdžánštině je ovlivněna perštinou a je poněkud odlišná od té turecké. U mluvených variant jsou v ázerbájdžánštině otázky často označovány spíše stoupající intonací než pomocí tázací částice. Struktura slabik je v obou jazycích podobná. Slabika může být otevřená, např. *su* “voda” nebo zavřená, např. *at* “kůň”, či s více konsonanty

⁵ FEDERAL RESEARCH DIVISION. *Azerbaijan A Country Study*. Kessinger Publishing, 2004. ISBN 141910862X. Str. 81.

⁶ KUČERA, Petr. *Podrobná gramatika turečtiny*. Brno: Lingea, 2014. ISBN 978-80-87471-79-1. Str. 14.

kürk "srst". Oba jazyky mají při skloňování následující podobnost: *su* "voda" má objektivní kmen *suy-* před sufixy s počáteční samohláskou, např. genitivní *suyun*, dativní *suya*, akuzativní *suyu*, posesiv první osoby *suyum* "moje voda". Oba jazyky mají totožné posesivní přípony, např. *evim* "můj dům". Ázerbájdžánské číslice se podobají těm tureckým, např. *doqquz* vs. turecké *dokuz*. V ázerbájdžánštině je přítomný čas vyjádřen *-(y)Ir*, či *-mAKdA*, aorist je vyjádřen *-(y)Ar*. V turečtině se tyto tvoří následovně: *-(I)yor*, *-mAktA* a *-(V)r*. Slovosled ve větách se podobá v obou jazycích – předmět, objekt, predikát. Příslovce místa a času jsou často kladeny na začátku věty, tedy ještě před předmětem.⁷

2.1 Ázerbájdžánština

Ázerbájdžánština (*Azərbaycan dili*) je úředním jazykem Ázerbájdžánské republiky (*Azərbaycan Respublikası*), státu rozkládajícího se na východních svazích Malého Kavkazu a na pobřeží Kaspického moře. V Ázerbájdžánu jím hovoří kolem 10 milionů obyvatel. Je rovněž mateřským jazykem asi 20 milionů Ázerbájdžánců žijících převážně v severozápadním Íránu a také ázerbájdžánské diaspory za hranicemi Ázerbájdžánu a Íránu.⁸ Ázerbájdžánština je velmi úzce spjata s turečtinou. Moderní standardní ázerbájdžánština je založena na bakinském dialektu Baku, hlavního města Ázerbájdžánu.⁹

Dějiny ázerbájdžánštiny, jako literárního jazyka, jsou neoddelitelně spjaty s historií osmanské turečtiny. Od 19. století se etablovaly do ázerbájdžánského jazyka ruské slovní výpůjčky (zejména technické termíny) a gramatické a lexikální struktury v Ruskem kontrolovaném Ázerbájdžánu, stejně jako tomu bylo u perských slov v íránském Ázerbájdžánu. Výsledné varianty však zůstávají vzájemně srozumitelné. V období před vznikem Sovětského svazu byla literatura v Ázerbájdžánu psána v arabském písmu v několika literárních formách, které do roku 1900 ustoupily výraznější ázerbájdžansko-turecké formě. V roce 1924 sovětská představitelé vyvíjeli tlak na ázerbájdžánskou vládu, aby schválila postupné zavedení modifikované latinky. Má se za to, že cílem tohoto rozhodnutí bylo izolovat muslimské národy od islámského světa a kultury, čímž by se snížilo nebezpečí vzniku nacionalistických a náboženských

⁷ JOHANSON, Lars & CSATÓ, Eva A.. *The Turkic Languages*. Routledge Language Family Descriptions, 1998. ISBN 0415082005. Str. 249-260.

⁸ LANĚ, Tomáš. *Přehled ázerbájdžánské gramatiky: [s praktickými příklady]*. Brno: Lingea, 2013. ISBN 978-80-87819-04-3. Str. 8.

⁹ JOHANSON, Lars & CSATÓ, Eva A.. *The Turkic Languages*. Routledge Language Family Descriptions, 1998. ISBN 0415082005. Str. 248.

hnutí. V pozdních třicátých letech nicméně sovětské úřady změnilly svou politiku a diktovaly použití azbuky.¹⁰

Až do 30. let 20. století byla psaná ázerbájdžánština velmi blízká osmanštině, byť měla více či méně místní rysy. Ázerbájdžánština byla zapisována arabským písmem až do roku 1929. Na konci 30. let došlo k přechodu na azbuku, která prošla mnohými změnami až do roku 1958, kdy došlo k ustálení jejího zápisu. Tato abeceda je založena na ruské azbuce a obsahuje některé dodatečné znaky pro specifické fonémy ázerbájdžánštiny.¹¹ Když se Sovětský svaz rozpadl, otázka abecedy byla středobodem veřejné diskuze. Sousední Írán obhajoval používání arabského písma, údajně jako součást kampaně za rozšíření vlivu šíitského islámu v Ázerbájdžánu. Většina ázerbájdžánských intelektuálů nakonec odmítla přechod na arabské písmo, přičemž upozornila na fakt, že Írán v severním provinciích nedovolil řádné studium ázerbájdžánského jazyka. Místo toho intelektuálové upřednostňovali upravenou latinku zahrnující symboly pro typické fonémy ázerbájdžánského jazyka. V prosinci 1991 zákonodárci schválili postupný návrat k tzv. “nové latině”.¹²

2.2 Turečtina

Turečtina (*Türk dili*) je úředním jazykem Turecké republiky (*Türkiye Cumhuriyeti*), rozkládající se na cípu jihovýchodní Evropy a asijském poloostrově Malá Asie. Turečtina je, jak co do počtu mluvčích, tak s ohledem na prestiž a rozšíření, nejsilnějším a nejpočetnějším ze všech turkických jazyků. V Turecku jazykem hovoří 68 milionů obyvatel. Mimo území Turecka můžeme hovořit o mluvčích turečtiny v Severokyperské turecké republice (250 tisíc), v Bulharsku (600 tisíc), v Řecku (120 tisíc), v Makedonii (80 tisíc), turkofonní irácká populace (více než 500 tisíc), v Evropě (3,5-4 miliony) a například také v Rusku (100 tisíc). Celkový počet tak bývá odhadován v současné době na 80 milionů rodilých mluvčích turečtiny. Nejblíže k ní mají gagauzština a ázerbájdžánština, jazyky mezi nimiž a turečtinou existuje

¹⁰ FEDERAL RESEARCH DIVISION. *Azerbaijan A Country Study*. Kessinger Publishing, 2004. ISBN 141910862X. Str. 81-82.

¹¹ JOHANSON, Lars & CSATÓ, Eva A.. *The Turkic Languages*. Routledge Language Family Descriptions, 1998. ISBN 0415082005. Str. 248.

¹² FEDERAL RESEARCH DIVISION. *Azerbaijan A Country Study*. Kessinger Publishing, 2004. ISBN 141910862X. Str. 81-82.

poměrně vysoký stupeň srozumitelnosti.¹³ Moderní standardní turečtina je dědicem osmanské turečtiny, vyvinula se na základě istanbulského dialektu.¹⁴

Od konce 15. století začalo v psané osmanštině docházet k silné perzianizaci a arabizaci v oblasti lexika, tuto podobu si osmanština zachovala až do poloviny 19. století. Nedostatky arabského písma pro vyjádření fonémů tureckého jazyka byl zdůrazněn již v období tanzimatu v polovině 19. století. Nacionalistická ideologie, která se silně rozvinula v první dekádě 20. století, přinesla myšlenku přijetí latinky. Po mladoturecké revoluci roku 1908 a zvláště pak po roce 1911, kdy se především kolem časopisu *Genç Kalemler*, neboli “Mladá pera”, formuje hnutí za nový jazyk, již lze hovořit o přechodu k moderní turečtině.¹⁵ Tato myšlenka začala zajímat Atatürka dlouho před založením Turecké republiky.

Mezi všemi reformami vyhlášenými Mustafou Kemalem za účelem westernizace Turecké republiky jsou pravděpodobně nejúspěšnější reformy jazykové. Cílem Atatürka bylo osvobodit turecký jazyk od cizích prvků nebo spíše od arabských a perských prvků, které představovaly starou kulturu, od které chtěl zachránit zemi a jazyk, a nahradit ji čistě tureckými prvky. K dosažení tohoto cíle měla sloužit *Türk Dil Kurumu (TDK)*, neboli “Ústav pro jazyk turecký”. Jazyková reforma probíhala v letech 1928-1983 a byla pravděpodobně nejvíce diskutovaná ze všech reform v Turecké republice, je nutné rovněž podotknout, že v očích většiny populace navíc nejméně populární. S vojenským převratem dne 12. září 1980 se určité kruhy, které byly proti jazykové reformě, pokusily přesvědčit vládu, že by TDK měla být uzavřena.¹⁶

Od 80. let došlo k omezení činnosti TDK a zároveň byla asociace méně viditelná. Nicméně od začátku roku 1994 periodikum asociace obsahuje i skromný seznam slov navržených jako ekvivalent slov a výrazů z evropských jazyků. I když konzervativní skupiny ve svých publikacích a oficiálních projevech záměrně používají staromódní jazyk, je tento jazyk stále velmi vzdálen od toho, co bylo běžné v podobných textech před reformou. Skutečnost, že osmanská poezie je dnes pro studenty středních škol tak nesrozumitelná, že se musí vyučovat jako texty v cizím jazyce, jasně ukazuje, že proces nahrazení arabských a perských lexikálních a syntaktických prvků tureckými byl úspěšný. Reforma jazyka ovšem také vytvořila určitou kulturní propast, o které se dnes téměř nediskutuje. Jedná se o pomyslnou propast mezi Tureckem a širším turkickým světem. Až do zhroutení Sovětského svazu byly kulturní kontakty

¹³ KUČERA, Petr. *Podrobná gramatika turečtiny*. Brno: Lingea, 2014. ISBN 978-80-87471-79-1. Str. 15-16.

¹⁴ JOHANSON, Lars & CSATÓ, Eva A.. *The Turkic Languages*. Routledge Language Family Descriptions, 1998. ISBN 0415082005. Str. 203.

¹⁵ KUČERA, Petr. *Podrobná gramatika turečtiny*. Brno: Lingea, 2014. ISBN 978-80-87471-79-1. Str. 15-16.

¹⁶ JOHANSON, Lars & CSATÓ, Eva A.. *The Turkic Languages*. Routledge Language Family Descriptions, 1998. ISBN 0415082005. Str. 242-246.

mezi Tureckem a dalšími turkickými národy velmi omezené. Nyní, když byl vytvořen úzký kontakt na různých úrovních, se jazyková bariéra jasně projevuje.¹⁷

¹⁷ JOHANSON, Lars & CSATÓ, Eva A.. *The Turkic Languages*. Routledge Language Family Descriptions, 1998. ISBN 0415082005. Str. 242-246.

3. Metodologie

Následující kapitola se skládá ze sedmi částí, v nichž bude detailně rozebrána metodologická struktura práce. Vzhledem ke stanoveným cílům práce se nejvhodnějším metodologickým nástrojem jevila etnografická studie, která bude v první podkapitole rozebrána z historického hlediska. Druhá část, věnující se popisu metody, je doplněna o vysvětlení toho, jak je chápána a aplikovaná tato metoda v předkládané práci. Současně třetí podkapitola pojednává o výzkumném rámci a s ním spojených otázkách. Jelikož ázerbájdžánština i turečtina jsou do jisté míry srozumitelné a k jejich kontaktu dochází pravidelně jak v pracovní, tak i běžné komunikaci, bude nutné pojednat o náležitostech efektivní práce v terénu, sběru dat a přepisu. Na závěr této části budou krátce vyjmenovány některé limity a problémy, které musí být brány v potaz při následném vypracování a analýze tohoto výzkumu.

3.1 Etnografická studie – Historie

Dell Hymes píše ve své knize z roku 1983 následující: *Abychom porozuměli vývoji antropologie a z ní vycházející etnografie, musíme zvážit mnoho věcí, od Kanta až po kolonialismus*.¹⁸ Základním prvkem v jakékoli diskusi o etnografii by proto měla být její historie, a to zejména s přihlédnutím na její kořeny v antropologii.¹⁹ Od roku 1854 se antropologie vyvíjela částečně v muzeích a částečně prostřednictvím práce vědců z jiných oborů, kteří se zajímali o evoluční vývoj lidské společnosti.²⁰ Na přelomu dvacátého století existovalo množství spisů, které lze v jistém smyslu již považovat za etnografické. Nejčastěji se jednalo o práce cestovatelů, jejichž činnost byla spojena v různé míře s koloniální a misijní činností, příkladem mohou být práce Franka Hamiltona Cushinga s komunitami Zuni v 80. letech 19. století. Tyto spisy se staly prvními zdroji pro etnografickou teoretizaci prováděnou učiteli, kteří sami nevykonávali svůj výzkum v terénu. Během tohoto období totiž nebyla práce v terénu považována za prestižní a tzv. „učenci od zeleného stolu“ prováděli vědeckou činnost, aniž by opustili svou kancelář.²¹ Velká část raných východisek antropologie vycházela do značné míry z tohoto druhu informací.

¹⁸ HYMES, Dell H. *Essays in the history of linguistic anthropology*. John Benjamins, 1983. ISBN 902724507X 9789027245076. Str. 135.

¹⁹ BLOMMAERT, Jan & JIE Dong. *Ethnographic fieldwork: a beginner's guide*. Multilingual Matters, 2010. ISBN 1847692958,978-1-84769-295-5. Str. 6-7.

²⁰ GLUCKMAN, Max. *Order and Rebellion in Tribal Africa*. Routledge, 2004. ISBN: 9780415329835,0415329833. Str. 368.

²¹ BOELLSTORFF, Tom. *Ethnography and Virtual Worlds: A Handbook of Method*. Princeton University Press, 2012. ISBN 069114950X,9780691149509. Str. 14-15.

Učenci rovněž neočekávali, že všichni informátoři budou stejně spolehliví. Domnívali se však, že pokud údaje byly k dispozici ve velkém množství, nezáleželo na nesrovnalostech v kvalitě údajů.²² Jejich počáteční vklad k vývoji metody na počátku 70. let 19. století proto spočíval v přípravě poznámek a dotazníků na podporu přesného antropologického pozorování a sběru dat od cestovatelů, které posléze používali pro vědecké studium. Kolem roku 1883 již ovšem probíhal proces, který měl více spojit empirické a teoretické složky antropologického průzkumu a to zejména ve spojitosti s činností E.B. Taylora,²³ autora *Primitive Culture* (1871) a prvního profesora antropologie. Ani samotný Taylor však v duchu doby nepodnikl žádný terénní výzkum.²⁴

Nelze opomenout fakt, že v této době byl etnografický výzkum k místním obyvatelům často necitlivý až vykořisťovatelský.²⁵ Misionáři často odcházeli do koloniálních oblastí za účelem výchovy místního obyvatelstva. Mnozí z nich pak ve svých zprávách zdůrazňovali temnotu, barbarství a divokost tamějšího života.²⁶ Někdy vědci udržovali představy o nespojitosti mezi „primitivními“ a „civilizovanými“ společnostmi.²⁷ V akademických pracích lze nalézt odkazy na výuku jazyka domorodého obyvatelstva.²⁸ Postupy etnografie však naštěstí prošly významnou proměnou, a to zejména v 50. a 60. letech 20. století, které byly zároveň vrcholem antikolonialismu.²⁹

Etnografická studie byla tedy jádrem antropologie prakticky od jejího vzniku a to jak v Británii, tak v Americe. Americká tradice, kterou zahájili Franz Boas a Alfred Kroeber, směřovala k poněkud statické prezentaci kulturních vzorů a artefaktů.³⁰ Boas se zabýval popisem kultury domorodých Američanů a snažil se o uchování znalosti těchto kultur v etnografickém popisu. Jeho etnografické popisy zahrnovaly mj. základní lingvistické popisy fonologických systémů a gramatických struktur.³¹ Britská tradice byla vyvinuta podle dvou poměrně odlišných orientací A. R. Radcliffe-Browna a

²² KUKLICK, Henr. *New History of Anthropology*. Wiley-Blackwell, 2007. ISBN 0631225994,9780631225997. Str. 57.

²³ STOCKING, George W. *The Ethnographer's Magic and Other Essays in the History of Anthropology*. Wisconsin University Press, 1992. ISBN 0-299-13410-5. Str. 17-18.

²⁴ BOELLSTORFF, Tom. *Ethnography and Virtual Worlds: A Handbook of Method*. Princeton University Press, 2012. ISBN 069114950X,9780691149509. Str. 14-15.

²⁵ HELLER, Monica et al.. *Critical sociolinguistic research methods: studying language issues that matter*. New York: Routledge, 2017. ISBN 9781138825901. Str. 124.

²⁶ GLUCKMAN, Max. *Order and Rebellion in Tribal Africa*. Routledge, 2004. ISBN: 9780415329835,0415329833. Str. 369.

²⁷ HYMES, Dell H.. *Studies in the History of Linguistics: Traditions and Paradigms*. John Benjamins, 1983. ISBN 9789027245076. Str. 4.

²⁸ SAVILLE-TROIKE, Muriel. *The Ethnography of Communication: An Introduction*. Wiley-Blackwell, 2002. ISBN 9780631228424. Str. 5.

²⁹ LOOMBA, Ania. *Postcolonial Studies and Beyond*. Duke University Press, 2005. ISBN 9780822335238. Str. 412.

³⁰ SAVILLE-TROIKE, Muriel. *The Ethnography of Communication: An Introduction*. Wiley-Blackwell, 2002. ISBN 9780631228424. Str. 4.

³¹ LØNSMANN, Dorte. *English as a corporate language: Language choice and language ideologies in an international company in Denmark*. Roskilde, 2011. Disertační práce. Roskilde University. Department of Culture and Identity. Str. 8.

Bronisława Malinowského. Pod vlivem Malinowského se britská tradice zajímala o sociální a kulturní „význam“ akcí, událostí, objektů a zákonů, protože fungovaly v bezprostředním nebo větším kulturním kontextu.³² Malinowski vyučoval na London School of Economics (LSE), kde přednášel celé generaci vlivných etnografů, jako byli Sir E. E. Evans-Pritchard, Meyer Fortes, Max Gluckman.³³ Terénní výzkum, na kterém byly, narozdíl od jeho předchůdců, založeny jeho nejznámější práce, byl proveden mezi trobriandskými ostrovy na jihovýchodním cípu Nové Guineje. Sám se naučil místní jazyk a pracoval bez tlumočnicků.³⁴ Britská tradice silně ovlivnila americkou tradici etnografické terénní práce, která poté pokračovala u E. Sapira a D. Hymese.³⁵

V 60. letech 20. století došlo všeobecně k oživení etnografie na více než jedné frontě. Postmodernistický obrat v humanitních a společenských vědách k reflexivitě způsobil, že si praktikující antropologové byli více vědomi svého postoje a zakotvení současných praktik v minulosti.³⁶ Použití etnografických metod ve studiu užívání jazyka tedy zažilo oživení v době, kdy byla většina lingvistů zaměřena na studium gramatických systémů. Tuto vlnu generativní gramatiky vedl Noam Chomsky,³⁷ jeho lingvistická teorie se týká především ideálního mluvčího a posluchače a jeho jazykové kompetence v naprosto homogenní řečové komunitě, a který dokonale ovládá svůj jazyk a není ničím ovlivněn (např. pamětí, náladou atd.).³⁸ Jedná se o ústřední pojmy dominantního teoretického modelu lingvistiky v Americe 60. let 20. století.³⁹ V této době se však objevují i výzkumníci, kteří se již zaměřují více na sociální aspekt, konkrétně Bernstein, Fishman nebo také Labov.⁴⁰ William Labov vydal v roce 1966 lingvistickou analýzu řečové komunity v New Yorku, přičemž pozoroval systém kontrastních vztahů a kódů, kterými mluvčí spolu komunikují.⁴¹ Známým příkladem je zkoumání výslovnosti /r/ v obchodech. Právě pomocí výslovnosti *fourth floor* „čtvrté patro“ v různých obchodních centrech (pro chudé a pro

³² SAVILLE-TROIKE, Muriel. *The Ethnography of Communication: An Introduction*. Wiley-Blackwell, 2002. ISBN 9780631228424. Str. 4.

³³ HEATH, Shirley Brice & STREET, Brian V.. *On Ethnography: Approaches to Language and Literacy Research*. Teachers College Press, 2008. ISBN 9780807748671. Str. 113.

³⁴ GLUCKMAN, Max. *Order and Rebellion in Tribal Africa*. Routledge, 2004. ISBN: 9780415329835,0415329833. Str. 367.

³⁵ LØNSMANN, Dorte. *English as a corporate language: Language choice and language ideologies in an international company in Denmark*. Roskilde, 2011. Disertační práce. Roskilde University. Department of Culture and Identity. Str. 8.

³⁶ DARNELL, Regna. *And Along Came Boas: Continuity and Revolution in Americanist Anthropology*. John Benjamins Publishing Company, 1998. ISBN 9789027245847. Str. xiv.

³⁷ LØNSMANN, Dorte. *English as a corporate language: Language choice and language ideologies in an international company in Denmark*. Roskilde, 2011. Disertační práce. Roskilde University. Department of Culture and Identity. Str. 8.

³⁸ CHOMSKY, Noam. *Aspects of the theory of syntax: 50th Anniversary Edition*. The MIT Press, 2015. ISBN 978-0-262-52740-8. Str. 1-2.

³⁹ SAVILLE-TROIKE, Muriel. *The Ethnography of Communication: An Introduction*. Wiley-Blackwell, 2002. ISBN 9780631228424. Str. 6.

⁴⁰ HYMES, Dell H.. *On communicative competence*. Harmondsworth: Penguin, 1972. ISBN 978-014080665-6. Str. 292.

⁴¹ LABOV, William. *The Social Stratification of English in New York City*. Cambridge University Press, 2006. ISBN 9780511335181. Str. viii.

bohaté) zjistil, že socioekonomicky výše postavení vyslovují rotické /r/, které se historicky v newyorské oblasti nevyslovovalo.⁴² Za zmínku rovněž stojí také J. J. Gumperze a D. Hymes, kteří vydali dnes již klasické dílo *Etnografie komunikace*, které pojednává mimo jiné o významu jazykové volby v norské komunitě.⁴³

Etnografie se po celá desetiletí dostávala pod palbu “zevnitř”. Kritická antropologie se objevila v rámci etnografie a kritičtí antropologové, jako například Johannes Fabian⁴⁴ a James Clifford, začali hovořit o epistemologických problémech etnografie. Jejich požadavek na historizaci etnografie,⁴⁵ zejména s důrazem na to, jak společná minulost utváří přítomnost a vznikající budoucnost,⁴⁶ byl zodpovězen záplavou studií, které dávaly do kontextu práce předních etnografů, často způsobem, který kriticky zpochybnil epistemologickou, pozitivně vědeckou výzvu děl předchozích.⁴⁷ Tváří v tvář předpovědím o konci oboru etnografie došlo na počátku 70. let minulého století k radikální výzvě k jeho „znovuobjevení“.⁴⁸

Tento nově objevený zájem o etnografii vedl k zahájení zcela nové disciplíny jazykových studií, etnografie komunikace. Etnografie komunikace datuje své počátky jako samostatná disciplína, odlišná od lingvistiky a sociolingvistiky, do roku 1964, kdy Dell Hymes a John J. Gumperz vydali zvláštní vydání časopisu *American Anthropologist*. V úvodu zvláštního vydání Hymes tvrdí, že je třeba nalézt nový přístup ke studiu jazyka. Tvrdil, že je třeba zkoumat jazyk v kontextu a souvislosti komunikace by měly být zkoumány, nikoli předpokládány.⁴⁹ V heterogenní řečové komunitě existuje různá kompetence, která je nepochybně utvářena akulturací. Pokud člověk analyzuje jazyk komunity, jako by měl být homogenní, jeho rozmanitost se vynoří kolem okrajů. Začneme-li analýzou rozmanitosti, můžeme izolovat homogenitu, která skutečně existuje.⁵⁰ Samotná etnografie poskytuje referenční rámec, ve kterém má být popsáno místo jazyka v kultuře a společnosti. Tento důraz na etnografická data v

⁴² HYMES, Dell H.. *Toward ethnographies of communication*. In P.P. Giglioli (Ed.), *Language and social context*. Harmondsworth: Penguin, 1972. Str. 37.

⁴³ GUMPERZ, John J. & HYMES, Dell. *Directions in Sociolinguistics. The Ethnography of Communication*. Holt, Rinehart and Winston, 1972. ISBN 9780030777455. Str. 407.

⁴⁴ FABIAN, Johannes. *Time and the Other: How Anthropology Makes Its Object*. Columbia University Press, 1983. ISBN 9780231055918. Str. 80-97.

⁴⁵ BLOMMAERT, Jan & JIE Dong. *Ethnographic fieldwork: a beginner's guide*. Multilingual Matters, 2010. ISBN 1847692958,978-1-84769-295-5. Str. 4.

⁴⁶ DARNELL, Regna. *And Along Came Boas: Continuity and Revolution in Americanist Anthropology*. John Benjamins Publishing Company, 1998. ISBN 9789027245847. Str. xiv.

⁴⁷ BLOMMAERT, Jan & JIE Dong. *Ethnographic fieldwork: a beginner's guide*. Multilingual Matters, 2010. ISBN 1847692958,978-1-84769-295-5. Str. 4.

⁴⁸ STOCKING, George W. *The Ethnographer's Magic and Other Essays in the History of Anthropology*. Wisconsin University Press, 1992. ISBN 0-299-13410-5. Str. 359.

⁴⁹ LØNSMANN, Dorte. *English as a corporate language: Language choice and language ideologies in an international company in Denmark*. Roskilde, 2011. Disertační práce. Roskilde University. Department of Culture and Identity. Str. 9-10.

⁵⁰ HYMES, Dell H.. *On communicative competence*. Harmondsworth: Penguin, 1972. ISBN 978-014080665-6. Str. 274-276.

lingvistických analýzách je také ústřední v tradici známé jako interakční sociolingvistika, která vyrostla z tradice etnografie komunikace. Důraz je kladen na vzájemné interakce a data jsou ve formě zvukových nebo obrazových záznamů doplněna o pozorování účastníků a retrospektivní komentář. Důraz na etnografii je jedním z hlavních rysů, které oddělují interakční sociolingvistiku od konverzační analýzy. V posledních letech se velké množství studií zaměřených na lingvistickou antropologii zaměřilo na jazykové ideologie a v nich opět hraje hlavní roli etnografie.⁵¹

3.2 Etnografická studie – Popis metody

*Lidé, více než jiné druhy, tráví svůj čas tvorbou symbolických struktur jeden pro druhého. Jsme velmi dobří v koordinování pravidelností ve vzorcích se symbolickou strukturou, které si navzájem předkládáme.*⁵²

V mnohých diskusích a přístupech k etnografii si můžeme povšimnout redukce etnografie na pouhý terénní výzkum. Na etnografii však lze pohlížet jako na úplný intelektuální program, často mnohem bohatší než jen pouhá deskripce.⁵³ Etnografie nesleduje pouze to, co se děje, byť je to prvotní krok výzkumu. Nasbíraná data nám rovněž říkají, proč se určité jevy odehrávají a mohou zachycovat okolnosti vzniku těchto jevů, to nám následně umožňuje činit predikce, co se může stát.⁵⁴

Ústřední charakteristikou etnografického výzkumu je použití induktivního uvažování, což je přístup ovlivněný hermeneutikou, který lze nejlépe popsat jako iterativní proces utvářející smysl.⁵⁵ Nejedná se o předdefinovanou sadu kroků nebo metod práce v terénu.⁵⁶ Induktivnost nejprve čerpá z dlouhodobého, těsného kontaktu se zkoumanou skupinou, tj. z terénního výzkumu, který nejmarkantněji odlišuje lingvistické antropology od ostatních vědních oborů, zabývajících se řečí a komunikací. Bez indukce není později možná část dedukční, interpretativní, která využívá i elicitacních metod vlastních

⁵¹ LØNSMANN, Dorte. *English as a corporate language: Language choice and language ideologies in an international company in Denmark*. Roskilde, 2011. Disertační práce. Roskilde University. Department of Culture and Identity. Str. 9-10.

⁵² HEATH, Shirley Brice & STREET, Brian V.. *On Ethnography: Approaches to Language and Literacy Research*. Teachers College Press, 2008. ISBN 9780807748671. Str. 1.

⁵³ BLOMMAERT, Jan & JIE Dong. *Ethnographic fieldwork: a beginner's guide*. Multilingual Matters, 2010. ISBN 1847692958, 978-1-84769-295-5. Str. 5.

⁵⁴ HELLER, Monica. *Paths to Post-Nationalism: A Critical Ethnography of Language and Identity*. Oxford University Press, 2011. ISBN 9780199746866. Str. 42.

⁵⁵ WEIPERT-FENNER, Irene. *Blurred Lines of Inclusion and Exclusion. Research Ethics for Political Sympathizers*. Oxford University Press, 2018. ISBN 9780190882969.

⁵⁶ GREEN, Judith Lee. *Ethnography as epistemology: An introduction to educational ethnography*. Sage, 2012. Str. 309.

klasické lingvistiky.⁵⁷ Středem každého porozumění etnografii jsou proto její kořeny v antropologii. Antropologické kořeny poskytují etnografii specifický směr, který staví jazyk hluboko a neoddělitelně do společenského života a nabízí etnografii specifickou ontologii a epistemologii, jejímž ústředním prvkem je humanismus.⁵⁸ Cílem je získat holistický obraz určité skupiny, instituce či společnosti.⁵⁹ Etnografie je pak studium sociálně-kulturních kontextů, procesů a jejich významů.⁶⁰ Spíše než sociální dělení dle statických výpočtů etnografové sledují, jak se kulturní proměnné navzájem ovlivňují.⁶¹

V oblasti jazyka je etnografie vnímána jako technika a řada výroků, pomocí nichž lze něco říci o kontextu. Řeč (*talk*) však může být oddělena od svého kontextu, zatímco studium řeči je záležitostí lingvistiky, studium kontextu je záležitostí etnografie.⁶² Slova se stejným nebo podobným významem ve slovníku totiž nemusí být ve skutečné konverzaci zastupitelná a některé proměnné jsou naopak sémanticky ekvivalentní pouze ve specifických kontextech.⁶³ Když zkoumáme jazyk, cizí nebo mateřský, nemůžeme se do určité míry vyhnout termínům a pojmům, které již existují na místní úrovni. I v případech, kdy je vědomě ignorujeme, mohou často ovlivnit výsledek naší práce. Pro etnografické šetření je platnost obvykle závislá na přesném poznání významu chování a institucí těch, kdo se jich účastní. Všichni jsme schopni jen částečně formulovat analýzy našich životů a jejich kontextů. Významy, které se etnograf snaží objevit, mohou být implicitní, nikoli explicitní. Neměly by ležet v jednotlivých položkách (slovech, objektech, osobách), o nichž lze hovořit, ale ve spojeních, která lze rozeznat pouze postupně.⁶⁴

Při realizaci etnografie usilujeme o to, stát se součástí studované lokality či společenství. Z terénního výzkumu se o tématu dozvíme více než ze studia dokumentů.⁶⁵ V tomto kontextu oddělujeme dva různé způsoby práce, tzv. elicitace a pozorování. Zásadní rozdíl mezi těmito dvěma je odvozen z

⁵⁷ POKORNÝ, Jan a Juraj HANULIAK. *Lingvistická antropologie: jazyk, mysl a kultura*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2843-8. Str. 48.

⁵⁸ BLOMMAERT, Jan & JIE Dong. *Ethnographic fieldwork: a beginner's guide*. Multilingual Matters, 2010. ISBN 1847692958,978-1-84769-295-5. Str. 7.

⁵⁹ HASBROUCK, Jay. *Ethnographic Thinking: From Method To Mindset*. Routledge, 2017. ISBN 9781629581187. Str. 73.

⁶⁰ SHEVCHUK, Zinaida. *Etnografie a její specifika* [online]. MUNI, 2013 [cit 16.5.2020]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1423/jaro2013/MVZ453/41007279/Etnografie_a_její_specifika.pdf.

⁶¹ BOELLSTORFF, Tom. *Ethnography and Virtual Worlds: A Handbook of Method*. Princeton University Press, 2012. ISBN 069114950X,9780691149509. Str. 3.

⁶² BLOMMAERT, Jan & JIE Dong. *Ethnographic fieldwork: a beginner's guide*. Multilingual Matters, 2010. ISBN 1847692958,978-1-84769-295-5. Str. 4-5.

⁶³ HYMES, Dell H.. *Toward ethnographies of communication*. In P.P. Giglioli (Ed.), *Language and social context*. Harmondsworth: Penguin, 1972. Str. 20.

⁶⁴ HYMES, Dell. *Ethnography, Linguistics, Narrative Inequality: Toward an Understanding of Voice*. Routledge, 1996. ISBN 9780203290507. Str. 8-9.

⁶⁵ DRULÁK, Petr. *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-385-7. Str. 194.

role výzkumníka.⁶⁶ Ideální situace je, když výzkumník v terénu nenápadně zaznamenává jazykovou událost, spontánní interakci mezi řečníky, vyprávění či proslov, což referuje k pozorovacímu způsobu.⁶⁷ Cílem je možnost dosáhnout emického náhledu, schopnosti popsat kulturní jevy termíny samotné zkoumané společnosti, z pohledu interpretačního rámce její vlastní kultury.⁶⁸ Etnografický výzkum se proto zásadně liší od experimentování; cílem není zjistit, jak řízené proměnné odpovídají na rozdíl, ale sledovat a interpretovat složité proudy každodenního života, které tvoří naši kolektivní žitou zkušenost.⁶⁹ Návrh etnografického výzkumu proto musí umožňovat otevřenost kategoriím, způsobům myšlení a chování, které nelze předvídat.⁷⁰ Hodně z toho, co se snažíme zjistit v etnografii, mohou být okolnosti ostatním již známé.⁷¹ Výzkumník sbírá data *in situ*, v každodenní realitě zkoumané skupiny, následně by měl být na základě takto získané zkušenosti schopen empatie s danou kulturou.⁷²

Neexistuje však způsob, jak se vyhnout skutečnosti, že sám etnograf je faktorem v prováděném výzkumu.⁷³ Žádný výzkum nemůže být oproštěný od politických, morálních a jiných postojů, které do něj vnáší ten, kdo koná terénní výzkum.⁷⁴ Přestože se konkrétní teorie nebo disciplinární perspektivy, kterými se řídí konkrétní studie, liší napříč tradicemi, všichni etnografové sdílejí společný cíl: učit se od lidí (zasvěcených), co se počítá jako kulturní znalost (zasvěcené významy).⁷⁵ Při sběru a zpracování dat přitom můžeme explicitně uplatňovat naši vlastní subjektivitou interpretaci toho, co vidíme a slyšíme. Jak se postupně zlepšuje naše obeznámenost s detaily života ve zkoumaném společenství či organizaci, dostáváme se k širším interpretacím a abstraktnějším analýzám. Vzhledem k tomu, že je etnografie založena na opakovaném pozorování a interpretaci detailních a velmi rozličných informací a procesů, není etnografie příliš vhodná pro zobecňování na abstraktnější rovině teorií a v podstatě vylučuje “velké”

⁶⁶ HELLER, Monica et al.. *Critical sociolinguistic research methods: studying language issues that matter*. New York: Routledge, 2017. ISBN 9781138825901. Str. 108.

⁶⁷ HYMAN, Larry M. *Fieldwork as state of mind*. In: Newman, Paul / Ratliff, Martha (eds.) *Linguistic Fieldwork*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. ISBN 9780521660495. Str. 18.

⁶⁸ POKORNÝ, Jan a Juraj HANULIAK. *Lingvistická antropologie: jazyk, mysl a kultura*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2843-8. Str. 48.

⁶⁹ BOELLSTORFF, Tom. *Ethnography and Virtual Worlds: A Handbook of Method*. Princeton University Press, 2012. ISBN 069114950X, 9780691149509. Str. 3.

⁷⁰ SAVILLE-TROIKE, Muriel. *The Ethnography of Communication: An Introduction*. Wiley-Blackwell, 2002. ISBN 9780631228424. Str. 3-4.

⁷¹ HYMES, Dell. *Ethnography, Linguistics, Narrative Inequality: Toward an Understanding of Voice*. Routledge, 1996. ISBN 9780203290507. Str. 13.

⁷² POKORNÝ, Jan a Juraj HANULIAK. *Lingvistická antropologie: jazyk, mysl a kultura*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2843-8. Str. 49.

⁷³ HYMES, Dell. *Ethnography, Linguistics, Narrative Inequality: Toward an Understanding of Voice*. Routledge, 1996. ISBN 9780203290507. Str. 13.

⁷⁴ POKORNÝ, Jan a Juraj HANULIAK. *Lingvistická antropologie: jazyk, mysl a kultura*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2843-8. Str. 49.

⁷⁵ GREEN, Judith Lee. *Ethnography as epistemology: An introduction to educational ethnography*. Sage, 2012. Str. 309.

teorie.⁷⁶ Etnografie v žádném případě nevyžaduje zkoumání pouze „ostatních“, je možné prakticky zkoumat i vlastní řečovou komunitu.⁷⁷ Zde ovšem nalézání vzorového chování, které je pro jedince z dané komunity z velké části automatické, představuje pro „objektivitu“ zcela odlišné problémy. Jedním z nejlepších způsobů, jak získat pochopení vlastních „způsobů mluvení“, je porovnat tyto způsoby s ostatními. Tento proces tak může odhalit, že mnoho komunikačních praktik považovaných za „přirozené“ nebo „logické“ jsou ve skutečnosti kulturně jedinečné jako samotný jazykový kód. Cenným vedlejším produktem, který z tohoto procesu nezdědka vyplyne, je základní rys celé etnografie: hlubší pochopení kulturního relativismu. Úplný únik ze subjektivity není nikdy možný kvůli naší přirozenosti; účelem této metodiky je však minimalizovat naše vnímání a analytické zkusnění. Tradice pozorování účastníků je stále základní pro veškerou etnografii, ale může být doplněna řadou dalších postupů sběru a validace dat, v závislosti na zaměření výzkumu a vztahu výzkumníka ke studované řečové komunitě.⁷⁸

Etnografie může nabývat různých forem, jak je vyobrazeno v tabulce č. 1. Rozsah výzkumu se může pohybovat podél kontinua od makro-etnografie po mikro-etnografii. Studie jedné komunity, která bude využívána i v této práci, představuje nejčastější druh etnografického výzkumu. Hymes identifikuje tři způsoby etnografického výzkumu, které napomohly vymezit zaměření práce: (1) komplexní etnografie, (2) tematicky orientovaná etnografie a (3) etnografie orientovaná na hypotézu.⁷⁹ Je nezbytné, aby se k etnografickému popisu ostatních skupin přistupovalo nikoli z hlediska předem daných kategorií a procesů, ale s otevřeností k objevování způsobu, jakým rodilí mluvčí vnímají a strukturují své komunikační zkušenosti.⁸⁰ S rostoucí etnografickou znalostí o kultuře je pak možné se zapojit do třetí fáze, tedy toho, co Hymes nazývá etnografie orientovaná na hypotézu.⁸¹ Podle něj etnografie poskytuje nejpoužitelnější metodologii ke zkoumání systematických sociolingvistických jevů.⁸² To má spojitost s tím, že je etnografický výzkum popisován jako cyklický proces. Spradley identifikuje šest etap etnografického výzkumného cyklu: výběr výzkumného tématu, kladení etnografických otázek, sběr dat, vytváření etnografického záznamu, analýza etnografických dat a psaní etnografie. Cyklický aspekt znamená, že se každý krok procesu opakuje. Jakmile bude probíhat sběr dat, budou zaznamenána

⁷⁶ DRULÁK, Petr. *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-385-7. Str. 194.

⁷⁷ WOYDACK, Johanna. *Linguistic Ethnography of a Multilingual Call Center: London Calling*. Palgrave Macmillan, 2019. ISBN 978-3-319-93322-1. Str. 14.

⁷⁸ SAVILLE-TROIKE, Muriel. *The Ethnography of Communication: An Introduction*. Wiley-Blackwell, 2002. ISBN 9780631228424. Str. 3-4.

⁷⁹ SPRAEDLEY, James P.. *Participant Observation*. Harcourt Brace Jovanovich, 1980. ISBN 9780030445019. Str. 10.

⁸⁰ COUPLAND, Nikolas & JAWORSKI, Adam(eds.). *Sociolinguistics: A Reader*. Macmillan Education UK, 1997. ISBN 978-0-333-61180-7. Str. 126.

⁸¹ SPRAEDLEY, James P.. *Participant Observation*. Harcourt Brace Jovanovich, 1980. ISBN 9780030445019. Str. 10.

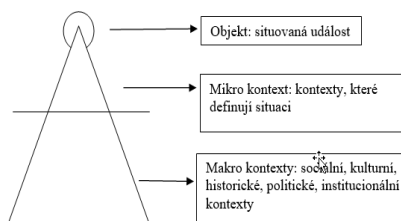
⁸² BLOMMAERT, Jan. *Ethnography, Superdiversity and Linguistic Landscapes: Chronicles of Complexity*. Multilingual Matters, 2013. ISBN 9781783090402. Str. 13.

pozorování a provedena předběžná analýza, objeví se nové otázky. Je nutné shromáždit další údaje, abychom se pokusili zjistit odpovědi na tyto otázky.⁸³ Jde o dialektickou nebo též interaktivní adaptivní metodu. Podstatou metody je, že se během dotazování mohou počáteční otázky změnit. Jde rovněž o poskytnutí systematického poznání toho, co je o daném tématu dosud známo.⁸⁴

Rozsah výzkumu	Studované sociální jednotky
Makro etnografie	Komplexní společnost
	Více komunit
	Studie jedné komunity
	Více sociálních institucí
	Studie jedné sociální instituce
	Více sociálních situací
Mikro etnografie	Studie jedné sociální situace

Tabulka 1: Rozměry etnografie⁸⁵

Pro ilustraci rozdílu mezi těmito různými vrstvami kontextu: skutečnost, že lidé mluví například turecky je obvykle makro-kontext. Pokud je to součást jejich vývojové trajektorie, nemohou ji změnit a jeden najde mnoho lidí s podobnými vývojovými trajektoriemi (pocházejícími ze stejného regionu, narození rodičům mluvících turecky atd.). Mikro-kontext by byl fakt, že mluvčí turečtiny, se kterým se setkáte při práci v terénu, může být obzvláště artikulovaný, zdatný vypravěč a někdo, kdo je opravdu dobrý v navazování kontaktů. Mikro-kontextové faktory fungují lokálně: nabízejí rozdíly mezi řečníky tureckého jazyka. Makro-kontextové faktory mají širší působnost: nabízejí rozdíly mezi řečníky turečtiny a řečníky ázerbájdžánštiny atd. Níže pro přehlednost shrnuto do tabulky č. 2:⁸⁶

Tabulka 2: Mikro a makro kontext etnografie⁸⁷

⁸³ LØNSMANN, Dorte. *English as a corporate language: Language choice and language ideologies in an international company in Denmark*. Roskilde, 2011. Disertační práce. Roskilde University. Department of Culture and Identity. Str. 48.

⁸⁴ HYMES, Dell. *Ethnography, Linguistics, Narrative Inequality: Toward an Understanding of Voice*. Routledge, 1996. ISBN 9780203290507. Str. 7.

⁸⁵ *Ibid.*, Str. 7.

⁸⁶ BLOMMAERT, Jan & JIE Dong. *Ethnographic fieldwork: a beginner's guide*. Multilingual Matters, 2010. ISBN 1847692958,978-1-84769-295-5. Str. 18.

⁸⁷ *Ibid.*, Str. 18.

Lingvistická etnografie je také spojena s oživením sociálního konstruktivismu a rostoucím vlivem poststrukturalistických sociálních teorií v 80. a 90. letech minulého století,⁸⁸ zejména pak hovoříme o vlivu následujících teorií: jazyk a reprezentace, jazyk a diverzita, postoje k používání jazyka a jazyk a moc. Řečová komunita je rozpoznatelná právě prostřednictvím cirkulace diskurzu; opakováním aktivit, hodnot a přesvědčení o těchto tématech, která jsou neustále diskutována, hodnocena, potvrzována, zprostředkována a rekonstruována jejími členy.⁸⁹ S tím souvisí i pojem heteroglosie, ruského autora Bachtina,⁹⁰ tedy sociální stratifikace jazyka. Pro Bachtina je to, čemu obvykle říkáme „jazyk“, v podstatě zvláštní kód, který byl schválen a sjednocen sociálními institucemi. Tento „jednotný jazyk“ je výsledkem konkrétního historického vývoje, tj. politické a kulturní ústavy národního státu.⁹¹

Etnografii můžeme také chápat jako výsledek dosažený pomocí palety metod,⁹² což ovlivňuje celkovou metodologii práce. Použití kombinace metod totiž umožňuje v různých fázích sběru objevení důležitých témat a hypotéz, pozdější skupinové rozhovory tak lze vést za účelem dalšího zkoumání nových hypotéz.⁹³ Etnografické modely pozorování a rozhovorů jsou nejužitečnější pro makroanalýzy struktury komunity a pro určování povahy a významu kontextových rysů, vzorců a funkcí jazyka ve společnosti. Interaktivní mikroanalýzy staví na těchto vstupních informacích a zakomponovávají je do etnografické práce, která jasněji chápe procesy, které členové jazykové komunity skutečně používají a interpretují jazyk jako zásadní aspekt jejich komunikačních schopností.⁹⁴ Funguje to od empirických důkazů k teorii, nikoli naopak. Sledují se data a data naznačují konkrétní teoretické problémy. Nejvhodnější se proto jeví použití případové studie, která pro demonstraci teorie používá analýzu případů.⁹⁵ Případové studie mají výhodu spočívající v tom, že umožňují výzkumníkovi hlouběji studovat jazykové praktiky konkrétního případu.⁹⁶ Taková studie usiluje o obecnost tím, že promlouvá přímo k existujícím teoriím a používá svou podrobnou analýzu konkrétních okolností k prozkoumání obecných

⁸⁸ LIANG, Sihua. *Language Attitudes and Identities in Multilingual China: A Linguistic Ethnography*. Springer International, 2015. ISBN 978-3-319-12618-0. Str. 57.

⁸⁹ DURANTI, Alessandro. *A Companion to Linguistic Anthropology*. Wiley-Blackwell, 2004. ISBN 9780631223528. Str. 4-5.

⁹⁰ PECHEY, Graham. *Mikhail Bakhtin: The Word in the World (Critics of the Twentieth Century)*. Routledge, 2007. ISBN 9780415424202. Str. 22-23.

⁹¹ PUJOLAR, Joan. *Gender, Heteroglossia and Power: A Sociolinguistic Study of Youth Culture*. De Gruyter Mouton, 2000. ISBN 9783110167979. Str. 31.

⁹² BOELLSTORFF, Tom. *Ethnography and Virtual Worlds: A Handbook of Method*. Princeton University Press, 2012. ISBN 069114950X, 9780691149509. Str. 15.

⁹³ LØNSMANN, Dorte. *English as a corporate language: Language choice and language ideologies in an international company in Denmark*. Roskilde, 2011. Disertační práce. Roskilde University. Department of Culture and Identity. Str. 49.

⁹⁴ COUPLAND, Nikolas & JAWORSKI, Adam(eds.). *Sociolinguistics: A Reader*. Macmillan Education UK, 1997. ISBN 978-0-333-61180-7. Str. 139.

⁹⁵ BLOMMAERT, Jan & JIE Dong. *Ethnographic fieldwork: a beginner's guide*. Multilingual Matters, 2010. ISBN 1847692958, 978-1-84769-295-5. Str. 4-12.

⁹⁶ LØNSMANN, Dorte. *English as a corporate language: Language choice and language ideologies in an international company in Denmark*. Roskilde, 2011. Disertační práce. Roskilde University. Department of Culture and Identity. Str. 56.

principů, procesů a vztahů. To je v souladu s tvrzením Mitchella, že v případě případové studie “*zvláštnost okolností obklopujících jakýkoliv případ nebo situaci. . . musí být vždy umístěny v širším kontextu*”.⁹⁷

3.3 Výzkumný rámec a výzkumné otázky

*V jistém smyslu je každá etnografie živým, pohyblivým zvířetem s chapadly přinášející mnoho otázek a odpovědí z míst dříve neznámých, nebo známých jako součást jiného kontextu s jiným významem, než jaký očekával výzkumník na počátku.*⁹⁸

Základem rozmanitosti řeči v komunitách a v chování jednotlivců jsou systematické vztahy; vztahy, které stejně jako sociální a gramatická struktura, mohou být předmětem kvalitativního výzkumu.⁹⁹ Jakýkoliv výzkum by měl být systematický a zacílený. Před začátkem je nutné nastolit výzkumný rámec, ve kterém si rozvrhneme plán výzkumných prací. Následně hledáme vodítka pro nalezení výzkumného rámce.¹⁰⁰ Na nejobecnější rovině mohou být etnograficky orientovaní výzkumníci tzv. *theory-driven* a/nebo *language-driven*.¹⁰¹ Tato práce je orientována na *language-driven* přístup, který lépe odpovídá prototypu etnografického terénního výzkumu a samotným cílům práce.

Dá se říci, že cílem samotné etnografie není zvrátit výsledky předešlých kvantitativních studií, ale přinést jiný pohled na otázky spojené s danou problematikou.¹⁰² Existují kvalitní výzkumy, jež se dotýkají jazykové situace v korporátním prostředí, avšak tyto práce jsou zaměřeny primárně na neturkické jazyky. A pokud se jedná o výzkumy, jejichž předmětem byla turečtina či ázerbájdžánština, nebyla taková práce umístěna do středoevropského kontextu. Jedná se tak o prostředí, v němž jsou oba jazyky minoritní. Cílem předkládané práce je proto zjištění, jaké prostředky pro vyjadřování jazykových postojů jsou využívány na oddělení mezinárodní korporátní firmy sídlící v Praze, které zaměstnává několik desítek rodilých mluvčích turečtiny a ázerbájdžánštiny. Práce bude zkoumat jazykové postoje v

⁹⁷ RAMPTON, Ben. *Language in Late Modernity: Interaction in an Urban School (Studies in Interactional Sociolinguistics)*. Cambridge University Press, 2006. ISBN 9780511410215. Str. 385-409.

⁹⁸ YANOW, Dvora. *Interpretation And Method: Empirical Research Methods And the Interpretive Turn*. M.E. Sharpe, 2006. ISBN 9780765614629. Str. 170.

⁹⁹ HYMES, Dell H.. *Studies in the History of Linguistics: Traditions and Paradigms*. Indiana University Press, 1974. ISBN 9780253355591. Str. 29-44.

¹⁰⁰ DRULÁK, Petr. *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-385-7. Str. 18.

¹⁰¹ HYMAN, Larry M. *Fieldwork as state of mind*. In: Newman, Paul / Ratliff, Martha (eds.) *Linguistic Fieldwork*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. ISBN 9780521660495. Str. 21.

¹⁰² DRULÁK, Petr. *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-385-7. Str. 186-187.

této vybrané skupině, přičemž bude kladen důraz především na zkoumání jazykových jevů, které mohou naznačit nebo formovat dominanci jednoho jazyka nad druhým.

Stanovení objektu výzkumu je dalším krokem ujasnění toho, v jakém konkrétním prostředí chceme etnografický výzkum provádět. V etnografii jsou objektem výzkumu lidé nebo události. Dnešní etnografie volí kontrolovanou komparaci menšího počtu případů.¹⁰³ Tato bakalářská práce se omezuje na použití turečtiny na uzavřeném oddělení korporátní společnosti (dále také skupina). Podle Lee Shulmana: Nazvat něco případem, znamená učinit teoretický požadavek, argumentovat, že se jedná o „případ něčeho“ nebo argumentovat, že se jedná o případ větší třídy. Data se stanou případy větších kategorií tím, že na ně aplikují teoretické modely.¹⁰⁴

Po stanovení předmětu výzkumu následuje zodpovězení otázky, co považujeme v daném výzkumu za data. Jak bylo naznačeno výše, etnografie není určena k testování hypotéz o příčinných vztazích mezi proměnnými, ale k odhalování subjektivních a intersubjektivních významů. V rámci výzkumu tak fakticky předem nevíme, jaká data vlastně hledáme. Tato data zpravidla vyvstanou zúčastněným pozorováním, konverzací nebo podrobným studiem dokumentů.¹⁰⁵

Na vznik výzkumných otázek měl značný vliv fakt, že se autorka této práce ve vybraném oddělení pohybovala již před začátkem výzkumu. V této studii je přijímán etnografický přístup za účelem prozkoumání jazykových postupů spojených s formálními a neformálními interakcemi na vícejazyčném pracovišti, se zaměřením na volbu a zkušenosti jednotlivců.¹⁰⁶ Na vybraném oddělení zaměstnanci hovoří především turecky. Znamená to však, že hovoří ve všech situacích turecky? Pravděpodobně ne. Kdy je tedy turečtiny využíváno? Proč se zaměstnanci rozhodují, kdy používat turečtinu a kdy použít jiný jazyk? To jsou některé z otázek, na které se tato práce pokouší odpovědět spolu s níže uvedeným výčtem výzkumných otázek:¹⁰⁷

1. Jak moc je turečtina ve skupině používána, kým a v jakých situacích?

¹⁰³ DRULÁK, Petr. *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-385-7. Str. 188.

¹⁰⁴ BLOMMAERT, Jan & JIE Dong. *Ethnographic fieldwork: a beginner's guide*. Multilingual Matters, 2010. ISBN 1847692958,978-1-84769-295-5. Str. 4-12.

¹⁰⁵ DRULÁK, Petr. *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-385-7. Str. 189.

¹⁰⁶ NEGRETTI, Raffaella & GARCIA-YESTE, Miguel. *Lunch Keeps People Apart: The Role of English for Social Interaction in a Multilingual Academic Workplace*. *Multilingua*, 34, 2015. 10.1515/multi-2014-1038. Str. 4.

¹⁰⁷ LØNSMANN, Dorte. *English as a corporate language: Language choice and language ideologies in an international company in Denmark*. Roskilde, 2011. Disertační práce. Roskilde University. Department of Culture and Identity. Str. 4.

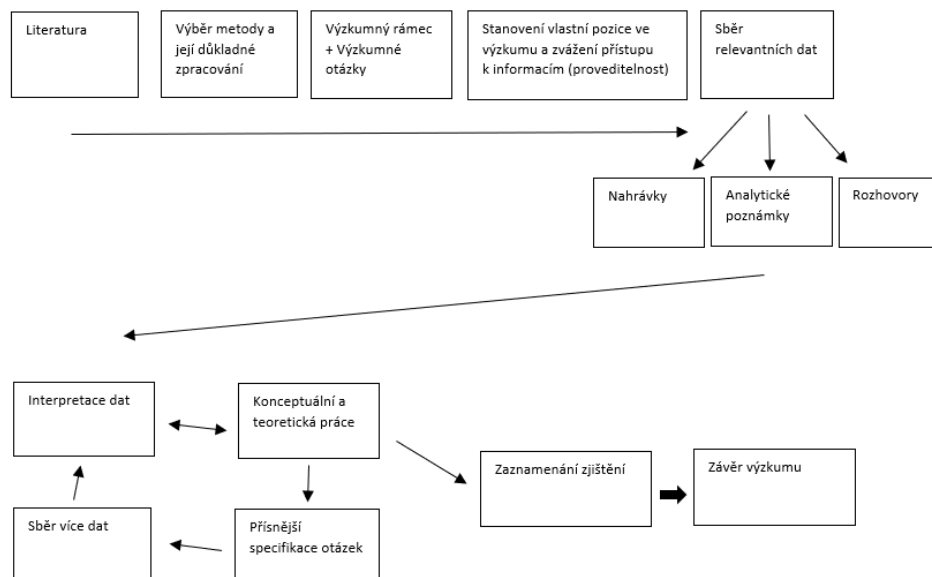
2. *Jaké symbolické hodnoty jsou ve skupině spojené s turečtinou a jinými jazyky?*
3. *Jaké faktory ovlivňují volbu jazyka ve skupině v konkrétní situaci?*
4. *Který jazyk je ve skupině postavený výše co do hierarchie?*

V této části práce je na místě zmínit tzv. výzkumný design (*Research design*). Výzkumný design lze chápat jako představu o průběhu celého výzkumného projektu, zejména však to, jak bude odpovídáno na výzkumné otázky.¹⁰⁸ Nejprve byly identifikovány témata a podnětné otázky, které stojí za prozkoumání. Následně byla prozkoumána literatura systematickým způsobem za účelem ukázání, že je tento výzkum podložen existující teorií. Poté byla navržena strategie, která využívá účinné výzkumné metody ke shromažďování důkazů, které budou odpovídat na výzkumné otázky. Je nutné vždy zvážit, zda je tento výzkum uskutečnitelný dle plánu a jakým způsobem jej provést. S tím je spojená potřeba zvolení vhodných nástrojů jako jsou nahrávky, dotazníky a otázky týkající se rozhovorů, které jsou relevantní při shromažďování potřebných dat.¹⁰⁹ Kvalita výzkumu závisí na pečlivosti a úplnosti terénních poznámek.¹¹⁰ Následně dochází k cyklickému zpracování materiálu, analýze získaných důkazů a kritickému hodnocení. Na základě tohoto pak lze vyvodit závěry. K lepšímu pochopení zamýšlených kroků poslouží následující infografika (tabulka č. 3):

¹⁰⁸ HELLER, Monica et al.. *Critical sociolinguistic research methods: studying language issues that matter*. New York: Routledge, 2017. ISBN 9781138825901. Str. 57.

¹⁰⁹ GREETHAM, Bryan. *How to Write Your Undergraduate Dissertation*. Published by Macmillan Education UK, 2014. ISBN 9781352005226. Str. 3-6.

¹¹⁰ SHEVCHUK, Zinaida. *Etnografie a její specifika* [online]. MUNI, 2013 [cit 16.5.2020]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1423/jaro2013/MVZ453/41007279/Etnografie_a_její_specifika.pdf.

Tabulka 3: Výzkumný design (*Research design*)¹¹¹

3.4 Práce v terénu a sběr a zpracování dat

Termín terénní výzkum vychází ze starších myšlenek v antropologii o rozlišování mezi našimi běžnými životy a novými způsoby, jak dělat věci, které objevujeme v nějaké prostorově vzdálené oblasti zvané „terén“.¹¹² Tři rysy, které byly dříve lingvisty považovány za prototypické pro terénní výzkum, jsou vzdálenost, exotičnost a časovost. Člověk tedy považoval práci v terénu za výzkum prováděný na dálku od místního referenčního bodu, zahrnující jazyk, který není známý, a to vše provedeno ve velmi dlouhém časovém horizontu.¹¹³ Dnes už o terénní práci v těchto termínech nepřemýšlíme, protože práce, kterou děláme, je vlastně často prováděna doma a exotizace a jiné vyprodukované rozlišení mají konotace moci.¹¹⁴ Výše bylo zmíněno, co etnografie ve skutečnosti není, existuje však určitá nejasnost, co reálně tvoří terénní práci v rámci lingvistiky. Hyman navrhuje, aby existoval prototypický koncept lingvistické terénní práce, tento termín je ovšem používán odlišně individuální lingvistikou podle toho, jak se cílený výzkum liší od prototypu (viz. tabulka 4). Terénní práce musí být prováděny nejen u první osoby, ale musí zahrnovat i druhou osobu nebo i více osob (pozorování). Aby bylo možné něco považovat za terénní

¹¹¹ SHEVCHUK, Zinaida. *Etnografie a její specifika* [online]. MUNI, 2013 [cit 16.5.2020]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1423/jaro2013/MVZ453/41007279/Etnografie_a_její_specifika.pdf.

¹¹² HELLER, Monica et al.. *Critical sociolinguistic research methods: studying language issues that matter*. New York: Routledge, 2017. ISBN 9781138825901. Str. 101.

¹¹³ HYMAN, Larry M. *Fieldwork as state of mind*. In: Newman, Paul / Ratliff, Martha (eds.) *Linguistic Fieldwork*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. ISBN 9780521660495. Str. 17.

¹¹⁴ HELLER, Monica et al.. *Critical sociolinguistic research methods: studying language issues that matter*. New York: Routledge, 2017. ISBN 9781138825901. Str. 101.

výzkum, musí vědec sám získat jazykový materiál přímo od dalších mluvčích. Toto by se nemělo provádět retrospektivně.¹¹⁵ Vzdálenost je dnes již poněkud překonaný faktor, avšak pokud chce výzkumník pojednávat o své vlastní komunitě, musí výzkum provádět odlišným způsobem, například komparací. Uspořádání je preferováno spíše menší, protože v něm lze lépe vysledovat detailní a hloubkové kontexty. Exotičnost jazyka je dnes již také překonaný požadavek, avšak je žádoucí, aby badatel vnímal jazyk s odstupem, což mu pomůže vnímat odlišnosti, kterých si rodilý mluvčí není vědom. Jazyk by měl být zkoumán v jeho přirozeném kontextu, čímž lze získat nejpřesnější data. Jakákoliv nepřirozenost se odráží na kvalitě a vypovídací hodnotě dat. Práce v terénu zahrnuje rovněž získávání dat etickým způsobem, aniž by došlo k porušení zvyklostí zkoumané skupiny.¹¹⁶

Dá se konstatovat, že předkládaná práce splňuje prototypické požadavky z níže uvedených důvodů. Autorka práce sama získává data pro analýzu přímo od zkoumané skupiny. Důvodem práce v terénu je samozřejmě snaha nalézt mluvčí jazyků, které byly vybrány pro lingvistické zkoumání. Nutno ovšem poznamenat, že lze rozlišovat dvě situace. Duranti (1994) rozlišuje mezi terénní lingvistikou, která může být v zásadě provedena bez toho, aby bylo užito práce v terénu, a etnografickou lingvistikou, která vyžaduje terénní výzkum. Výzkumné otázky tedy mohou být studovány i doma, pakliže jsou rodilí mluvčí k mání.¹¹⁷ Vzdálenost je tedy z tohoto pohledu irelevantní. Zkoumaná skupina je malého počtu a hovoří jazykem, který není všeobecně rozšířený. Autorka práce je členem zkoumané skupiny, což jí umožňuje jazyk zkoumat v jeho přirozeném prostředí bez nežádoucích zkreslení a stylizací. Byť si je autorka vědoma faktu, že informanti ví o jejich zapojení do výzkumu, mohou tak být data částečně zkreslená.

	Práce v terénu prototyp	Práce v terénu neprototypická	Nejméně odpovídající terénní práci
Elicitace	Ostatní	Já	Introspekce
Výzkumník	Já	Ostatní	Sekundární data
Vzdálenost	Daleko	Blízko	Výzkumníkovo bydliště
Uspořádání	Malé	Velké	Město, Univerzita...
Doba trvání	Dlouhá	Krátká	Téměř žádná/žádná
Jazyk	Exotický	Dobře známý	Vlastní
Předmět	Jazyk v jeho přirozeném / kulturním kontextu	Jazyk obecně jako formální systém	Abstraktní syntaxe
Data	Naturalistický	Řízený	Syntetická řeč
Motivace	Language-driven	Theory-driven	

Tabulka 4: Prototyp etnografického terénního výzkumu¹¹⁸

¹¹⁵ HYMAN, Larry M. *Fieldwork as state of mind*. In: Newman, Paul / Ratliff, Martha (eds.) *Linguistic Fieldwork*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. ISBN 9780521660495. Str. 16.

¹¹⁶ BOWERN, Claire. *Linguistic Fieldwork: A Practical Guide*. 2008. ISBN 9780230545373. Str. 3.

¹¹⁷ HYMAN, Larry M. *Fieldwork as state of mind*. In: Newman, Paul / Ratliff, Martha (eds.) *Linguistic Fieldwork*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. ISBN 9780521660495. Str. 18-19.

¹¹⁸ HYMAN, Larry M. *Fieldwork as state of mind*. In: Newman, Paul / Ratliff, Martha (eds.) *Linguistic Fieldwork*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. ISBN 9780521660495. Str. 21.

Vzhledem k tomu, že je autorka práce součástí této pracovní skupiny, tak se vyhnula některým obtížím spojeným s přístupem do skupiny. Vzhledem k tomu, že se na nahrávkách objevují i citlivé informace, tak všechny přepisy musely procházet značnou redukcí. Z etického hlediska se nejrozměnnější variantou jevila úplná anonymizace. I když bylo důležité dostatečně vysvětlit náležitosti výzkumu z etických důvodů, byla vynaložena snaha, aby nedošlo k ovlivnění přirozené interakce mluvčích. Z toho důvodu byl proveden pouze nástin práce v neurčitých termínech. Informantům bylo řečeno, že práce pojednává obecně o turečtině ve firemním prostředí, byť se to setkalo s doplňující dotazy z jejich strany. Autorka rovněž musela opakovaně ujišťovat své informátory, že jí poskytují užitečná data pro samotný výzkum.¹¹⁹ Mluví si povětšinou s vědomím nahrávání více hlídali svůj projev, avšak postupně se stal více přirozeným. U některých nahrávek bylo prozrazeno informantům, že autorka nahrává až retrospektivně a těmto datům je v analýze věnována větší pozornost.

Cílem etnografické práce v terénu je zjistit data, které nejsou často považovány za důležité, ale patří k implicitním strukturám života lidí. Na něco se dotázat je totiž velmi často nejhorší možný způsob, jak něco zjistit.¹²⁰ Nejčastějšími technikami terénního výzkumu jsou zúčastněné pozorování a rozhovory. Při zúčastněném pozorování sledujeme zkoumané osoby a zapisujeme si poznatky relevantní pro výzkumnou otázku. Po určitou dobu provádíme terénní výzkum ve vybraném společenství (komunitě, lokalitě či organizace) a účastníme se formálních i neformálních částí jeho života. Při zúčastněném pozorování vidíme, co lidé dělají a vybíráme si, co z toho zaznamenáme. Při provádění rozhovorů bude užívána technika polostrukturovaného rozhovoru. Ten je veden s pomocí připravených otázek, ale v průběhu jsou kladeny dodatečné otázky podle momentálních okolností a odpovědí dotazovaných. V případě, že se výpovědi dotazovaných výrazně liší, lze použít techniku "větvení", kdy je struktura rozhovoru přizpůsobena konkrétním zájmům a identitě dotazovaných.¹²¹

Existují dva zdánlivě protichůdné postoje k terénnímu výzkumu: a) práce v terénu je osobně a intelektuálně náročná a vzrušující (Gil, Hyman); a (b) práce v terénu je obtížná a/nebo stresující (Dorian, McLaughlin). Oba jsou v podstatě správné; to, v čem dominuje jeden nebo druhý, závisí na souhrě okolností a příležitostech vyšetřovatele.¹²² Hyman hovoří o „práci v terénu jako o stavu mysli“. Nejdůležitější faktorem je to, aby se terénní práce stala stavem mysli: je možné být terénním

¹¹⁹ LØNSMANN, Dorte. *English as a corporate language: Language choice and language ideologies in an international company in Denmark*. Roskilde, 2011. Disertační práce. Roskilde University. Department of Culture and Identity.

¹²⁰ BLOMMAERT, Jan & JIE Dong. *Ethnographic fieldwork: a beginner's guide*. Multilingual Matters, 2010. ISBN 1847692958, 978-1-84769-295-5. Str. 3.

¹²¹ DRULÁK, Petr. *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-385-7. Str. 189.

¹²² NEWMAN, Paul Newman & RATLIFF, Martha. *Linguistic Fieldwork*. Cambridge University Press, 2001. ISBN 9780521669375. Str. 7.

pracovníkem, aniž byste neustále chodili do terénu, a je možné jít do terénu, aniž byste se stali terénním pracovníkem. Předkládaná práce si klade za cíl jít ve stopách Hymana a terénní práci brát jako stav mysli, nikoli sadu předem připravených nástrojů bez hlubšího porozumění metody.¹²³

3.5 Nahrávky

Jestli to okolností dovolují, je zpravidla ku prospěchu výzkumu samotného získání zvukové nahrávky rozhovorů. Byť může být tento proces časově náročný, a to zejména při jeho následném zpracování, nabízí nespočet výhod. První výhodou je, že můžeme soustředit veškerou svou pozornost na zkoumané či dotazované osoby, spíše než na okamžité zapisování. S tím související druhou výhodou je možnost zabránění unáhlených rozhodnutí, která data si zapsat či ze zápisu vynechat.¹²⁴ I přes samotnou tvorbu poznámek si nemůžeme být jisti, že byla data zapsána správně, s velkou pravděpodobností by navíc řada dat scházela. Bez tvorby poznámek je ovšem reálná možnost absence zásadních dat, neboť se nelze spoléhat pouze na paměť.¹²⁵ Třetí z výhod je fakt, že má výzkumník prostor na sledování dalších neverbálních projevů zkoumaných osob.¹²⁶

Důležitým pojmem, který je spojený s touto problematikou, je konverzační analýza. Jedná se o metodu v sociálních vědách, jejíž cílem je popsat, analyzovat a porozumět řeči jako základnímu a konstitutivnímu rysu lidského sociálního života.¹²⁷ Empirickým východiskem nejsou vykonstruované příklady ani statistické pravidelnosti, nýbrž autentické a co nejpřesněji zdokumentované interakční průběhy.¹²⁸ Důležitou součástí práce konverzační analytika je přepis dat do patřičné podoby, kterou označujeme jako transkript. Vytvořit dobrý transkript je pro kvalitní analýzu klíčová záležitost, proto bude jeho zásadám v této kapitole věnována značná pozornost.¹²⁹ I přes výše zmíněné výhody totiž může

¹²³ HYMAN, Larry M. *Fieldwork as state of mind*. In: Newman, Paul / Ratliff, Martha (eds.) *Linguistic Fieldwork*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. ISBN 9780521660495. Str. 22.

¹²⁴ WRAY, Alison & TROTT, Kate. *Projects in linguistics: a practical guide to researching language*. Arnold, 1998. ISBN: 9780340652107. Str. 183.

¹²⁵ ANTAKI, Charles. *An Introduction to Conversation Analysis*. CA tutorial: Transcription. [cit 9.6.2020]. Dostupné z: <http://ca-tutorials.lboro.ac.uk/transintro1.htm>.

¹²⁶ WRAY, Alison & TROTT, Kate. *Projects in linguistics: a practical guide to researching language*. Arnold, 1998. ISBN: 9780340652107. Str. 183.

¹²⁷ SIDNELL, Jack. *Conversation Analysis: An Introduction*. Chichester: Wiley-Blackwell, 2010. ISBN 978-1-405-15900-5. Str. 1.

¹²⁸ AUER, Peter. *Jazyková interakce*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2014. Sociolingvistická edice. ISBN 978-80-7422-268-9. Str. 138.

¹²⁹ VANÍČKOVÁ, Klára. *Studie z aplikované lingvistiky: Studies in applied linguistics*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2010-. ISSN 1804-3240. Str. 48.

transkript skýtat řadu úskalí, nahrávka není kupříkladu v nejvyšší kvalitě, lidé nedovedou řádně artikulovat, více než jedna osoba mluví najednou, smích sledovaných osob atd.¹³⁰

Oxfordský slovník definuje transkript jako „*psanou nebo tištěnou verzi materiálu původně představenou na jiném médiu.*“¹³¹ V případě komunikačních dat „médiu“, ve kterém se dělá transkripce, je založeno na pozorováních a záznamech dat o sociálně-interakčních událostech.¹³² Transkript neboli přepis tedy spočívá v převedení dynamického (tj. v čase probíhajícího) audiovizuálního záznamu na jev grafický (statický, neprobíhající v čase). V nejprostší podobě jej lze chápat jako to, co si jednotliví účastníci rozhovoru mezi sebou řekli. Je pochopitelné, že i ten nejnáročnější přepis bude vždy jen redukováným záznamem toho, co se reálně odehrálo nebo řeklo.¹³³ Potřeba co nejúplnějšího zachycení toho, co bylo řečeno a provedeno při záznamu dat, musí být vyvážena realitou a praktičností provádění výzkumu,¹³⁴ z toho důvodu výzkumníci musejí zodpovědně uvažovat o tom, co vlastně chtějí z události zaznamenat. Je důležité přepisovat a zaznamenávat pouze to, co se pak bude při analýze skutečně využívat. Výsledný transkript je ve své podstatě interpretací původní události, neboť vybírá a staví do popředí jen určité aspekty události.¹³⁵ Je také nutné mít neustále na paměti, že důležitým úkolem transkriptu je prezentovat čtenáři data, z toho důvodu je nutné transkribovat tak, aby bylo možné jednotlivé části transkriptu vyjmát a vsazovat do textu studie a tím na nich demonstrovat myšlenky práce.¹³⁶

Existují tři hlavní typy uspořádání při střídání mluvčích v zápisu, které jsou označovány jako vertikální, kolonkový a partiturový. Každý z nich má své silné a slabé stránky v závislosti na výzkumu. Vertikální formát je nejpoužívanější a bude jej rovněž využito v této práci. Systém uvádí jednotlivé mluvčí pod sebou diachronicky. Problematickým se v tomto ohledu ovšem jeví fakt, že čtenář vnímá mluvčí jako stejně zapojené a vlivné na průběh interakce.¹³⁷ Autorka bere tento problém v patrnost a bude se jej snažit redukovat vysvětlením v popisu ukázky. Předně je dobré mít po celou dobu plánování

¹³⁰ HAVE, Paul ten. *Doing Conversation Analysis: A Practical Guide*. SAGE, 2007. ISBN 9781412921756. Str. 94.

¹³¹ SOANES, C. & STEVENSON, A.. *Concise Oxford English Dictionary*. Oxford University Press, 1872. ISBN 0198610378.

¹³² JENKS, Christopher Joseph. *Transcribing Talk and Interaction: Issues in the Representation of Communication Data*. John Benjamins Publishing Company, 2011. ISBN 9789027285065. Str. 2.

¹³³ KADERKA, Petr & SVOBODOVÁ, Zdeňka. *Jak přepisovat audiovizuální záznam rozhovoru? Manuál pro přepisovatele televizních diskusních pořadů*. Jazykovědné aktuality, 43, 2006. Str. 19.

¹³⁴ JENKS, Christopher Joseph. *Transcribing Talk and Interaction: Issues in the Representation of Communication Data*. John Benjamins Publishing Company, 2011. ISBN 9789027285065. Str. 9.

¹³⁵ KADERKA, Petr & SVOBODOVÁ, Zdeňka. *Jak přepisovat audiovizuální záznam rozhovoru? Manuál pro přepisovatele televizních diskusních pořadů*. Jazykovědné aktuality, 43, 2006. Str. 20.

¹³⁶ VANÍČKOVÁ, Klára. *Studie z aplikované lingvistiky: Studies in applied linguistics*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2010-. ISSN 1804-3240. Str. 53.

¹³⁷ EDWARDS, Jane Anne & LAMPERT, Martin D.. *Talking Data: Transcription and Coding in Discourse Research*. Psychology Press, 1993. ISBN 978-0805803488. Str. 10-11.

transkripce na paměti, že každý řádek, neboli replika, transkriptu musí být očíslován tak, aby se na něj dalo v rámci studie přehledně odkazovat.¹³⁸ Repliku můžeme tedy popsat jako jakýkoliv hlasový projev jednotlivých účastníků; může to být jak dlouhý proslov monologického typu, tak nedokončená promluva či pouhé odpovídací *hm*. Je uvozena označením mluvčího, většinou je jeho zkratkou, za ní následuje dvojtečka a za ní mezera.¹³⁹ Protože chceme chránit identitu mluvčích, používáme při transkriptu písmena AZ (pro Ázerbájdžánce) a TR (pro Turky), za nimiž následuje číslice.¹⁴⁰ Transkripce totiž odhaluje o mluvčích mnoho citlivých údajů.¹⁴¹ V praxi tedy hovoříme o:

1 AZ1: Promluva prvního Ázerbájdžánce
2 AZ2: Promluva druhého Ázerbájdžánce
3 TR1: Promluva prvního Turka
4 AZ2: Promluva druhého Ázerbájdžánce (Ten rovněž hovořil v replice 2)

Dříve, než se blíže seznámíme s tím, jak zaznamenávat odchylky, probereme stručně přepisování standardně vyslovených slov. Aby mohla autorka práce posoudit správnou výslovnost, musí znát zásady týkající se ortoepického spojování hlásek, zejména základní pravidla pro znělostní spodobu.¹⁴² Připojíme-li v turečtině ke jménu zakončenému na neznělou souhlásku *ç, k, p, t* nebo *(n)k* příponu začínající na samohlásku, dochází u jmen ke změně neznělé hlásky na znělé *c, ğ, b, d* a *(n)g*. Má-li jméno či slovesný kmen zakončený na neznělou hlásku *f, s, t, k, ç, ş, h* nebo *p* přibrat příponu, jež vykazuje varianty začínající na znělou a neznělou souhlásku, volí se vždy varianta začínající na neznělou souhlásku (*t, k, ç*).¹⁴³ V ázerbájdžánštině neznělé souhlásky *q, k, t* se před příponou začínající samohláskou mění na znělé *ğ, y, d*. Poslední zadopatrovou či předopatrovou samohláskou kmene se neřídí pouze samohlásky přípony, ale i její koncová souhlásky (*YAz-maQ*).¹⁴⁴

¹³⁸ VANÍČKOVÁ, Klára. *Studie z aplikované lingvistiky: Studies in applied linguistics*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2010-. ISSN 1804-3240. Str. 53.

¹³⁹ KADERKA, Petr & SVOBODOVÁ, Zdeňka. *Jak přepisovat audiovizuální záznam rozhovoru? Manuál pro přepisovatele televizních diskusních pořadů*. Jazykovědné aktuality, 43, 2006. Str. 25.

¹⁴⁰ WRAY, Alison & TROTT, Kate. *Projects in linguistics: a practical guide to researching language*. Arnold, 1998. ISBN: 9780340652107. Str. 202.

¹⁴¹ VANÍČKOVÁ, Klára. *Studie z aplikované lingvistiky: Studies in applied linguistics*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2010-. ISSN 1804-3240. Str. 56.

¹⁴² KADERKA, Petr & SVOBODOVÁ, Zdeňka. *Jak přepisovat audiovizuální záznam rozhovoru? Manuál pro přepisovatele televizních diskusních pořadů*. Jazykovědné aktuality, 43, 2006. Str. 29.

¹⁴³ KUČERA, Petr. *Podrobná gramatika turečtiny*. Brno: Lingea, 2014. ISBN 978-80-87471-79-1. Str. 28-29.

¹⁴⁴ LANĚ, Tomáš. *Přehled ázerbájdžánské gramatiky: [s praktickými příklady]*. Brno: Lingea, 2013. ISBN 978-80-87819-04-3. Str. 12.

Níže následuje výčet pravidel, které budou při práci s nahrávkami dodržovány. Vzhledem k tomu, že se v transkriptu může nacházet více jazyků i v rámci jedné repliky, budou jednotlivé jazyky značeny ortograficky, systémem kterým se píšou. Níže jsou příklady takového zápisu.

- Pro ázerbájdžánštinu: salam necəsən?
- Pro turečtinu: merhaba nasılsın?
- Pro ruštinu: привет как дела?
- Pro angličtinu: hi how are you?
- Pro češtinu: ahoj jak se máš?

Pasáže či slova, která jsou pro výzkum důležitá, budou vyznačena **tučně**. Pokud mluví několik osob současně (přes sebe), snažíme se co nejpřesněji určit místo, kde se začínají repliky překrývat, a místo, kde překryv končí. Tyto souběžné pasáže uzavřeme do hranatých závorek a umístíme v transkriptu pod sebe, např.¹⁴⁵

- AZ1: [ano, abychom se]
- TR1: [anebo pana pan-]

Nedokončení slova v důsledku přerušení, přeroknutí, zakoktání se apod. naznačíme spojovníkem.¹⁴⁶

- nikdo vám nevydezinfikuje myš která pre- přebíhá hranici.

Slovo, které není vyřčeno, avšak bez něj by čtenář neznalý kontextu předchozí konverzace nepochopil myšlenku promluvy či výraz, který bez poznámky nedává čtenáři význam, vepíšeme do jednoduchých kulatých závorek:

şapkaı tıkla

¹⁴⁵ KADERKA, Petr & SVOBODOVÁ, Zdeňka. *Jak přepisovat audiovizuální záznam rozhovoru? Manuál pro přepisovatele televizních diskusních pořadů*. Jazykovědné aktuality, 43, 2006. Str. 42.

¹⁴⁶ *Ibid.*, Str. 36.

klikni na čepici (jedná se o ikonu připomínající čepici)

Pokud tón na poslední slabice výrazně stoupne, zapíšeme otazník. Pokud tón na poslední slabice slabě stoupne, zapíšeme čárku.¹⁴⁷ Otazník se používá k označení rostoucí intonace, bez ohledu na to, zda je na konci otázky. Jakákoliv otázka, která nebude mít na konci rostoucí intonaci, nebude mít na konci otazník.¹⁴⁸ V přepisu zaznamenáváme také veškeré výrazné pauzy. Pokud je předělová pauza velmi krátká, až nezřetelná, vystačíme při zápisu pouze s intonační značkou (tečka, čárka, otazník). Pokud je však pauza delší, použijeme pro záznam pauzy speciální značku, tvořenou jednou až třemi tečkami v jednoduchých kulatých závorkách: (.), (..), (...).¹⁴⁹

Mluvený projev často doprovázejí různé hlasové projevy mluvcích, které nemají verbální charakter. Tím jsou na mysli různé hezitační zvuky (tj. případy, kdy mluvčí prokládá svou řeč zvuky jako e, ee, eh, ehm, em apod.) a responzní zvuky (tj. případy, kdy posluchač reaguje na partnerovu řeč zvuky jako hm, mhm, ehe aj.). Všechny tyto zvuky zaznamenáváme.¹⁵⁰ Pro zaznamenání povzdechu, smíchu, zakašlání, hlasitého nádechu/výdechu apod. slouží tzv. komentář přepisovatele (text v dvojitých kulatých závorkách), který vkládáme do přepisu na příslušném místě, např. ((smích)).¹⁵¹

3.6 Teorie a konceptuální rámce pro analýzu

Následující část teoreticky vymezuje následnou analýzu jazykového prostředí vybrané mezinárodní společnosti, kde probíhal výzkum.¹⁵² Různé pojmy z lingvistiky přenesené do analýzy nebyly samozřejmě zcela náhodné, ale byly ovlivněny výzkumnými otázkami. V samotném výzkumu jsou

¹⁴⁷ *Ibid.*, Str. 38.

¹⁴⁸ WRAY, Alison & TROTT, Kate. *Projects in linguistics: a practical guide to researching language*. Arnold, 1998. ISBN: 9780340652107. Str. 207.

¹⁴⁹ KADERKA, Petr & SVOBODOVÁ, Zdeňka. *Jak přepisovat audiovizuální záznam rozhovoru? Manuál pro přepisovatele televizních diskusních pořadů*. Jazykovědné aktuality, 43, 2006. Str. 40.

¹⁵⁰ *Ibid.*, Str. 43.

¹⁵¹ *Ibid.*, Str. 44.

¹⁵² SHERMAN, Tamah & NEKVAPIL, Jiří. *English in Business and Commerce. Interactions and Policies*. De Gruyter Mouton, 2018. ISBN 978-1501515538. Str. 46.

jazykové ideologie a jazykové hierarchie klíčovými koncepty, toto bude bráno v potaz při provádění analýzy, která navazuje na terénní výzkum.¹⁵³

3.6.1 Jazyková ideologie

Krajiny skupinové identity - tzv. *ethnoscapes* - již dnes nejsou známými antropologickými objekty, protože nejsou pevně teritorializovány, historicky neuvědomělymi ani kulturně homogenními celky,¹⁵⁴ což z nich činí velmi nepřehlednou kategorii. S tím úzce souvisí i samotná definice jazykových ideologií, Nekvapil o nich píše jako o historicky a kulturně podmíněných, sociálně a mnohdy i politicky relevantních představách, domněnkách či přesvědčení (*beliefs*) mluvčích o stavbě jazyka a jeho užívání. To vše následně ovlivňuje jazykové praktiky, postoje a chování k jazyku samému.¹⁵⁵ Jazykové ideologie jsou mnohonásobné i sdílené. To, že jsou mnohonásobné, znamená, že jednotlivec může mít více potenciálně konfliktních jazykových ideologií, ale také, že v řečové komunitě existuje více jazykových ideologií. To, že jsou sdíleny, neznámá, že všichni členové řečové komunity sdílejí všechny jazykové ideologie. Někteří jedinci sdílejí jednu jazykovou ideologii, která odráží zájmy této skupiny, členové jiné skupiny, kteří mohou zahrnovat některé jedince skupiny první, sdílejí jinou jazykovou ideologii.¹⁵⁶ Jazykové ideologie přijímají vazby jazyka k identitě, prostřednictvím těchto vazeb podporují nejen jazykovou formu a použití, ale také samotnou představu o osobě a sociální skupině.¹⁵⁷

Ideologie lze vnímat ve smyslu společných referenčních rámců, které zahrnují to, co je ve skupině považováno za „normu“, tj. soubor předpokladů o přijatelném nebo vhodném sociálním chování, který je bezproblémový, přirozený atd. To vysvětluje, proč jsou referenční rámce jen stěží viditelné pro členy skupiny a obvykle nejsou zpochybňovány.¹⁵⁸ Ideologie jsou ovlivněny jejich specifickými kontexty a zároveň přispívají k vytváření těchto kontextů. Jinými slovy, ideologie jsou důležité pro způsob, jakým jednotlivci konstruují a jsou konstruováni v sociálním světě. Pokud přijmeme tezi, že

¹⁵³ LØNSMANN, Dorte. *English as a corporate language: Language choice and language ideologies in an international company in Denmark*. Roskilde, 2011. Disertační práce. Roskilde University. Department of Culture and Identity. Str. 160.

¹⁵⁴ DURANTI, Alessandro. *A Companion to Linguistic Anthropology*. Wiley-Blackwell, 2004. ISBN 9780631223528. Str. 511.

¹⁵⁵ NEKVAPIL, Jiří. *JAZYKOVÁ IDEOLOGIE* [online]. Nový encyklopedický slovník češtiny, 2017 [cit 9.6.2020]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovník/JAZYKOVÁ_IDEOLOGIE.

¹⁵⁶ LØNSMANN, Dorte. *English as a corporate language: Language choice and language ideologies in an international company in Denmark*. Roskilde, 2011. Disertační práce. Roskilde University. Department of Culture and Identity. Str. 224.

¹⁵⁷ SCHIEFFELIN, Bambi B., WOOLARD, Kathryn A., KROSKRITY, Paul V.. *Language Ideologies: Practice and Theory*. Oxford Studies in Anthropological Linguistics, 1998. ISBN 9780195105612. Str. 3.

¹⁵⁸ BLOMMAERT, Jan & VERSCHUEREN, Jef. *Debating Diversity: Analysing the Discourse of Tolerance*. Routledge, 1998. ISBN 9780415191388. Str. 35.

jazykové ideologie přispívají k budování sociálního světa, znamená to, že když zkoumáme jazykové ideologie, zkoumáme, jak lidé chápou a definují své sociální a kulturní kontexty.¹⁵⁹ Na jazykové ideologie by se proto mělo spíše pohlížet jako na konstruované v prospěch konkrétních skupin, nikoliv jednotlivců.¹⁶⁰ Pokud se postoje považují za individualizovanější dispozice, lze opakující se vzorce vyjádření postojů v komunitě brát jako důkaz strukturovanějších systémů víry, které představují ideologie.¹⁶¹ Nejedná se však v žádném případě o univerzální fakta, v různých bodech jsou konstruovány různými osobami s různými zájmy.¹⁶² Jazyk také hraje klíčovou roli v socializaci, vytváření vztahů a výměně informací, ale naopak může také vést k vyloučení, seskupování a skryté nerovnováze moci.¹⁶³ Ideologická produkce je o to úspěšnější, že dokáže odsoudit každého, kdo se jí snaží omezit na svou objektivní pravdu, vyslovení skryté pravdy diskurzu je skandální, protože říká něco, co bylo „poslední věcí, která měla být řečena“.¹⁶⁴

Protože formy řeči nesou význam, informace nebo myšlenky, jsou některé formy řeči považovány za dominantnější, znamená to také ocenění některých ideologií nebo způsobů přemýšlení nad ostatními.¹⁶⁵ Jazyk je považován za symbolický kapitál, který se používá k pomyslnému zisku na lingvistickém trhu. Některé jazyky a dialekty mají prestiž, o které se rozhoduje na základě ideologií jazyků. Mít přístup k těmto prestižním variantám se rovná vlastnění specifického jazykového kapitálu a postavení, které z něj vyplývá. Lidé s vysokým statusem se mohou rozhodnout pro použití méně obvyklých jazyků nebo variant, aby se přizpůsobili trhu, aby získali zisk z výběru alternativního jazyka. Z tohoto pohledu není výběr jazyka nevinným úsilím, ale je založen na dominantních jazykových ideologiích a může být zneužit k řízení sociálních vztahů a jednání.¹⁶⁶ Vyskytují-li se jazykové formy podřízených nebo méně cenných jazykových variant v konverzaci, bývají ignorovány a nejsou začleněny do probíhajícího procesu vytváření sociálních realit, které jsou charakteristické pro lidskou

¹⁵⁹ SHERMAN, Tamah & NEKVAPIL, Jiří. *English in Business and Commerce. Interactions and Policies*. De Gruyter Mouton, 2018. ISBN 978-1501515538. Str. 48.

¹⁶⁰ DURANTI, Alessandro. *A Companion to Linguistic Anthropology*. Wiley-Blackwell, 2004. ISBN 9780631223528. Str. 497-498.

¹⁶¹ SEARGEANT, Philip. *The Idea of English in Japan: Ideology and the Evolution of a Global Language*. Critical Language and Literacy Studies, 2009. ISBN 9781847692016. Str. 125.

¹⁶² SHERMAN, Tamah & NEKVAPIL, Jiří. *English in Business and Commerce. Interactions and Policies*. De Gruyter Mouton, 2018. ISBN 978-1501515538. Str. 46.

¹⁶³ NEGRETTI, Raffaella & GARCIA-YESTE, Miguel. *Lunch Keeps People Apart: The Role of English for Social Interaction in a Multilingual Academic Workplace*. Multilingua, 34, 2015. 10.1515/multi-2014-1038. Str. 2.

¹⁶⁴ BOURDIEU, Pierre. *Language and Symbolic Power*. Harvard University Press, 1991. ISBN 9780745600970. Str. 153.

¹⁶⁵ DURANTI, Alessandro. *A Companion to Linguistic Anthropology*. Wiley-Blackwell, 2004. ISBN 9780631223528. Str. 489.

¹⁶⁶ SHERMAN, Tamah & NEKVAPIL, Jiří. *English in Business and Commerce. Interactions and Policies*. De Gruyter Mouton, 2018. ISBN 978-1501515538. Str. 48.

komunikaci.¹⁶⁷ Následující ukázka obsahuje odpověď tureckého kolegy na otázku zda je turečtina prestižnějším jazykem než ázerbájdžánština.

1 TR1: Emin değilim. Teknik olarak buna cevap veremem. Ancak bir Türk ve bir Azeri bir araya geldiğinde muhtemelen Türkiye Türkçesi konuşur. Tarihi ve politik olarak Türkiye, Azerbaycan'a göre daha dominant bir ülke diyebiliriz sanırım.

1 TR1: Nejsem si jistá. Technicky na to nemohu odpovědět. Když se však setkají Turci a Ázerbájdžánci, pravděpodobně mluví v turečtině. Myslím si, že můžeme říct, že Turecko je historicky a politicky dominantnější zemí než Ázerbájdžán..

Pojmy “jazyková volba” a “codeswitching” jsou spojeny se situacemi, kdy je vybírána jedna lingvistická varianta před druhou. Z těchto dvou je jazyková volba chápána jako nadřazený termín, jehož význam zahrnuje i codeswitching. Pozornost při analýze bude kladena nejen na jazykovou volbu v rámci interakce, tedy když se jazyk během interakce mění, ale také na výběr jazyka provedený na začátku interakce. Sledujeme to, jaká přesvědčení, normy a situační faktory ovlivňují jazykové volby a jakým způsobem k tomu dochází. Codeswitching je komunikační jev, kdy se v rámci jedné promluvy mění použitý kód (jazyk, dialekt), přičemž vyžaduje velký stupeň jazykové kompetence. Zároveň je však možné, že některé přepínání kódů v interakcích jsou motivovány nedostatečnou jazykovou kompetencí. Zatímco bilingvní mluvčí mohou mít také odlišné schopnosti ve svých jazycích, v nastavení interakce je většina mluvčích podle definice nerodilými mluvčími, a proto se jejich jazykové schopnosti v interakci mohou výrazně lišit. Z tohoto důvodu příkládám jazykové kompetence jako možný faktor ovlivňující výběr jazyka v této studii.¹⁶⁸

Pojetí přirozeného pořadí volby jazyka (*natural order of language choice*) bylo vyvinuto z jazykových ideologií, které jsme našli v našich datech. Když informátoři hovoří o tom, který jazyk si vybrat například během oběda na svém vícejazyčném pracovišti, vždy vycházejí z představ, které mohou být tematizovány jako přirozený řád, do kterého se jazykové variety hodí. Tento pojem zahrnuje představy o vhodném čase a místě pro každou použitou variantu. Každá jazyková odrůda je prezentována jako mající své vlastní místo v přirozeném pořádku. Proto tato ideologie představuje volbu jazyka, o čem lidé nikdy nepochybuji. Jak však uvidíme dále, volby, které jsou prezentovány jako přirozené, se ve skutečnosti překrývají a přicházejí do konfliktu, když vezmeme v úvahu celou jazykovou ideologickou

¹⁶⁷ DURANTI, Alessandro. *A Companion to Linguistic Anthropology*. Wiley-Blackwell, 2004. ISBN 9780631223528. Str. 490.

¹⁶⁸ LØNSMANN, Dorte. *English as a corporate language: Language choice and language ideologies in an international company in Denmark*. Roskilde, 2011. Disertační práce. Roskilde University. Department of Culture and Identity. Str. 143-152.

krajinu.¹⁶⁹ V následující ukázce byl turecký kolega dotázán jakými jazyky hovoří během svého pracovního dne.

TR1: Ofisteki Türk arkadaşlarımla Türkçe konuşuyorum; yabancı arkadaşlarımla İngilizce iletişim kuruyorum. Kantinde veya kafeteryada bazen Çekçe sözcükler kullanıyorum.

TR1: Se svými tureckými přáteli mluvím turecky; se svými zahraničními přáteli komunikuji v angličtině. V kantýně, nebo v kavárně někdy použiju česká slova.

Skutečnost, že turkické jazyky jsou výchozí v konverzaci mezi Turkem a Ázerbájdžáncem, je také zřejmá. Když Turek hovoří o komunikaci s Ázerbájdžáncem, jde nezdědka o to, jak si vybrat jazyk, ve kterém budou komunikovat. Ví, která slova nerozumí a pokusí se vyslovit jasněji některá slova, používat turecká čísla atd. Většina našich informantů souhlasí s touto ideologií turkického média, jako výchozí formu pro interturkickou komunikaci. V praxi je angličtina často používána jako alternativa, ale na jazykové ideologické úrovni je použití angličtiny mezi členy skupiny prezentováno jako druhá volba nebo poslední možnost, pouze pokud se interturkická komunikace nezdaří.¹⁷⁰ Turci a Ázerbájdžánci při komunikaci s dceřinými společnostmi v Turecku dali roli lingvistického prostředníka turečtině. Takže i když je zmiňována ázerbájdžánština, není spojena s vážnou rolí, ale s „zábavou a hrami“. Když je pro obchodní účely používán jiný jazyk, jeho hodnota má tendenci se snižovat.¹⁷¹

Níže bude následovat diskuze o tom, jak ideologie, která konstruuje jazykovou volbu jako danou, nikoli jako volbu (narozdíl od popisu výše, ty jsou volbou), má důsledky pro mocenské vztahy a strukturální nerovnosti na pracovištích.¹⁷² Výběr jazyka je prezentován jako důsledek přirozeného pořádku, umožňuje zaměstnancům hrát na tuto ideologii, když vyjednávají mocenské vztahy s kolegy nebo zákazníky. Například použití jiného jazyka může být použito pro zdůraznění nebo vybudování úzkého vztahu s ostatními. Oproti tomu použití angličtiny může sloužit jako prostředku k tomu, aby všichni byli „na stejné úrovni“, protože všichni mluví „stejně špatně“¹⁷³ Lidé se slabšími jazyky mohou spojovat znalost jazyka silnějšího se schopností vybudovat pozitivní vztah. Kromě toho mají někteří řečníci (například vedoucí) více pravomocí při volbě jazyků než jiní, a přestože se neočekává, že se

¹⁶⁹ SHERMAN, Tamah & NEKVAPIL, Jiří. *English in Business and Commerce. Interactions and Policies*. De Gruyter Mouton, 2018. ISBN 978-1501515538. 51.

¹⁷⁰ *Ibid.*, Str. 54.

¹⁷¹ *Ibid.*, Str. 58.

¹⁷² *Ibid.*, Str. 59.

¹⁷³ *Ibid.*, Str. 60.

budou učit místním jazykům, mohou získat uznání, pokud se tak rozhodnou. Stručně řečeno, jde o to, že někteří z výběru získají více kreditu než jiní.¹⁷⁴

3.6.2 Jazyková hierarchie

Jazykové ideologie reprodukují jazykové hierarchie. Jazykové ideologie jsou založeny na implicitním předpokladu, že jazykové varianty jsou hierarchicky organizovány. Ve zkoumané společnosti informátoři vědomě či nevědomě umísťují různé varianty či užití jazyku do určité hierarchie. Jinými slovy lze konstatovat, že jeden jazyk stojí na vyšší pozici než jiný, z čehož se posléze odvíjí jeho další použití.¹⁷⁵ Jazykové ideologie hrají významnou roli při vytváření a opětovném potvrzování hierarchických struktur na pracovišti, zejména pokud je jiný jazyk považován za hodnotnější a žádoucí.¹⁷⁶ Tato kapitola představuje teoretický rámec pro analýzu jazykových hierarchií na jednom oddělení mezinárodní firmy se sídlem v Praze. Vzhledem k tomu, že se jedná o moderní pracoviště, které je mezinárodní¹⁷⁷ a v jazykové výbavě zaměstnanců může být přítomno až 8 jazyků, bude tato kapitola brát v potaz, že jsou analyzovány postupy hierarchizace v *de facto* mnohojazyčném prostředí.¹⁷⁸

Lidské jazyky jsou rozděleny do více než pěti tisíc jazykových skupin, které jsou navzájem nesrozumitelné. A přesto tyto skupiny tvoří jeden soudržný systém světových jazyků, propojený vícejazyčnými řečníky překvapivě silným způsobem. Šance na prosperující jazyk závisí na jeho pozici v systému. Existují tisíce malých periferních jazyků, z nichž každý je spojen s jedním ze sta ústředních jazyků. Celý systém je držen pohromadě v současnosti jedním globálním jazykem: angličtinou. Jazyk je „hyperkolektivní“, to znamená, že čím více řečníků má, o to více lidí se jej chce učit. Když si lidé myslí, že jazyk získává nové řečníky, je to samo o sobě důvod, proč se jej chtějí lidé naučit.¹⁷⁹ Není nutné zabývat se vědecky nepodloženými teoriemi, jako je například “Güneş-Dil Teorisi,” tedy teorií slunečního jazyka, která tvrdí, že všechny jazyky vychází z jednoho proto-turkického původního jazyka. Je však nutné dodat, že v rámci regionů hovořících turkickými jazyky by turečtina skutečně mohla plnit

¹⁷⁴ *Ibid.*, Str. 62.

¹⁷⁵ LØNSMANN, Dorte. *English as a corporate language: Language choice and language ideologies in an international company in Denmark*. Roskilde, 2011. Disertační práce. Roskilde University. Department of Culture and Identity. Str. 249.

¹⁷⁶ NEGRETTI, Raffaella & GARCIA-YESTE, Miguel. *Lunch Keeps People Apart: The Role of English for Social Interaction in a Multilingual Academic Workplace*. *Multilingua*, 34, 2015. 10.1515/multi-2014-1038. Str. 19.

¹⁷⁷ *Ibid.*, Str. 2.

¹⁷⁸ RISAGER, Karen. *Language hierarchies at the international university*. *International Journal of the Sociology of Language*, 2012. 10.1515/ijsl-2012-0042. Str. 111.

¹⁷⁹ SWAAN, Abram De. *Words of the World: The Global Language System*. Polity, 2002. ISBN 978-0745627489.

roli pomyslného vzoru, k němuž by ostatní turkické země mohly vzhlížet, a to i díky její socio-ekonomické prestiži.

V této práci je jazyk primárně vnímán jako jazyková praxe, která se provádí v lidské komunikaci na různých úrovních, od mikroúrovně interpersonální interakce po makroúroveň masové komunikace. Když vezmeme v potaz pojem “*social networks*” jako výchozí bod, můžeme sledovat, jak se používají konkrétní jazyky a jak se šíří po celém světě. Vrátime-li se k začátku kapitoly, jedná se primárně o globální rovinu. Jazyky, jako je ázerbájdžánština a zejména pak turečtina, se šíří po celém světě díky mobilitě jejich mluvčích napříč kulturními kontexty a komunitami.¹⁸⁰ Pozice uživatele jazyka v “*social network*” může odrážet jeho sociální volby a v některých případech mohou být v souladu s lingvistickými volbami mluvčího.¹⁸¹ Když mluvíme o uživateli jazyků, máme na mysli všechny ty, kteří používají určitý jazyk, ať jde o jejich první jazyk, druhý jazyk nebo cizí jazyk. Učit se nový jazyk znamená přispívat k šíření jazyka - veškerá výuka jazyků je tudíž činností, která je součástí nepřetržitého vytváření a reformování globální sítě cílového jazyka. Protože jazyky nejsou vázány územím, pojem „jazyková oblast“ může být problematickým, např. francouzsky mluvící jazyková oblast, rusky mluvící jazyková oblast atd. Například síť mluvčích polštiny je přirozeně úzce spjata s územím polského státu, ale polský jazyk, stejně jako mnoho jiných jazyků, se šíří po celém světě. Státy mají hranice, jazyky nikoliv.¹⁸² Tyto tzv. kulturní a jazykové toky probíhají v čase a mají různé směry.¹⁸³

Pokud budeme sledovat lokální rovinu, tak toky velkého počtu jazyků přes státní hranice dávají vzniku lokálních komplexit ve všech zemích, a to zejména ve velkých městech s množstvím jazykových menšin a nově příchozích. Některé jazyky mohou být rovněž pidžiny nebo kreoly. Všechny jazyky jsou do určité míry charakterizovány sociálním variacemi, jazyky také projevují určitý stupeň jazykových kontaktů, např. slovní výpůjčky. Mezinárodní jazykové toky vedou k vytváření lingvisticky složitých komunit, ve kterých se jazyková hierarchizace provádí jak v praxi, tak v reprezentaci. Hierarchizace jazyků se v praxi děje vždy, když si lidé vyberou jazyky pro verbální interakci a psaní v konkrétních situacích a kontextech. Hierarchizace jazyků se provádí také prostřednictvím jazykové reprezentace. Například vládní úřady mohou vypracovat dokument o jazykové politice, který stanoví použití a výuku

¹⁸⁰ RISAGER, Karen. *Language hierarchies at the international university*. International Journal of the Sociology of Language, 2012. 10.1515/ijsl-2012-0042. Str. 113.

¹⁸¹ MARSHALL, Jonathan. *Language Change and Sociolinguistics: Rethinking Social Networks*. Palgrave Macmillan UK, 2004. ISBN 978-1-4039-1488-0. Str. 19.

¹⁸² RISAGER, Karen. *Language And Culture Pedagogy: From a National to a Transnational Paradigm* (Languages for Intercultural Communication and Education). Multilingual Matters, 2007. ISBN 9781853599613. Str. 168.

¹⁸³ HANNERZ, Ulf. *Cultural Complexity: Studies in the Social Organization of Meaning*. Columbia University Press, 1992. ISBN 9780231076227. Str. 4.

určitého počtu jazyků ve vzdělávání nebo místní rozhlasová stanice může uspořádat diskusi o používání různých jazyků v médiích.¹⁸⁴

Hierarchizaci jazyka lze také popsat jako simultánní inkluzi a vyloučení. Když si člověk vybere jazyk v praxi, vyloučí současně všechny ostatní jazyky, konkrétně jazyky, které s ním v daném kontextu soutěží. Lze také vyloučit jazyky tím, že odrazují nebo je zakázáno jejich používání. Hierarchizace jazyků se může také vztahovat na osobní reprezentaci hierarchie jazykových kompetencí a identit u jednotlivců. Je důležité zdůraznit, že hierarchizace není produkována nezávisle na širokém historickém a geografickém kontextu. V této studii jsou tedy jazykové hierarchie vnímány jako souhrn praktik a reprezentací prováděných jednotlivými a kolektivními aktéry za konkrétních historických a geografických podmínek. Zdůrazňuje agendu, ale také uznává váhu globální historie a struktur vyvinutých v průběhu času.¹⁸⁵ Území světa by mohla být kódována v barvách podle evropských národů: červená pro britské území, modrá pro francouzské, zelená pro portugalské atd. Kdekoliv zakořenila moderní suverenita byl vytvořen pomyslný Leviathan, který překlenuje sociální doménu a uložil hierarchické územní hranice.¹⁸⁶

Zaměstnanci nadnárodních společností přicházejí s mnoha různými jazykovými prostředky, které by mohly být při práci využity. Je třeba mít na paměti, že pojmy prvního a druhého jazyka mohou pokrývat velmi rozmanité situace: studenti pocházející z diglossických komunit, jako jsou například arabsky mluvící země, se naučili regionálnímu dialektu jako prvnímu jazyku od svých rodičů a ve škole se naučili moderní standardní arabštinu jako druhý jazyk. Diglossie je funkčně diferencované používání dvou (nebo více) jazykových variet v jedné společnosti.¹⁸⁷ Dalším příkladem mohou být studenti, kteří pocházejí z africké frankofonní země, ti se naučili regionální jazyk jako svůj první jazyk a francouzštinu jako svůj druhý jazyk ve škole. Stejně jako někteří mluvčí ze země jako je Turecko, naučili se kurdštinu jako svůj první jazyk a turečtinu jako svůj druhý jazyk ve škole. Pro tyto mluvčí je jejich druhý jazyk nezdědka primárním pracovním jazykem.¹⁸⁸

Lze dodat, že s dalším hospodářským rozvojem velkých států jako například Čína nebo Indie, můžeme očekávat, že jejich střední třídy porostou, což bude mít mnoho kulturních důsledků, jako je

¹⁸⁴ RISAGER, Karen. *Language hierarchies at the international university*. International Journal of the Sociology of Language, 2012. 10.1515/ijsl-2012-0042. Str. 114.

¹⁸⁵ *Ibid.*, Str. 115.

¹⁸⁶ HARDT, Michael & NEGRI, Antonio. *Empire*. Harvard University Press, 2000. ISBN 9780674006713. Str. xii.

¹⁸⁷ NEKVAPIL, Jiří. *DIGLOSSIE* [online]. Nový encyklopedický slovník češtiny, 2017 [cit 19.6.2020]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/DIGLOSSIE>.

¹⁸⁸ RISAGER, Karen. *Language hierarchies at the international university*. International Journal of the Sociology of Language, 2012. 10.1515/ijsl-2012-0042. Str. 116.

rostoucí používání jejich národních jazyků nejen v národních a regionálních, ale také v přechodné komunikaci na internetu a další médiích, zvyšující kulturní spotřebu vyjádřenou v jejich jazycích, v neposlední řadě v rozvíjejícím se filmovém odvětví, stejně jako zvyšující se počet překladů do a z těchto jazyků (interlinguální komunikace).¹⁸⁹ Lidé se nemusí nutně orientovat na normy rodilých mluvčích, protože jsou rodilí, ale z důvodu toho, že jsou to varianty mluvené lidmi s ekonomickou a politickou mocí.¹⁹⁰ Využívání jazykové hierarchie má rovněž spojitost se sociální hierarchií, standardní varianty staví jejich uživatele do vyšší pozice ve společnosti než jedince, kteří používají varianty odlišné od standardu.¹⁹¹ Hierarchie jsou konstruovány prostřednictvím mechanismů sociálního výběru.¹⁹²

V mezinárodních společnostech je nutné vyjasnit podmínky verbální komunikace mezi lidmi s různými národnostmi a jazykovými zdroji. V tomto kontextu lze hovořit o třech nejčastějších typech politik: (1) *jednostranná politika používání do určité míry výhradně angličtiny/němčiny*; (2) *dvojjazyčná politika, kde se angličtina/němčina používá v nějaké kombinaci s místním (často národním) jazykem, např. v Česku (angličtina a čeština)*; a (3) *tříjazyčná politika, kde se angličtina/němčina používá v kombinaci s místními (národními / regionálními/partnerskými) jazyky, např. v Katalánsku (anglicky, kastilsky a katalánsky)*.¹⁹³ V konkrétním případě námi zkoumané společnosti jazykové plánování představuje do značné míry okrajovou záležitost, je to spíše neplánované plánování než komplikované pojetí. Nejedná se o problematiku, která by se ve společnosti otevřeně řešila. Na základě dostupných informací se nezdá, že by ve společnosti existoval oficiální firemní jazyk, podle zástupce PR oddělení je tato záležitost řešena podle praktických úvah. Situace je ovšem komplikovanější, protože jednotlivá oddělení provádí služby pro zákazníky v různých zemích. V našem případě tedy hovoříme o situaci, kdy se z Prahy operuje pro tureckého zákazníka a využívá se tedy turečtiny, která je předpokladem pro přijetí do pracovního poměru. Čeština, byť se jedná o jazyk země v níž tato divize leží, není relevantní. Hlavní část operací společnosti je stále prováděna v Německu, zbytek je rozdělen do více než několika desítek zemí po celém světě a společnost se dále internacionalizuje. Z praktických důvodů jsou oběžníky z centrály publikovány v němčině a angličtině, nikoliv ve všech užívaných jazycích.¹⁹⁴ Čtení zaměstnaneckého časopisu, používání intranetu a procházení webových stránek společnosti poskytlo

¹⁸⁹ *Ibid.*, Str. 118.

¹⁹⁰ LØNSMANN, Dorte. *English as a corporate language: Language choice and language ideologies in an international company in Denmark*. Roskilde, 2011. Disertační práce. Roskilde University. Department of Culture and Identity. Str. 25.

¹⁹¹ SHERMAN, Tamah & NEKVAPIL, Jiří. *English in Business and Commerce. Interactions and Policies*. De Gruyter Mouton, 2018. ISBN 978-1501515538. Str. 33.

¹⁹² DUCHENE, Alexandre & HELLER, Monica. *Language in Late Capitalism: Pride and Profit*. Routledge, 2012. ISBN 9780203155868. Str. 4.

¹⁹³ RISAGER, Karen. *Language hierarchies at the international university*. International Journal of the Sociology of Language, 2012. 10.1515/ijsl-2012-0042. Str. 112.

¹⁹⁴ LIDDICOAT, Anthony J. & BALDAUF, Richard. *Language Planning and Policy: Language Planning in Local Contexts*. Multilingual Matters, 2008. ISBN 9781847690630. Str. 275-276.

další poznatek, ve společnosti se o tomto tématu příliš nehovoří.¹⁹⁵ Přes snahy vysokého managementu, který se pokusil o zavedení angličtiny jako společného firemního jazyka, se v organizaci nadále používá několik různých jazyků, přičemž dominantními jazyky jsou němčina a angličtina.¹⁹⁶ Vícejazyčnou jazykovou politiku lze vnímat jako politiku informovanosti, uznání a začlenění jazykové rozmanitosti.¹⁹⁷ Na druhou stranu lze podotknout, že nedostatek jazykové politiky společnosti vede k různým definicím mezi samotnými zaměstnanci, kteří mají velmi odlišné výklady a očekávání angličtiny či němčiny jako podnikového jazyka. To bývá problém v případech, kdy zaměstnanci, bez znalosti tureckého jazyka, chtějí kontrolovat komunikaci mezi ČR a Tureckem a stěžují si, že to není možné, jelikož je psána v turečtině.¹⁹⁸

Někteří zaměstnanci, přestože jsou ázerbájdžánsky hovořící, volí pro vzájemnou komunikaci turecký jazyk.¹⁹⁹ Tito zaměstnanci vyměňují jazykové pohodlí za příležitost pokračovat v hierarchičtějším stylu.²⁰⁰ Není proto otázkou, zda mohou zaměstnanci používat svůj mateřský jazyk či jazyk cizí, který ovládají, ale za jakých okolností. Zaměstnanci, kteří komunikují ve svém jazyce, si obvykle mohou ponechat více slov a syntaktických konstrukcí, jsou poté k této komunikaci více citově vázaní a jsou v ní více efektivní.²⁰¹ V následující ukázce turecký kolega odpovídá na otázku, kdy v práci hovoří turecky. Z jeho výroku *“Ale musím být opatrný, i když mluvím s Ázerbájdžáncem.”* je pravděpodobné, že ázerbájdžánské kolegy nevnímá jako zcela plynulé v turečtině.

TR1: Doğrusunu söylemek gerekirse her fırsatta Türkçe konuşmak isterim. Doğaldır ki bu sadece Türk çalışma arkadaşlarıyla mümkün. Türkçe ve İngilizce arasında cümle yapıları arasında büyük bir uçurum var, birbirlerine benzemiyorlar. İş maillerinde yabancı biriyle yazışırken bu durum biraz bile olsa zaman kaybına neden olabiliyor. Bunun yanında, ana dili İngilizce olmayan birisiyle İngilizce konuşurken her iki tarafın da ortak bir kelime havuzu kullanması gerekiyor. Bir Türk'le Türkçe konuşurken ise bunu düşünmüyorum. Ama bir Azeri'yle konuşurken bile dikkat etmek zorundayım.

TR1: Abych řekl pravdu, chtěl bych mluvit turecky při každé příležitosti. Je přirozené, že je to možné pouze s tureckými

¹⁹⁵ LØNSMANN, Dorte. *English as a corporate language: Language choice and language ideologies in an international company in Denmark*. Roskilde, 2011. Disertační práce. Roskilde University. Department of Culture and Identity. Str. 84.

¹⁹⁶ BARGIELA-CHIAPPINI, Francesca. *The Handbook of Business Discourse*. Edinburgh University Press, 2009. ISBN 9780748631834. Str. 271.

¹⁹⁷ RISAGER, Karen. *Language hierarchies at the international university*. International Journal of the Sociology of Language, 2012. 10.1515/ijsl-2012-0042. Str. 112.

¹⁹⁸ LØNSMANN, Dorte. *English as a corporate language: Language choice and language ideologies in an international company in Denmark*. Roskilde, 2011. Disertační práce. Roskilde University. Department of Culture and Identity. Str. 100.

¹⁹⁹ RISAGER, Karen. *Language hierarchies at the international university*. International Journal of the Sociology of Language, 2012. 10.1515/ijsl-2012-0042. Str. 126.

²⁰⁰ SHERMAN, Tamah & NEKVAPIL, Jiří. *English in Business and Commerce. Interactions and Policies*. De Gruyter Mouton, 2018. ISBN 978-1501515538. Str. 62.

²⁰¹ BEAN, Janet & EDDY, Robert & GREGO, Rhonda & Irvine. *Should We Invite Students To Write in Home Languages? Complicating the Yes/No Debate*. Composition Studies, 2002. Str. 31.

kolegy. Mezi strukturami vět v turečtině a angličtině je obrovská propast, nejsou si podobné. To může způsobit ztrátu času, i když se jedná o dopisování s cizincem v pracovním mailu. Navíc, když mluvíte anglicky s někým, jehož rodným jazykem není angličtina, musí obě strany používat společnou slovní zásobu. Když mluvíme turecky s Turkem, nemyslím na to. Ale musím být opatrný, i když mluvíme s Ázerbájdžáncem.

Na závěr je nutné objasnit podobu zkoumané skupiny. Tato skupina je hierarchicky homogenní. Všichni zaměstnanci, a to jak ti turečtí i ti ázerbájdžánští, jsou na stejné pracovní pozici s marginálními odlišnostmi. Tím je limitován potenciální problém s dalšími proměnnými, zasahujícími do jazykových jevů této skupiny, jako jsou například jazykové požadavky na různých úrovních hierarchie, seniority a vzdělání. Jejich nadřazení jsou národnosti jiné a turecky ani ázerbájdžánsky nehovoří. Nebude tedy věnována pozornost vertikální hierarchii, ale té horizontální.

3.7 Limity práce

Pokud je v rámci výzkumu užito zúčastněného pozorování, které je spojeno s rozhovory, je třeba brát v potaz objektivitu samotného výzkumu. Autorka textu je sama součástí sledovaného fenoménu, o kterém v této práci pojednává. V etnografii obecně je třeba nalézt jakousi střední cestu mezi zaujatím pozice vnějšího pozorovatele, současně ale reflektovat fakt, že výzkumník je nevyhnutelnou součástí pozorovaných jevů.²⁰² Dá se konstatovat, že výzkum probíhá při společensky uspořádaných komunikačních událostech. Je proto nutné pochopit, jak podmínky jeho vzniku ovlivňují formu a obsah získaných údajů. Data získaná během výzkumu jsou výsledkem úprav provedených v konkrétních situacích.²⁰³

²⁰² DRULÁK, Petr. *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-385-7. Str. 194.

²⁰³ HELLER, Monica. *Paths to Post-Nationalism: A Critical Ethnography of Language and Identity*. Oxford University Press, 2011. ISBN 9780199746866. Str. 80.

4. Popis prostředí na pozadí modelu SPEAKING

Model SPEAKING byl navržen Dellem Hymesem, aby pomohl analytikům řečových aktů provést hloubkovou analýzu. Hlavním podstatou modelu je fakt, že řečová situace může být pochopena pouze tehdy, jsou-li zohledněny nejen její jazykové, ale i jiné doprovodné aspekty.²⁰⁴ Hymes konstatuje, že je v některých případech třeba rozlišit mezi šestnácti až sedmnácti takovými aspekty. Pro lehké zapamatování je sdružil do osmi jednotlivých divizí S-P-E-A-K-I-N-G, přičemž každé jedno písmeno je mnemotechnickou pomůckou pro označení zkoumaných kategorií. Neexistuje žádné pravidlo, které vyžaduje specifikaci všech současně. V praxi totiž téměř vždy dochází k vynechání některých z nich a někdy pravidlo vyžaduje výslovnou zmínku o vztahu mezi pouze dvěma. Jelikož každá ze složek může být někdy faktorem, musí být každá rozpoznána v tabulce 5. Každý případ a typ má svou vypovídací hodnotu, rozšiřuje a testuje obecnou představu. Pouze s obecným pohledem na podmínky a možnosti je možné přesně posoudit hodnotu jednotlivých způsobů komunikace. Každý případ je příkladem toho, jak univerzální a konkrétní funkce řeči zaujaly podobu mezi množstvím symbolických forem, které členové komunity interpretují a vytvářejí.²⁰⁵

S	Setting; Scene
P	Participants: Speaker; Sender; Addressor; Hearer, Receiver, Audience; Addressee
E	Ends: Purposes – outcomes; Purposes - goals
A	Act Sequence: Message form; Message content
K	Key
I	Instrumentalities: Channels; Form of speech
N	Norms: Norms of interpretation; Norms of interaction
G	Genres

²⁰⁴ UMEZINWA, Jennifer. *ANALYSIS OF A SELECTED BARGAIN DISCOURSE USING DELL HYMES' S.P.E.A.K.I.N.G. MODEL*. Nasarawa State University, 2017. 10.13140/RG.2.2.21516.16004.

²⁰⁵ HYMES, Dell H.. *Ways of speaking*. In R. Bauman & J. Sherzer (Eds.), *Explorations in the ethnography of speaking* (pp. 433–452). Cambridge: Cambridge University Press, 1974. Str. 54-66.

Tabulka 5: Model SPEAKING

Následující část bude současně teoretickou a praktickou aplikací modelu SPEAKING na zkoumané prostředí. V praktickém ohledu budou brány v potaz ty informace, které zůstávají neměnnými faktory. Uvádět tyto neměnné faktory u každého příkladu v praktické části by narušilo kontinuitu textu. Aspekty, které jsou závislé na konkrétní situaci a promluvě, nemohou být logicky uvedeny v této části a proto budou zmíněny vždy u jednotlivého přepisu v 6. kapitole.

S. Setting. Nastavení/sestava/prostředí/umístění se týká času a místa projevu a obecně fyzických okolností.²⁰⁶ Zkoumaná společnost má sídlo v Praze, v hlavním městě České republiky, tato pobočka čítá zhruba 1000 zaměstnanců, kteří jsou rozprostřeni v několika desítkách menších oddělení. Areál v němž budova stojí není rozsáhlý a najdeme zde i sídla jiných korporátních firem. Firemní kantýna sídlí v přízemí této budovy a jedná se o otevřený prostor s dlouhými stoly. Lidé však v rámci obědové přestávky navštěvují i další restaurace, které jsou ve vzdálenosti 2 minut chůze od budovy. Celá firma je velmi diverzifikovaná a jednotlivá oddělení mají své vyznačené prostory, k identifikaci využívají zaměstnanci elektronických karet, které je pouští pouze do prostor podle jejich pracovního zařazení. Kancelář, v níž proběhlo pořízení většiny nahrávek, je sdílená mezi pracovníky v rámci tzv. *open space*. Místnost je minimalistická s šedým kobercem, šedými stoly, vyhovujícím osvětlením. Mezi některými stoly jsou velké květiny, tudíž na sebe zaměstnanci snadno nevidí a často tento deficit vzájemné viditelnosti dohání pomocí vyšší hlasitosti, přestože vzdálenost mezi jejich místy není větší než dva metry. Tyto květiny si zaměstnanci donesli většinou sami, aby dosáhli pocitu větší intimity v otevřeném prostoru. To, že je místnost poměrně hlasitá, lze slyšet i na nahrávkách. Zvuky v pozadí jsou vždy z této kanceláře, venkovní zvuky do místnosti nedoléhají. Uprostřed místnosti je prázdný prostor, kam si zaměstnanci často přesunou své kolečkové židle a posléze debatují v kruhu nad různými tématy.

Firemní intranet, tedy vnitřní struktura počítačů, kde jen zaměstnanci firmy mohou sdílet aplikace, informace apod,²⁰⁷ je ve 24 světových jazycích, včetně turecké verze, ázerbájdžánština není v jazykových možnostech zastoupena. Program SAP, v němž probíhá stěžejní část práce oddělení, je používán primárně v angličtině a němčině, přestože lze změnit jeho rozhraní na oba zkoumané jazyky. V rámci SAP se již pracuje i turecky, nikoliv ázerbájdžánsky. Konkrétní modul tohoto softwaru je vzhledem k povaze práce pro účetnictví.

²⁰⁶ HYMES, Dell H.. *Ways of speaking*. In R. Bauman & J. Sherzer (Eds.), *Explorations in the ethnography of speaking* (pp. 433–452). Cambridge: Cambridge University Press, 1974. Str. 55.

²⁰⁷ IT SLOVNÍK. *Intranet* [online]. [cit 24.6.2020]. Dostupné z: https://it-slovník.cz/pojem/intranet/?utm_source=cp&utm_medium=link&utm_campaign=cp.

S. Scene. Scéna, která je odlišná od prostředí, označuje psychologické prostředí nebo kulturní definici příležitosti, jakožto určitý typ scény. V běžném životě lze toto sledovat například při změně atmosféry z formální na neformální či nálady z vážné na radostnou.²⁰⁸ Vícejazyčná pracoviště jsou jasným typem kontextu, ve kterém lidé z různého prostředí čelí potřebě spolupracovat a jednat o profesních úkolech i přes rozdílné jazyky. To často vyžaduje, aby se postavili před problémy mezikulturní komunikace a jazykových praktik.²⁰⁹ Nálad prostředí je spíše neformální a přátelská, to se netýká pouze zkoumaného oddělení, ale platí to tak v celé firmě.

P. Participants. Do výzkumu bylo zahrnuto celé oddělení, které čítá 26 pracovníků. Ázerbájdžánci jsou ve zvolené skupině v menšině, je jich 11, zatímco Turků je 15. V skupině Ázerbájdžánců se nenachází ani jeden, který by pocházel z Íránu. Až na výjimku dvou členů skupiny, ti pochází z Anatólie, všichni členové skupiny pochází z velkých měst, například Baku, Istanbul, Izmir atd. Celkem 23 pracovníků zkoumaného oddělení má vysokoškolské vzdělání, osm z nich přímo z pražských univerzit. Nejčastěji se jedná o obory s ekonomickým zaměřením. To byl i důvod proč těchto 8 členů do Prahy přišlo - za vzděláním. Další motivy pro příchod do Prahy se různí: za vztahem (4), za prací (7) a jiné. Mezi jazykovými zdroji v této skupině můžeme nalézt kombinaci 8 jazyků, konkrétně hovoříme o angličtině (26), němčině (3), turečtině (23 aktivně, 3 pasivně), ázerbájdžánštině (11), ruštině (4 aktivně, 7 pasivně), češtině (2 aktivně, 4 pasivně), italštině (1) a perštině (1 pasivně). Poslední osobou (27.), pracující na tomto oddělení, je autorka práce, její národnost je česká a má rovněž vysokoškolské vzdělání. Vedoucí tohoto oddělení je jiné národnosti, než zkoumané osoby, a nesedí s nimi ve stejné kanceláři. Jedná se o homogenní skupinu, kde muži tvoří většinu z hlediska genderu, žen je zde pouze pět. Věkově se skupina pohybuje od 28 do 42 let. Všichni jsou na stejné úrovni, co se týče pracovního zařazení a hierarchie dané firmy, avšak ti, kteří jsou zkušenější, mají v rámci stejného zařazení na starost komunikaci s důležitějšími zákazníky. Tito zákazníci se nachází výlučně v Turecku, konkrétně v Istanbulu.

Autorka práce, jakožto výzkumný pracovník, je přímou součástí této skupiny již déle než jeden rok. Vzhledem k povaze práce byla začleněna do sběru dat mnohem integrovanějším způsobem, než je tomu obvykle při výzkumech ve firemním prostředí. To usnadnilo i samotný výzkum, protože její přítomnost nepůsobila rušivě. Interakce je pro analýzu zásadní a to nejen interakce mezi samotnými informátory, ale také interakce mezi výzkumným pracovníkem a informanty, z čehož následně vznikly

²⁰⁸ HYMES, Dell H.. *Ways of speaking*. In R. Bauman & J. Sherzer (Eds.), *Explorations in the ethnography of speaking* (pp. 433–452). Cambridge: Cambridge University Press, 1974. Str. 55.

²⁰⁹ NEGRETTI, Raffaella & GARCIA-YESTE, Miguel. *Lunch Keeps People Apart: The Role of English for Social Interaction in a Multilingual Academic Workplace*. *Multilingua*, 34, 2015. 10.1515/multi-2014-1038. Str. 4.

polostrukturované rozhovory. Výzkumník není neutrálním nebo neviditelným sběratelem dat, ale součástí interakce, nenápadně se může účastnit, stejně jako být pouhým posluchačem, což je možné říct o většině nahrávek. Role výzkumného pracovníka je tedy aspekt, který je třeba vzít v úvahu jak při sběru dat, tak při jejich analýze. Nikoliv z důvodu zasahování ze strany autorky do konverzace, aby ji směřovala určitým směrem, ale tím, že kolegy z etických důvodů vždy upozornila na nahrávání a svou přítomností mohla ovlivnit volbu jazyka.²¹⁰

E. Purposes – outcomes. a. E. Purposes – goals. Cíle většiny konverzací ve zkoumané skupině jsou rozmanité, avšak nejčastějším motivem na individuální rovině je sdílení informací a pobavení. Na komunitní úrovni se může jednat o pouhou touhu po socializaci. Je zároveň nutné brát v potaz, že hranice mezi individuálními a komunitními cíli může být nejasná. **A. Message form** v Hymesově pojetí by měl pojednávat o tom, jak akty vybrané komunikace následují za sebou. Je nutno ovšem konstatovat, že tato práce neanalyzuje pouze jednu komunikační událost, tento popis tak zde udělat nelze. Na druhou stranu lze popsat, že komunikace probíhala nejčastěji tzv. face-to-face, někdy však byla ovlivněna přítomností zástěn (výše zmiňované rostliny či PC monitory), které znemožnily přímý pohled do tváře jeden druhému. Nejčastější a nejzávažnější vadou ve většině zpráv o mluveném projevu je skutečnost, že formu zprávy, a tedy i její vnitřní pravidla, nelze znovu zachytit. Ve výzkumech podobného ražení, jako je předkládaná práce, se často ignoruje prostá skutečnost, že to jak se něco říká, je součástí samotného sdílení.²¹¹ Aby autorka zamezila tomuto nedostatku, vždy u sebe nosila zápisník, do nějž zapisovala popis situace v níž nahrávaná promluva probíhala, stejně jako mobilní telefon za účelem nahrávání. Diktafon ve formě mobilního telefonu se ovšem neosvědčil jako nejvhodnější nástroj, protože se v jeho přítomnosti účastníci výzkumu cítili nekomfortně a konverzace často vázla. **A. Message content.** Mezi nejčastější témata, která bývají ve zkoumané skupině probírána, jsou témata pracovní a v neformální rovině témata týkající se aktuálního a politického dění.²¹² **K. Key.** Tón komunikace je s výjimkou schůzek s nadřízenými neformální a lidé se mezi sebou nejčastěji oslovují třemi způsoby: 1) jménem, 2) *abi* “bratře”, 3) *canim* “můj drahý/má drahá” (poslední zejména u žen). Atmosféra v kanceláři je vždy přátelská. **I. Channels a I. Forms of Speech.** Výběrem kanálu se rozumí výběr ústního, písemného nebo jiného média přenosu řeči. Tato média (mluvený/písemný projev), stejně jako výběr kódu (jazyka), což je centrální téma práce, budou rozpracována detailně v 6. části. **N. Norms of Interaction a N. Norms of interpretation.** Se týká specifického chování a vlastností, které jsou ve skupině normou. Turečtí,

²¹⁰ LØNSMANN, Dorte. *English as a corporate language: Language choice and language ideologies in an international company in Denmark*. Roskilde, 2011. Disertační práce. Roskilde University. Department of Culture and Identity. Str. 7.

²¹¹ HYMES, Dell H.. *Ways of speaking*. In R. Bauman & J. Sherzer (Eds.), *Explorations in the ethnography of speaking* (pp. 433–452). Cambridge: Cambridge University Press, 1974. Str. 54.

²¹² *Ibid.*, Str. 55.

ázerbájdžánští a čeští zaměstnanci se liší v řadě interakčních norem, např. Turci a Ázerbájdžánci se navzájem konfrontují přímo při konverzaci, sednou si blíže k sobě, s větší pravděpodobností se budou navzájem dotýkat atd. Témata, která obvykle řeší, jsou rovněž více kontroverzí, než je autorka sama zvyklá z českého prostředí. V posledních měsících bylo častým tématem pandemie koronaviru a s tím spojená ochranná opatření jednotlivých zemí. Vulgarismy jsou v mužské části skupiny časté, avšak v přítomnosti žen za vulgarismem v zásadě vždy následuje omluva, případně se jim v přítomnosti žen zcela vyhýbají. Nedá se tedy říct, že by ženy byly mezi muži stigmatizovány. V rámci skupiny jsou dominantní jedinci, kteří mají tendenci komunikaci svým projevem ovládat, avšak jejich promluvy nebývají dlouhé, protože by je vybraná skupina neakceptovala. V praxi to znamená, že pokud délka promluvy přesáhne nepsanou normu, začnou hovořit i ostatní a dochází k takzvanému skákání do řeči, byť spíše ve formě určitých dynamických výměn. V neposlední řadě je také nutno zmínit, že i přes častou emotivnost debat, málo kdy dochází k tomu, že by se některý z účastníků debaty urazil.²¹³ **G. Genres.** Mezi žánry, které se nejčastěji objevují ve zkoumané skupině, patří běžná řeč, monology, diskuse, smalltalk a drby.

²¹³ HYMES, Dell H.. *Ways of speaking*. In R. Bauman & J. Sherzer (Eds.), *Explorations in the ethnography of speaking* (pp. 433–452). Cambridge: Cambridge University Press, 1974. Str. 60.

5. Analýza

Jazyky světa sdílejí univerzální vlastnosti, mohou se ovšem lišit v mnoha ohledech. Variabilita jazyka umožňuje lidem komunikovat mnohem více než jen sémantický obsah slov. Jazyk může být pro řadu jeho mluvčích prostředkem k signalizování jejich sociální identity (geografického vymezení, společenského statusu, etnického původu a dokonce i pohlaví).²¹⁴ V nejužším pojetí jsou jazykové ideologie myšlenky a myšlenkové systémy, které slouží k interpretaci, odůvodnění nebo legitimizaci faktů týkajících se takových aspektů, pomocí kterých si dominantní společenské vrstvy nebo skupiny udržují moc nad jinými vrstvami nebo skupinami. Moc zde nemusí být nutně politická, může jít i o nenásilnou, přirozenou autoritu kulturní elity nebo jednotlivce v rámci menšího kolektivu, pokud využívá jazykové ideologie k zajištění si svého dominantního postavení.²¹⁵

5.1 Jazykové postoje

Výzkum jazykových postojů lze považovat za jednu z metodických možností pro studium jazykových ideologií.²¹⁶ Jazykové postoje jsou definovány jako schopnost reagovat vstřícně nebo zamítavě na skupinu jevů. Tato schopnost se skládá ze tří složek – a) kognitivní (myšlenky, stereotypy, přesvědčení /beliefs/), b) afektivní (pocity, hodnocení) a c) behaviorální (jednání).²¹⁷ Pro rodilé mluvčí je často obtížné vyvarovat se určité předpojatosti. Což je způsobeno faktem, že lidé jsou formováni postojemi nejen o jazyce, ale i dalšími faktory, které mají původ v jejich sociálním prostředí. Postoje jsou běžnou součástí našich životů již od raného vývoje. Jsou získávány v průběhu času a nezřídka bývají implicitní. Z tohoto důvodu může být obtížné se k nim dostat.²¹⁸ Ideologie je pak komplexnější systém postojů – ať už v rámci společnosti nebo jedince. Výsledky kvalitativních rozhovorů proto vždy neodpovídají jednání mluvčích, ani nepředstavují jejich reálné jazykové postoje. Situace je o to komplexnější, že se do těchto idejí přidávají další proměnné, mezi něž patří v korporátním prostředí i jazykové plánování - pomyslný tlak “shora” na to, aby spolu zaměstnanci vycházeli a fungovala tam přátelská atmosféra. Projevem této skutečnosti je například absence jakýchkoliv forem vykání ve zkoumané společnosti. Za lidským

²¹⁴ FASOLD, Ralph W., CONNOR-LINTON, Jeff. *An Introduction to Language and Linguistics*. Cambridge University Press, 2014. ISBN 978-1-107-07064-6. Str. 61-63.

²¹⁵ LANSTYÁK, István. *Jazykové ideologie (všeobecné otázky a glosár)*. Comenius University, Bratislava, 2016. Str. 1.

²¹⁶ GARRETT, Peter. *Language Attitudes*. In: Llamas, C., Mullany, L., Stockwell P. (Eds.) *The Routledge Companion to Sociolinguistics*. London, New York: Routledge, 2007. ISBN 0-415-33849-2. Str. 34-35.

²¹⁷ *Ibid.*, Str. 34-35.

²¹⁸ PETERSON, Elizabeth. *Making Sense Of "Bad English": An Introduction To Language Attitudes And Ideologies*. Routledge, 2020. ISBN 9780429328343. Str. 7.

chování a projevem stojí spousta vědomých a nevědomých motivů, které lze nejlépe vystopovat v lidském přirozeném chování. To znamená, že lidem se do hlavy dostat nelze. Jazykové postoje a s nimi spojené ideologie jsou však považovány za dostatečně stabilní, aby i přesto umožnily výzkumníkovi jejich částečnou identifikaci a měření.²¹⁹

Příklad a) Kognitivní jazykové postoje. Na nezákladnější rovině zahrnují přesvědčení jednotlivce o světě, např. Ázerbájdžánec může věřit, že naučit se turečtinu povede ke zvýšení jeho následných pracovních příležitostí. Níže nalezneme ukázkou, kdy hovoří jeden ázerbájdžánský zaměstnanec firmy a dva jeho turečtí kolegové. Tato ukázkou představuje dva různé postoje, které symbolizují konflikt mnohonásobných jazykových ideologií. V momentě, kdy AZ1 použil v replice 1 slovo *baxıram* “sledovat” ve svém rodném jazyce, pozorujeme dvě rozdílné reakce, v případě prvním (replika 2) došlo ke smíchu a v případě druhém (replika 3) až k jakémusi lehkému rozčilení, přičemž stojí za povšimnutí užití slova *dizi*, které je tureckého původu a s největší pravděpodobností značí postoj tureckého kolegy k použití ázerbájdžánštiny.

1 AZ1: evde seriallara baxıram , counter strike oynuyorum. 2 TR1: neyi bakıyorsun ağabey? ((smích)) 3 TR2: dizi izliyor

1 AZ1: doma sleduji seriály, a hraji counter strike 2 TR1: na co že to koukáš? ((smích)) 3 TR2: sleduje seriály

Příklad b) Afektivní jazykové postoje. Zahrnují emocionální reakci na předmět, např. sprostá slova nebo archaickou slovní zásobu z turecké literatury. Afektivní reakce mohou být verbální nebo neverbální povahy. Příklady verbálních afektivních odpovědí zahrnují projevy uznání, znechucení nebo například hněvu. Neverbální reakce zahrnují tělesné reakce a mohou zahrnovat například pocení nebo změnu barvy obličeje (rudnutí či blednutí).²²⁰ V následující ukázce hovoří turecký a ázerbájdžánský kolega, který je velmi zdatným mluvčím turečtiny. V momentě, kdy se jej TR1 v replice 2 dotkne poznámkou “*myslíš, že by to mohlo souviset s totalitním režimem?*”, začne být AZ1 ztuhlou nervózní (replika číslo 3) a nemůže najít správná slova, jako když použil anglické slovo *election* pro “volby” a dodal za něj tureckou příponu označující množné číslo a lokativ. V zápětí se sice opravil, avšak celkový dojem z jeho projevu byl velmi

²¹⁹ MCKENZIE, Robert M.. *The Social Psychology of English as a Global Language: Attitudes, Awareness and Identity in the Japanese Context*. Springer, 2010. ISBN 978-90-481-8565-8. Str. 19.

²²⁰ *Ibid.*, Str. 22.

emotivní a jeho stav se projevil mírným zrudnutím ve tváři. Dá se vyvodit, že to, co řekl turecký kolega, v něm vyvolalo silné emoce.

1 AZ1: Takdir edeceğim çok az şeyler vardı, bu da onlardan birisi oldu, baya iyi yönettiler her taraftan.

2 TR1: Bir şey sorabilir miyim yanlış anlamazsanız, bunun totaliter bir rejim olmasıyla bir ilişkisi olabilir mi sence?

3 AZ1: Abi totaliter dediğin, yani to- totaliter olarak tanım yapmayalım, Azerbaycan totaliter rejim değil (...) Yanlış anlamıyorum asla, tamam Azerbaycan demokrasi şeyinde eksik şeyleri olabilir, ne bileyim **electionlarda** (.) seçimlerde falan filan da (.) Sen Türkiye'ye totaliter rejim diyebilir misin? Totaliter rejimin tanımını biraz şey...

1 AZ1: Bylo jen pár věcí, které bych na tom ocenil a tohle byla jedna z nich, zvládli to dost dobře.

2 TR1: Můžu se na něco zeptat, nechápejte to špatně, ale může to mít nějakou souvislost s tím, že je to totalitní režim?

3 AZ1: Totalitní režim, no nedávejme tomu nálepku totalitní režim, Ázerbájdžán totalitní režim není. Neberu si to nijak špatně, určitě v Ázerbájdžánské demokracii několik věcí chybí, například při **volbách**, a tak podobně... Ty bys označil Turecko jako totalitní režim? Nálepka totalitní režim je taková trochu...

Příklad c) Behaviorální jazykové postoje. Behaviorální pohled na jazykové postoje tvrdí, že je lze odvodit z odpovědí, které jednotlivci vytváří v jednotlivých sociálních situacích.²²¹ Vztah behaviorálního komponentu ke dvěma předchozím ovšem ne vždy koreluje – myšlenky a pocity se nemusí vždy odrazit v jednání.²²² V ukázce A) je výňatek z konverzace, kde turecký kolega odpovídá na otázku, jakým jazykem píše pracovní emaily. Pravděpodobně se turecký kolega snažil sám sebe vsadit do platné role v korporátu tím, že využívá korporátního jazyka. V ukázce B) však vidíme, že se jeho jednání neslučuje s tím, co tvrdí. Na níže přiložené ukázce lze pozorovat jak na konverzaci, která začala anglicky ázerbájdžánským kolegou v ukázce 1 bylo automaticky navázáno turečtinou v ukázce 2.

A) Deklarace:

TR1: Her iki dili de kullanıyorum ama çoğu zaman ingilizce kullanıyorum.

TR1: Používám oba jazyky, ale většinou používám angličtinu.

B) Realizace:

²²¹ *Ibid.*, Str. 21.

²²² KUBANÍK, P., ČERVENKA, J. a SADLÍKOVÁ, H. *Romština v České republice - předávání jazyka a jazyková směna. Romano džaniben 16 (1): 11-40.* 2010. Str. 29.

1 AZ1:
Dear colleagues,
could you please check the amount X, I still don't see it in the system.

2 TR1:
Merhaba X bey
Ben talimatı yazmayı atlamışım bu ödeme yapılmamış eğer bugün ödeniyorsa
ödeyebilirim
Bilgi vermenizi rica ederim.

1 AZ1:
Drazí kolegové,
mohli byste prosím zkontrolovat částku X, stále ji nevidím v systému.

2 TR1:
Dobrý den, pane X,
Přeskočil jsem psaní instrukce, pokud tato platba nebyla dnes zaplácena, mohu ji zaplatit
Žádám vás o poskytnutí informací.

5.2 Normativita a purismus

Podle Nekvapila představují jazykové ideologie normativní orientace mluvčích; jsou základem norem jazykového chování, resp. toho, co se v komunikaci očekává. Tím je dáno, že ovlivňují, čeho si mluvčí povšimnou a jak to budou hodnotit.²²³ Formy komunikace založené na předpokladech, které se odchyľují od společného referenčního rámce, bývají považovány za „šokující“ nebo jednoduše nepochopitelné, alternativně jsou „vysvětleny“ jako výrazy nesprávného přizpůsobení; v každém případě vzbuzují pozornost. Pokud jsou otázky směřovány na odhalení nevědomě přijatých referenčních rámců, obvykle se setkávají s vlnou kritiky a popírání. Odhalit, co je považováno za samozřejmé, je mnohdy bolestivý proces, protože to nutí člověka zpochybňovat a někdy i revidovat své vlastní názory.²²⁴

Referenční rámec je však rovněž velmi individuální záležitostí. Mezi tím, co je ve skupině či na individuální rovině považováno za normu či nikoliv, je nejasná hranice. Navíc si daného jevu mohou posluchači povšimnout a možná jej i hodnotit, ale neměli důvod k tomu, aby to explicitně opravili nebo komentovali. V následujících dvou příkladech se autorka práce snaží ilustrovat případy, kdy určité

²²³ NEKVAPIL, Jiří. *JAZYKOVÁ IDEOLOGIE* [online]. Nový encyklopedický slovník češtiny, 2017 [cit 22.7.2020].

Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/JAZYKOVÁ IDEOLOGIE>.

²²⁴ BLOMMAERT, Jan & VERSCHUEREN, Jef. *Debating Diversity: Analysing the Discourse of Tolerance*. Routledge, 1998. ISBN 9780415191388. Str. 35.

nestandardní slovo zůstalo bez povšimnutí a situaci, která již byla považována za odchylku od normy. V obou případech se jedná o jeden rozhovor se stejnými účastníky.

Příklad A) Akceptované:

1 TR1: Maşallah!
2 AZ1: 44 tane ölüm var, 3700 hasta var, 2340 **sağalmış** var.. Azerbaycan'da bir de böyle bir olay vardı, insanlara para teklif ediyorlardı ki koronavirüsten ölmüş gibi yapsınlar, (normal ölmüş insanlara). Düşündüm ki bu çok ülkede olabilir, çok da güzel bir siyasettir. Dünyanın sana acıması için, yardım etmesi için.
3 TR2: IMF öyle bir yardım kampanyası başlattı, zaten o duyulur duyulmaz Türkiye'de hemen ölümler başladı.

1 TR1: Maşallah!
2 AZ1: Máme 44 úmrtí, 3700 nakažených a 2340 **vyléčených**... V Ázerbájdžánu se také objevila taková událost, že nabízeli lidem peníze, aby předstírali, že umřeli na koronavirus (lidem, kteří zemřeli normálně). Myslel jsem, že se to může dít v mnoha zemích, je to docela pěkná politika. Aby tě svět politoval a pomohl ti.
3 TR3: MMF zahájil kampaň, která měla pomoci, no hned jak se o tom doslechli, tak v Turecku začala umrtí.

Příklad A) AZ1 užil během své promluvy v replice 2 výrazu *sağalmış* “uzdravit se”, ačkoliv je výraz v tomto kontextu srozumitelný, slovo by většinou mluvčích tureckého jazyka nebylo přijímáno jako gramatické, ani jako slovo ze slovníku, avšak generace zkoumané skupiny takovému slovu může snadno porozumět (mladší generace rodilých mluvčích turečtiny by s pochopením pravděpodobně měla problém); jedná se jednoznačně o ázerbájdžánský výraz. Užití daného slova nezpůsobilo žádnou reakci a dá se tak konstatovat, že jej zkoumaná skupina nevnímá jako deviantní od normy.

Příklad B) Neakceptované:

1 AZ1: Rusya'dan resimler görüyorum. Biliyor musun, kaç tane, Çin'den yardım gelmiş, masklar falan. Hepsini satıyorlar abi. Hatta şeyin, **'bağlama'nın kutunun** üzerinde yazılmış ki, fiyatsız, yardım için. Ama satıyorlar.
2 TR2: **bağlama'nın**?

1 AZ1: Vidím fotky z Ruska. Víte, kolik pomoci přišlo z Číny, masek nebo tak něco. Všechny je prodávají. Dokonce i na tom, na krabici toho balíčku se píše, zdarma, určeno jako pomoc. Ale prodávají to.
2 TR2: **svázání**?

V příklad B) se po zhruba 26 minutách od prvního příkladu se objevuje další nestandardní výraz, a to *bağlama* “svázat”, což vyvolalo reakci TR2, který pojem zopakoval a pozastavil se nad ním. I neverbální reakce ostatních přisedících Turků byly rozpačité. Hned následující *kutu*, již explicitní udivení

nezpůsobilo, byť tento pojem zní v turečtině poněkud zvláštně, avšak je pochopitelný. Turek by nejspíše použil výrazu *ücretsiz*. Slovo *bağlama* můžeme tedy považovat za deviaci od normy, slovo *sağalmış* ani *kutu* nikoliv.

Výše uvedené příklady dokládají, že některá slova budí pozornost (explicitně vyjádřená pozornost) a jiná ne. Mezi nimi je často tenká hranice, kterou však akceptují obě zkoumané jazykové skupiny. Následující příklad je výňatkem z konverzace mezi ázerbájdžánským a tureckým kolegou, kdy v replice 2 AZ1 opraví sám sebe poté, co použil ázerbájdžánskou zápornku *yox*, místo turecké *yok*, přestože se jedná o slovo zcela pochopitelné. Postojovou stránku lze vnímat i ve smyslu negativních postojů vůči vlastnímu jazyku – některé případy jazykové konvergence můžeme interpretovat jako považování vlastního jazyka za něco nevhodného.²²⁵ Stejně jako rozhodnutí nemluvit na pracovišti ázerbájdžánsky má svou zřejmou postojovou dimenzi, podporovanou dalšími často sdílenými názory, např. že ázerbájdžánština nemá velké uplatnění.

1 TR1: bugünden itibaren mi geçen? ne zaman? 2 AZ1: yox yok (.) yirmiden sonra olacak (.) olacak
--

1 TR1: od dnešního dne? kdy? 2 AZ1: ne ne, bude to bude to od dvacátého

Tento názor mj. potvrdil ázerbájdžánský kolega, kterého se autorka výzkumu během kvalitativního rozhovoru zeptala na to, zda mu přijde skutečnost, že na něj Turci hovoří turecky, arogantní z jejich strany. Ten takový dojem označil za mylný a začal upozorňovat na své výborné jazykové dovednosti v tureckém jazyce. Tím zároveň do jisté míry akceptoval onu dominanci tureckého jazyka ve sledované skupině.

AZ1: Yok, aksine normal. Diğer Türkler'le nasıl devam ediyorsa konuşma, benimle de öyle devam ediyorum (..) Sadece bir fark var (.) ama bunu kibirli olarak tanımlayamayız, Karşı tarafta benim bu kadar iyi bir Türkçe'yle konuştuğum garipsenebiliyor. Mesela "Sen Azerbaycan Türkü müsün, nasıl böyle konuşabiliyorsun peki?" (.) Tamam, o zaman ikinci aşamaya gidiyor. Burada kibir yok, adamlar şaşırıyor...
--

AZ1: Ne, naopak je to normální. Tak jako pokračuje konverzace s ostatními Turky, tak jde i se mnou. Je jenom jeden rozdíl, ale tomu nemůžeme říkat arogance. Druhé straně to může přijít zvláštní, že mluvím tak dobře turecky.

²²⁵ KUBANÍK, P., ČERVENKA, J. a SADLÍKOVÁ, H. *Romština v České republice - předávání jazyka a jazyková směna. Romano džaniben 16 (1): 11-40.* 2010. Str. 29.

Například: "Ty jsi Ázerbájdžánec, tak jak dokážeš tak dobře mluvit?" V tom případě to jde do druhé fáze. Není to arogance, chlapy se diví...

Jedním z důvodů pro výše zmíněné jevy může být jazykový purismus. Purismus je definován jako určitý soubor hledisek regulujících kodifikaci a kulturu spisovného jazyka ve shodě s ideálním modelem „čistého“ jazyka eliminováním prvků, které jsou s tímto modelem v rozporu.²²⁶ Nekvapil vhodně navrhuje, že jazykové ideologie purismu mohou být základem normy. Může tak být preferováno vyhýbání se cizím či nesprávným výrazům. Jestliže ovšem mluvčí ideologii purismu nesdílejí, nemusí si daného výrazu povšimnout, natož jej hodnotit negativně. Tyto rozdílné perspektivy se samozřejmě promítnou i do řešení příslušného jazykového problému, resp. toho, co je jako jazykový problém vůbec chápáno.²²⁷ To je důležité ve spojitosti s purismem, který bývá často spojován s jazykovými reformami v Turecku. Velmi zjednodušeně lze hovořit o tom, že lidé, kteří chovají sympatie k Mustafu Kemalovi Atatürkovi, prvnímu tureckému prezidentovi, mají větší tendenci respektovat neologismy a celkově turečtinu, která se ustálila po jazykových reformách první poloviny 20. století, více než spíše tradičně založení rodilí mluvčí turečtiny, ti se většinou vrací ke starší vrstvě jazyka.²²⁸ Dle dané teorie pak odklon od této normy vzbuzuje negativní emoce. Následující ukázka je výňatek z konverzace, kdy Turek hovoří o historické knize, kterou četl a přirovnává k ní ázerbájdžánštinu. Ázerbájdžánština tak pro Turky jednoznačně evokuje předreformní podobu turečtiny. Na ukázce je rovněž pozoruhodné, že v poslední větě dodá *“Po troše praxe můžete mluvit”* a naznačuje tak své přesvědčení, že k ovládnutí ázerbájdžánštiny stačí jen trocha cviku.

TR1: Seninle mi (.) konuşmuştuk bilmiyorum 'Kabusname' diye bir kitap var. Eski bir Türk Beyi'nin nasihatlerinden oluşuyor. A- aslında Farsi. 15. yüzyılda bir Türk çevirmen Türkçe'ye çeviriyor, ama 15. yüzyıl Türkçesi'yle, günümüz Türkçesi değil! Üç sene önce biraz zaman harcadım, kitabın sonunda geniş bir sözlük de vardı. Ve kitabın tamamını kolaylıkla okuyabildim. 500 yıl önceki Türkçe'yi anlayabiliyorsam, 21. yüzyılda Azerice'yi de çok rahat anlarım yani. Biraz pratik yaptıktan sonra konuşursun da.

TR1: Nevím, jestli jsem o tom s tebou mluvil, existuje knížka, která se jmenuje “Noční můra”. Skládá se z doporučení starého tureckého pána. Vlastně je persky. V 15. století to turecký překladatel přeložil do turečtiny, ale turečtiny 15. století, nikoliv té dnešní! Strávil jsem nad tím nějaký čas před třemi lety, na konci knihy byl velký slovník. A dokázal

²²⁶ JELÍNEK, Milan & KRČMOVÁ, Marie. *PURISMUS* [online]. Nový encyklopedický slovník češtiny, 2017 [cit 19.6.2020]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/PURISMUS>.

²²⁷ NEKVAPIL, Jiří. *JAZYKOVÁ IDEOLOGIE* [online]. Nový encyklopedický slovník češtiny, 2017 [cit 9.6.2020]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/JAZYKOVÁ IDEOLOGIE>.

²²⁸ LEWIS, Geoffrey. *The Turkish Language Reform: A Catastrophic Success*. Oxford linguistics, 2000. ISBN 9780199256693.

jsem snadno přečíst celou knihu. Pokud chápu turečtinu před 500 lety, tak rozumím i Ázerbájdžáncům v 21. století velmi pohodlně. **Po troše praxe můžete mluvit.**

5.3 Background group

Podle Hermana se bilingvní mluvčí při výběru jazyka rozhoduje minimálně podle tří faktorů - A) jaký jazyk preferuje v dané situaci on sám, B) jaký jazyk od něj očekává přítomná skupina mluvčích a C) jaký jazyk od něj v dané chvíli očekává jeho “background group”, tj. skupina, se kterou se identifikuje.²²⁹ Na základě nasbíraných dat se dají vyvodit následující závěry: A) Jazyk dle vlastní preference by se v rámci zkoumané skupiny mluvčích ázerbájdžánštiny dat dělit na dvě skupiny, s tím, že jedna znatelně převládá. Tou první částí je zanedbatelné množství Ázerbájdžánců, kteří hovoří lépe rusky, než turecky. Ti se majoritní skupiny spíše straní a nezapojují se ani do rozhovorů. V neformálních situacích vždy volí rusky hovořící skupiny z jiných oddělení k socializaci. Dominantní skupinou je ta, která hovoří lépe turecky, než rusky, ti jsou plnými členy zkoumané skupiny a zapojují se i do rozhovorů. To jak ve formálních, tak i neformálních situacích. B) Dá se proto konstatovat, jestliže jedinec nehovoří turecky, tak je v této konkrétní skupině vyloučen z kolektivu. Přizpůsobení se jazyku dominantní skupiny (jazyková konvergence) bývá jedním z prostředků, jak být touto skupinou akceptován. Pokud ovšem členové podřízené (*subordinate*) skupiny považují takovou akceptaci za možnou a potřebnou.²³⁰ V našem případě data poukazují na to, že Ázerbájdžánci, kteří turecky nehovoří, pravděpodobně o tuto akceptaci ani nestojí. C) Jazykové preference background group mohou být nejednoznačné, případně nemusí být jasné, kdo je pro daného jedince onou background group, tedy skupinou se kterou se v dané situaci identifikuje.²³¹ V následující ukázce spolu hovoří dvě kolegyně, jedna Ázerbájdžánka a druhá Turkyňe, v kuchyňce při přípravě kávy. AZ1 je právě členkou výše zmíněné rusky hovořící ázerbájdžánské menšiny v kolektivu. Je očividné, že jí konverzace v turečtině není komfortní a spíše reaguje pomocí krátkých odpovědí a dále se neptá AZ1 (replika 2 a 4). Lze tedy vyvodit, že turečtina není jazyk, který by v této situaci preferovala. TR1 však od ní očividně tureckou konverzaci očekává už jen tím, jaký jazyk zvolila při začátku dané konverzace. Není tak jasné, se kterou background group se v tento moment identifikuje, jednoznačně se ovšem nejednalo o tu tureckou.

²²⁹ KUBANÍK, P., ČERVENKA, J. a SADLÍKOVÁ, H.. *Romština v České republice - předávání jazyka a jazyková směna. Romano džaniben 16 (1): 11-40.* 2010. Str. 19.

²³⁰ *Ibid.*, Str. 21.

²³¹ *Ibid.*, Str. 21-22.

1 TR1: Ne yapıyorsun? AZ1 sen ne yapıyorsun mesela? Senle hiç görüşemedik.
2 AZ1: Çoğu zaman evdeyim.
3 TR1: Spor salonları açıldı. Gidiyor musun spor salonlarına?
4 AZ1: Spor salonları açıldı (.) o yüzden zamanı geçirmeye çalışıyorum.
5 TR1: Peki maske takıyor musun spor salonlarında?

1 TR1: Co děláš? AZ1, ty co například děláš? Vůbec jsme vás nepotkali.
2 AZ1: Většinu času jsem doma.
3 TR1: Posilovny jsou otevřené. Chodíš do posilovny?
4 AZ1: Posilovny jsou otevřené, takže se tam snažím trávit čas.
5 TR1: Musíte nosit v tělocvičně roušku?

5.4 Jazyk jako symbol

Existuje rozdíl mezi jazykem v běžném komunikačním smyslu a jazykem jako symbolem. Pro mluvčího silných jazyků tyto dva aspekty koexistují; jazyk, ve kterém koná běžné činnosti, je také jazykem, který nese jeho kulturu a historii. Tyto dva aspekty jsou však oddělitelné a symbolická hodnota může být udržována po neurčitou dobu poté, co nastane komunikační jazyková změna.²³² V případě užívání turečtiny mezi Turky není komunikační ani symbolická složka jazyka oddělena. Pokud bychom jazyk rozdělili na komunikační a symbolickou složku, můžeme vyslovit hypotézu, že pokles v užívání ázerbájdžánštiny mezi Ázerbájdžánci není přímo úměrný poklesu významu ázerbájdžánštiny pro Ázerbájdžánce na úrovni symbolické.²³³ Poté, co byla všem kolegům položena stejná otázka (*Je pro vás váš jazyk i vaší identitou?*), zaznělo ve všech případech jednoznačné ano. Jazyk jako symbol identity není důvodem jazykové volby, minimálně v případě ázerbájdžánských pracovníků dané firmy. Níže stojí za uvedení odpověď tureckého účastníka výzkumu, která zní velmi genericky, avšak sumarizuje hlavní poznatky, které byly od zkoumané skupiny získány.

TR1: Herkesin anadili o kişinin kimliğinin ve kişiliğinin bir parçasıdır. Türkçe benim düşünce şeklimi belirliyor. Türkçe'deki deyimler, sözcük havuzu; dilin evrimi, zenginliği, kullanışlılığı benim karakterimin bir parçası olmalı.

TR1: Mateřský jazyk každého je součástí jeho identity a osobnosti. Turečtina určuje můj způsob myšlení. Idiomy v turečtině, slovní zásoba; vývoj, bohatství a užitečnost jazyka by měla být součástí mé osobnosti.

²³² EDWARDS, John. *Multilingualism*. Routledge, 1994. ISBN 9780203293171. Str. 114.

²³³ KUBANÍK, P., ČERVENKA, J. a SADLÍKOVÁ, H.. *Romšтина v České republice - předávání jazyka a jazyková směna. Romano džaniben 16 (1): 11-40*. 2010. Str. 30.

5.5 Ideologie jako postoj k jinému jazyku

Nekvapil a Sherman hovoří o skupině jazykových ideologií, které jsou reprodukovány jednotlivými mluvčími, a které jsou spojeny s vnímáním důležitých rysů jednotlivých jazyků. Skutečnost, že lidé řídí způsob, jakým mluví o jazycích, jazykových situacích nebo skupinách lidí, může naznačovat, že tato témata mohou považovat za kontroverzní. To samo o sobě naznačuje přítomnost ideologie v jejich mluveném projevu. Ideologie týkající se konkrétních jazyků neexistují izolovaně, ale jsou kontextovány ve vztahu k ideologiím jiných jazyků.²³⁴ V následující ukázce se autorka dotázala turecké kolegyně, jak vnímá vztah ázerbájdžánského a tureckého jazyka. Zajímavý moment přišel hned v zápětí, kdy TR1 označila turečtinu za dominantnější. Mimo to stojí za pozornost její používání *Azerbeycan Turkcesini* “ázerbájdžánská turečtina”, místo ázerbájdžánština a fakt, že explicitně tvrdí, že je méně dominantní, protože není tolik podobná *Öztürkçe* (puritánské turečtině). Její tvrzení “*Ázerbájdžánština je jazyk smíšený s některými jinými jazyky.*” rovněž prozrazuje, že ázerbájdžánštinu TR1 považuje za jazyk nižší úrovně, než svůj vlastní. Dalo by se ovšem říci, že stejně se dá charakterizovat i samotná turečtina, byť prošla ve 20. století značnými změnami. Vyústěním této pasáže je její přesvědčení, že pokud bude chtít, ázerbájdžánštině může rozumět.

TR1: Bence Türkçe ile Azerbaycan Türkçesini karsılaştırmak gerekirse Türkçe'nin daha baskın bir dil olduđu söylenebilir, Türkçe'de daha deyim, atasözü ve mecaz bulunmaktadır, öz türkçe'ye daha uyumludur. Azerbaycan Türkçesi ise biraz daha başka dillerle karışmış bir dildir. Bir Azerbaycanlı, Azerbaycan Türkçesi konuştuđu zaman onu çok net bir şekilde anlamamız mümkün değildir, çünkü bazı kelimeler farklı anlamlara gelir ve dil bilgisi bizden tamamen farklıdır. Şive ve lehçeleri ise Türkçe'ye göre çok farklılık gösterir ancak dikkatli dinlediğinizde ve konuya hakim olduğunuzda geneli anlamak mümkündür. Azerbaycan Türkçesi ve Türkçe farklılık gösterse de kişiler birbirleriyle genel hatlarıyla anlaşılabilir ve diyalog kurabilirler.

TR1: Myslím, že pokud potřebujeme porovnat turečtinu a ázerbájdžánskou turečtinu, lze říci, že turečtina je dominantnějším jazykem, turečtina má více idiomů, přísloví a metafor a je podobnější *Öztürkçe* (puritánské turečtině). Ázerbájdžánština je jazyk smíšený s některými jinými jazyky. Když nějaký Ázerbájdžáнец mluví ázerbájdžánskou turečtinou není možné, abychom všechno pochopili zcela jasně, protože některá slova mají jiný význam a gramatika je úplně jiná než u nás. Co se týče dialektů, tak ty také vykazují nějaké rozdíly oproti turečtině, avšak když budete pozorně poslouchat a znát téma, tak je možné myšlenku pochopit. Přestože se Ázerbájdžánská turečtina a turečtina liší, lidé si mohou navzájem rozumět obecně a navázat dialog.

²³⁴ NEKVAPIL, Jiří - SHERMAN, Tamah. *Language ideologies and linguistic practices: the case of multinational companies in Central Europe*. In: *Ideological Conceptualizations of Language : Discourses of Linguistic Diversity / Frankfurt a. Main, Lang 2013. ISBN 978-3-631-61459-4. Str. 92-104.*

TR1 implicitně naznačila, že pro Turka není ázerbájdžánština těžká. To potvrzuje i další replika, v níž turecký kolega hovoří o tom, jak je pro něj snadné pochopit s malou pomocí ázerbájdžánštinu (příklad A). Otázkou tedy zůstává, z jakého důvodu se ve zkoumané skupině nevyskytuje jediný Turek, který by byl schopen hovořit ázerbájdžánsky, což lze demonstrovat na příkladu B), kde je očividné, že turečtí kolegové nerozumí ani základním slovům. Tato představa o snadnosti jazyka je častým motivem, jež autorka v promluvách tureckých mluvčích našla. Z tohoto důvodu nelze argumentovat tureckou nevědomostí nebo obavou z náročnosti jazyka, která je například přítomna ve vztahu německých manažerů k češtině, jak poukazuje Sherman.²³⁵ Nelze proto hovořit o ideologii kompletně odlišného jazyka a vůbec ne o jeho exotičnosti.

Příklad A)

TR1: Açıkçası bir de anlayabilirim, örneğin Azerbaycanca bir metne ihtiyacim var. Ben bunu kimseye sormadan, biraz sozlüğe bakarım, anlayabilirim. Ozel bir çalışmaya gerek yok kendimce.

TR1: Abych řekl pravdu, tak tomu rozumím, například potřebuju nějaký text v ázerbájdžánštině. Stačí se podívat trochu do slovníku a aniž bych se kohokoliv musel ptát, rozumím. Já osobně nepotřebuji žádnou speciální přípravu.

Příklad B) - V jednotlivých rozhovorech bylo zaznamenáno, že i malé odchylky a základní slova z ázerbájdžánštiny činí tureckým kolegům často značné problémy. V replice 3 přichází změna do anglického jazyka, ta je však u Ázerbájdžánce, který je schopný komunikovat v turečtině, poměrně raritní.

1 TR1: yok
 2 TR2: toy ne demek, küçük toy demek
 3 AZ1: toy (.) it (.) it is wedding
 4 TR1: aaa düşün tamam

1 TR1: ne
 2 TR2: co znamená toy, znamená to zelenáč (nováček)
 3 AZ1: toy to je svatba
 4 TR1: aaa svatba dobře

²³⁵ NEKVAPIL, Jiří - SHERMAN, Tamah. *Language ideologies and linguistic practices: the case of multinational companies in Central Europe*. In: *Ideological Conceptualizations of Language : Discourses of Linguistic Diversity* / Frankfurt a. Main, Lang 2013. ISBN 978-3-631-61459-4. Str. 104.

Dožadování se vysvětlení v turečtině nebo lépe pochopitelné formulace ze strany ázerbájdžánského mluvčího je přítomno ve velké části přepisů, které autorka nasbírala. Další otázkou, kterou proto položila autorka během kvalitativního rozhovoru byla, zda se tedy podle názorů tureckých kolegů mají ázerbájdžánští kolegové učit turecky. Názory se různily, avšak ani jednou autorka neslyšela důrazné ano. V následující replice se explicitně zeptala, zda se dle jejich názoru mají Ázerbájdžánci učit turecky. Celkově ukázka vyznívá velmi liberálně, avšak toto tvrzení se neslučuje s realitou ve skupině, dokonce ani s konkrétním počínáním onoho tureckého kolegy.

TR1: Azerice konuşuyorsun ya arkadaşlarınla. Belki onların hepsi çok iyi Türkçe konuşamayacak. Bence şu güzel: Yani, bir Azeri Türkü adapte oluyorsa, bir Türk de adapte olabilmeli. Ben mesela konuştuğunuz zaman çok hızlı değilse anlayabiliyorum. Bana da güzel geliyor, hoşuma gidiyor Azerice dinlemek.

TR1: Viš jak mluvíš s kamarádama ázersky. Možná ne všichni budou umět dobře turecky. Podle mě je to takhle pěkný: Pokud se Ázer přizpůsobuje, i Turek by se měl dokázat přizpůsobit. Já například, když mluvíte a není to moc rychle, tak rozumím. A líbí se mi to, přijde mi to pěkné poslouchat ázerštinu.

Jeden z paradoxních jevů, ve srovnání s předchozími ideologiemi, je turecké a ázerbájdžánské připodobňování se. Zatímco všichni Turci bez váhání hovoří o ázerbájdžánštině jako o pochopitelné a velmi blízké, u ázerbájdžánských kolegů je situace odlišná. Ázerbájdžánští kolegové svůj jazyk zasazují spíše do větší skupiny turkických jazyků, třeba jako v následující ukázce, kdy jako nejbližší jazyk označil AZ1 turkmenštinu. Nejpravděpodobnějším důvodem tohoto přesvědčení je fakt, že pro menší národy je těžší udržet svou identitu nebo ji prosadit. V případě Turků je samozřejmé, že mají svébytnou identitu a mohou si dovolit připodobňovat. Pro Ázerbájdžánce může stejné počínání znamenat ztrátu identity, proto je jejich cílem vymezit se v tomto ohledu co nejvíce. Je proto lepší připodobnit se k nějakému etniku, jazyku či například národu, který určitou hrozbu spolknutí nepředstavuje. To jde ruku v ruce s ideologií velkého a malého jazyka, která je spojena s Herderovou vazbou mezi jazykem a etnicitou.²³⁶ Jedna predikce spojená s touto ideologií je, že čím méně řečníků jazyk má, tím je pravděpodobnější, že bude vnímán jako vázaný na specifickou etnicitu.²³⁷

AZ1: Aynen, mesele de bu zaten. Türk devletleri içinde bizim dilimize en yakın dil Türkmençe sayılıyor bildiğim kadarıyla. Ben Türkmenistan'da (Askabat'ta) yaşadım ve çalıştım orada. İlk 1 ayım onların sadece televizyonlarına bakmakla geçti. Ben

²³⁶ FOX, Russell Arben. *J. G. Herder on Language and the Metaphysics of National Community* [online]. The Review of Politics, 65(2), 237-262, 2020 [cit 16.7.2020]. Dostupné z: www.jstor.org/stable/1408807.

²³⁷ NEKVAPIL, Jiří - SHERMAN, Tamah. *Language ideologies and linguistic practices: the case of multinational companies in Central Europe*. In: *Ideological Conceptualizations of Language: Discourses of Linguistic Diversity* / Frankfurt a. Main, Lang 2013. ISBN 978-3-631-61459-4. Str. 96.

onlari bir şekilde anlamaya çalışıyordum. Çok zordu, baya bir zaman geçirmem lazımdı. Bana göre 'zehir gibi' bir beyin için iki-üç ay yetiyor, Azerbaycanca'yı kapmak için. Normalde altı ay veya bir yıl yeter (Türkmençe için); ama tez veya kitap yazamazsın, televizyonda sunuculuk yapamazsın, ama sen 'insan ilişkilerinin' olduğu işyerlerinde, mahallede, komşu muhabbetlerinde, her türlü baş çıkartabilirsin.

AZ1: Přesně tak to je. Pokud vím, za jazyk nejbližší našemu jazyku je považována turkmenština (ázerbájdžánštině) mezi turkickými státy. Žil jsem v Turkmenistánu (v Ašhabatu) a pracoval jsem tam. První měsíc jsem strávil koukáním na jejich televizi. Snažil jsem se jim nějak porozumět. Bylo to velmi těžké, jsem tím strávil docela dost času. Podle mě tomu, komu to pálí, stačí dva tři měsíce na to, aby dostal ázerštinu do sebe. Obvykle stačí šest měsíců nebo rok (pro Turkmeny); ale nenapíšete s tím diplomku nebo knihu, nemůžete dělat moderátora v televizi, ale v práci, která má nějaké "mezilidské vztahy", v baráku, rozhovory se sousedy, to všechno zvládnete.

5.6 Hegemonie

Sherman ve svém článku zkoumá diskurzivní konstrukci hegemonie, která je vyjádřena na základě dvou typů norem – A) norma zdvořilosti a B) norma přizpůsobení. Ad A) *Normy zdvořilosti lze vnímat v normativním smyslu jako normy pro jazykové chování, které vyjadřuje sociální vzdálenost a příslušnost mezi partnery.* Ad B) *Norma přizpůsobení je spojena s tendencí se přizpůsobit nebo odklonit od někoho při výběru kódu.*²³⁸ Příkladem může být Turek, který negativně hodnotí fakt, že Ázerbájdžánec nehovoří turecky. Tím demonstruje svůj individuální soubor představ o slušnosti. Ten stejný Turek tím vyjadřuje i svou normu přizpůsobivosti, když odmítá ázerbájdžánštinu v konverzaci. Hegemonie v tomto pojetí není kontrolována fyzickou silou, nýbrž přesvědčením dominantní skupiny, že jsou jí navržené normy platné a zároveň také, že tyto normy jsou v její prospěch. Pakliže myšlenku aplikujeme na tuto práci, lze tvrdit, že se turečtina prezentuje jako nejúčinnější pro pracovní a další oblasti života. Z toho důvodu je pro Ázerbájdžánce nejlepší ji využívat „pro své vlastní dobro“. Turečtina je zobrazována jako nevynucená, nýbrž výhodnější možnost, vybraná na základě dodržování „regionálních“ ideologií, které nejen poskytují alternativu k „ruské“ ideologii bývalého sovětského bloku, ale také ji propagují a řídí rodilí mluvčí turečtiny působící na stejném oddělení.²³⁹ Reprodukci jazyka tedy v této ideologii zapříčiňují místní regionální mocenské vztahy.

Následující dva příklady ilustrují rozpor mezi tvrzením ázerbájdžánského kolegy a jeho počínáním. V kolektivu funguje jeden zajímavý fenomén, jestli hovoří skupina Ázerbájdžánců a dojde k

²³⁸ NEKVAPIL, Jiří & SHERMAN, Tamah. *Language Management in Contact Situations: Perspectives from Three Continents*. In J. Nekvapil & T. Sherman (eds.), *Language Management in Contact Situations: Perspectives from Three Continents*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 75–96, 2009. ISBN:978-3-631-58263-3. Str. 75-88.

²³⁹ *Ibid.*, Str. 75-88.

nim byť jen jeden Turek, jazyk se postupně začne přeměňovat do turečtiny. V opačném případě, tedy když do turecké skupiny vstoupí jeden i více Ázerbájdžánců najednou, jazyk konverzace zůstává i nadále turečtina. V příkladu A) ázerbájdžánský kolega hovoří o tom, že pokud se přidá do ázerbájdžánské konverzace nějaký Turek, tak se jej dotáže, zda chce, aby změnili jazyk. To již samo o sobě vykazuje, že jeden Turek má legitimní právo změnit jazyk již dříve započaté konverzace. V příkladu B) hovoří skupina Ázerbájdžánců telefonicky před začátkem společného pracovního telefonátu s jejich nadřízeným. Vzhledem k tomu, že se kolegové nějakou dobu neviděli kvůli karanténním opatřením, tak si povídali neformálně i přes toto médium. Když se připojil turecký kolega, konverzace se automaticky přepnula do turečtiny (Replika 3). Z tohoto a mnoha dalších materiálů jednoznačně vyplývá, že s tureckým mluvčím se zkrátka hovoří turecky. Ideologie turečtiny jako výchozího jazyka je přijímána oběma jazykovými skupinami. Dochází tak k oboustrannému vládnutí. Jedna skupina má moc, tato moc je ustanovena neverbální dohodou.

Příklad A)

AZ1: Buradan başka da Türk arkadaşlarım var Prag'da yaşayan. Biz Azerbaycanlılar konuşuyorsak ve o geliyorsa ben hep şey soruyorum: "Pardon biz Azerice konuşuyoruz ama istersen sana..." "Yok" diyor, "siz devam edin, çok güzel, seviyorum." Çoğunlukla böyle oluyor. Biz de devam ediyoruz.

AZ1: Mám i další kamarády, co žijou tady v Praze. Když mluvíme s Ázerbájdžánci a on přijde, tak se ho vždycky zeptám: "Promiň mluvíme ázersky, ale jestli chceš tak..." "Ne" říká, "pokračujte, je to moc pěkné, líbí se mit to." Většinou to bývá takhle. A my pokračujeme.

Příklad B)

1 AZ1: Getmək istədim. X ilə danıştım. Rais dedi ki gelme istersense maska gəlməlisən. Mərhəbə TR1 Bey.
2 TR1: mərhəbə, nəsil gidiyor ağabey, şey karantina?
3 AZ2: mərhəbə TR1... Evet ama sadece maskeler şeyin başında oturmana gerek yok. Neredeyse ben üç kere dörd kere gittim, bütün katlar tam bomboş bazı masaları numara vermişler gidip anca oraya oturabiliyorsun. Oraya oturduğun zaman zaten kimse şey yapmıyor ama sadece aşağıda gelip ateşine falan bakıyorlar. ((smích))
4 AZ1: Bir test oldun mu. peki orada Küçük bir test yaptılar mı?
5 AZ2: yok hiçbir şey yapmıyor, ateşine bakıyor sadece günün başında. Ondan sonra selam verip geçiyorsun.
6 TR1: mmm

1 AZ1: Chtěl jsem jít. Mluvil jsem s X. Šéf řekl, že pokud chcete přijet, musíte přijít v masce. Ahoj TR1.
2 TR1: Ahoj, jak to jde, v tom.. v karanténě?

3 AZ2: Ahoj TR1. Ano, ale nemusíte jen sedět v rouškách. Šel jsem téměř třikrát a čtyřikrát, všechna patra jsou úplně prázdná, mají očíslované nějaké stoly a můžete tam jen tak sedět. Nikdo tam nic nedělá, když tam tak sedíte, ale prostě přijdou dolů a sledují vaši teplotu nebo něco.
4 AZ1: Zkoušeli jste test? Takže tam udělali malý test?
5 AZ2: Ne, nedělá nic, jen se dívá na svůj oheň. říkají ahoj
6 TR1: mmm

5.7 Humor

Další neméně zajímavou oblastí v rámci výzkumu se ukázal být humor. Turci i Ázerbájdžánci často využívají ironie, nadsázky a nejrůznějších žertů. Dalo by se říct, že je humor spojuje a je neodmyslitelnou částí každého pracovního dne. Z výzkumu vyplývá, že Ázerbájdžánci jsou zapojeni do společenských interakcí v turečtině nebo se do nich mohou minimálně zapojit, pokud sami chtějí. Ve všeobecnosti ázerbájdžánský a turecký humor vykazuje velké podobnosti, přičemž důvodů pro tento fakt je mnoho: blízká kultura, turecké televizní zábavné pořady vysílané v Ázerbájdžánu atd. Určitý problém může nastat v případě méně jazykově kompetentních Ázerbájdžánců z hlediska znalosti turečtiny, kteří se do debat nezapojují a v zásadě jsou z kolektivu částečně vyloučeni. Ti stejní jedinci jsou však při rozhovorech v ruštině zpravidla veselými společníky.

Výše bylo uvedeno, že jazyk je pro obě zkoumané skupiny symbolem identity a hrdosti, což je v částečném protikladu k výše identifikované ideologii “turečtiny jako výchozího jazyka.” Důvod je ten, že reakcí na vybočení z ideologie “turečtiny jako výchozího jazyka” bývá většinou, až na některé výjimky, smích či jiné žertovné vyústění. V následující ukázce hovoří o zahraničně politické situaci dva kolegové z Turecka a jeden kolega z Ázerbájdžánu, nečekaně se však do konverzace v replice 2 připojí další kolega z Ázerbájdžánu. Replika 3 odpovídá situaci, kdy ázerbájdžánský kolega, který byl již v konverzaci přítomen, přivítá nového člena konverzace v rodném jazyce, což způsobí smích celé skupiny (TR1, TR2, AZ1 i AZ2). Následně v replice 4 se zase pokračuje v turečtině. Důležitou poznámkou v tomto ohledu je fakt, že se nesmáli pouze Turci, ale i Ázerbájdžánci.

1 TR1: Bu kadar fabrikaları kurdunuz, neden İngiltere'ye, Amerika'ya maske göndermediniz? İtibarlı devlet değil misiniz siz?
2 AZ1: Çok itibarlıyız öyledir.
3 AZ2: Hoşgelmişsen Tamerlan necesen?
(smích)
4 TR2: Azerbaycan'da ölüm oranı kaç? Tamer, naber?

- 1 TR1: Založili jste takové továrny, proč jste neposlali masky do Anglie a Ameriky? Nejste seriózní stát?
- 2 AZ1: Jsme velmi seriózní.
- 3 AZ2: Vítejte, Tamerlane, jak se máš?
(smích)
- 4 TR2: Jaká je úmrtnost v Ázerbájdžánu? Tamerláne, jak je?

Nyní je proto vhodné se zaměřit na vnitřně-skupinové stereotypy, zesměšňování jazyka a identity a to, jak mohou komplikovat jazykové hierarchie a etnickou solidaritu. V našem případě je ázerbájdžánština v pozici podřazeného (*subordinate*) jazyka. Turečtině ani žádné z forem tureckého akcentu se současně nikdo z Ázerbájdžánců nesměje. Humor je produktivním prostorem pro zkoumání konkurenčních ideologií jazyka a identity prostřednictvím sociální kritiky a stereotypních diskurzů. Nejednou se autorka výzkumu setkala s tureckými poznámkami ve vztahu k ázerbájdžánskému akcentu, který dle jejich názoru zní poněkud rurálně. Možná kvůli tomu, že je podobný východním dialektům v Turecku. Takové situace jednoznačně vzbuzují pozornost ve vztahu k ideologiím jazyka a občasně i k solidaritě a členství v komunitě.²⁴⁰ Následující ukázka mezi kolegou z Ázerbájdžánu a z Turecka je zajímavá na dvou rovinách. Ázerbájdžánský kolega si dělá legraci při hraní se slovy, a to v replice 5 “*Všechny faktury jsou COVID,*” jiný kolega z Turecka, který stejně jako autorka výzkumu konverzaci naslouchal, se mi posléze svěřil, že vtipnosti dodávalo i to, jakým přízvukem byla daná konverzace vedena. Na následnou otázku z jakého důvodu, odpověděl, že odpovědi zněly příliš rurálně. Daný Ázerbájdžánec však z pohledu autorky naopak prokazuje vysokou jazykovou kompetenci tím, že je schopen vytvářet humorné celky v turečtině.

- 1 AZ1: İyi abi sen nasılsın?
- 2 TR1: Sen dün parka mı attın faturaları?
- 3 AZ1: Abi 44 tane ölüm var Azerbaycan’da?
- 4 TR1: Sen faturaları attın mı parka, onu soruyorum ben sana.
- 5 AZ1: Faturaların hepsi COVID, hepsi yakalandı ((smích)) ... Evet abi birkaç tane fatura gelmişti, parktan postlamadım ama parka yığdım hepsini.

- 1 AZ1: Dobrý, jak se máš?
- 2 TR1: Zaparkoval si včera ty faktury?
- 3 AZ1: V Ázerbájdžánu je 44 mrtvých?
- 4 TR1: Zaparkoval si včera faktury se tě ptám.
- 5 AZ1: **Všechny faktury jsou COVID**, všechny byly zachyceny... Ano, bylo několik účtů, z parku jsem nepublikoval, ale všechny jsem zaparkoval. (Parkování dokumentů je terminus technicus)

²⁴⁰ SILVA, Emanuel da. *Humor (re)positioning ethnolinguistic ideologies: “You tink is funny?”*. Language in Society, 44, 187-212, 2015. 10.1017/S0047404515000044. Str. 188-193.

5.8 Stereotypy, ingroup vs. outgroup přístup

Pakliže se vrátíme k části 6.1. - jazykové postoje, tak stereotypy jsou úzce propojeny s kognitivními postoji. Například v lingvistickém kontextu může záznam řeči vyvolat stereotypy posluchače s ohledem na mluvčího a jeho vnímané členství v sociálních skupinách, které mohou nebo nemusí být blízké sociální realitě. Zde je třeba poznamenat, že na stereotypy nemusí být vždy nahlíženo jako na čistě negativní chování. Jedním ze stereotypů může být také ten, že všichni Ázerbájdžánci rozumí turecky výborně. I přesto, že někteří z nich výborně nerozumí, tak se na ně stejně pohlíží jako na celek.²⁴¹ Tajfel tvrdí, že stereotypy plní řadu funkcí. Zprvé, na individuální úrovni může být složitý společenský svět soudržnější. Za druhé, na meziskupinové úrovni mohou stereotypy plnit funkci společensko-vysvětlující, protože mohou vytvářet a udržovat skupinové ideologie.²⁴²

Stereotypy mohou také sloužit funkci sociální diferenciaci na úrovni meziskupin, protože mohou vytvářet a zvyšovat příznivé rozlišení mezi sociální skupinou, jíž je jednotlivec členem (*in-group*), a kontrastní skupinou, jíž jednotlivec naopak členem není (*out-group*).²⁴³ Da Silva navrhuje ve svém článku o humoru a ideologiích zapojování jazyka *out-group*, v tomto případě ázerbájdžánštiny, což pro ne-ázerbájdžánsky hovořícího mluvčího sice komplikuje porozumění, naznačuje dále však, že tím Ázerbájdžánec své publikum považuje za „*in-group*“ členy. S tím se pojí i „*in group*“ stereotypy, které vyvolávají otázky o ideologiích legitimního výsměchu a jeho motivaci. Chun tvrdí, že lidé ze stejné etnické skupiny, kteří „zesměšňují“ své vlastní etnické skupiny (např. Asiaté, kteří si dělají legraci z dalších Asiátů), nejsou diskriminační, protože nejsou v postavení nebo nemají v úmyslu utlačovat své vlastní členy.²⁴⁴

Následující ukázka ukáže něco více o nerovnosti ve vnímání jazyka *in-group* vs. *out-group* v postoji jedinců. Pakliže tedy přijmeme tezi, že ázerbájdžánští kolegové vnímají ty turecké jako *in-group*, jak bude vysvětleno na základě odpovědí tureckých kolegů, kteří relativizují důležitost ázerbájdžánštiny. V této konverzaci byla položena otázka, zda by se chtěl daný jedinec naučit ázerbájdžánsky. Tím, že

²⁴¹ GAL, S., & IRVINE, J.. *Signs of Difference: Language and Ideology in Social Life*. Cambridge: Cambridge University Press, 2019. doi:10.1017/9781108649209. Str. 38.

²⁴² MCKENZIE, Robert M.. *The Social Psychology of English as a Global Language: Attitudes, Awareness and Identity in the Japanese Context*. Springer, 2010. ISBN 978-90-481-8565-8. Str. 22.

²⁴³ *Ibid.*, Str. 22.

²⁴⁴ SILVA, Emanuel. *Humor (re)positioning ethnolinguistic ideologies: “You tink is funny?”*. *Language in Society*, 44, 187-212, 2015. 10.1017/S0047404515000044. Str. 193-208.

postavil ázerbájdžánštinu na stejnou úroveň jako řečtinu a další neturkické jazyky sousedních zemí, prokázal svůj zřejmý *out-group* postoj.

TR1: Ben mesela keşke Ermenice, Gürcüce, Yunanca konuşabilsem, çok isterim. Sadece Azerbaycan değil, bütün komşular farklı bir derya değil mi? Hepsinin alfabeti farklı, çok garip.

TR1: Například, kéž bych mluvil arménsky, gruzínsky, řecky, moc bych to chtěl. Není jen Ázerbájdžán, všichni sousedé jsou jiní, co? Každý má jinou abecedu, velmi zvláštní.

5.9 Codeswitching a Codemixing

Důležitým zjištěním během sběru dat byl častý výskyt jevů, při kterých informanti střídají slova, slovní spojení nebo celé věty ve dvou nebo více jazycích. Nejedná se v žádném případě o homogenní jev a skutečné chování se liší v závislosti na sociolingvistických okolnostech a příslušné jazykové kombinaci.²⁴⁵ Je rozlišováno mezi pojmy codeswitching, tj. přepínání mezi jazyky realizované změnou komunikačního kódu na hranici větných celků nebo replik, a to v rámci jedné konverzace, a codemixing, což je jev, kdy se dva jazykové kódy prolínají v rámci jedné věty nebo syntaktické struktury. Codemixing zahrnuje také velmi frekventovaný postup, kdy se v rámci uceleného rozhovoru v jednom jazyce používají méně kvalitní lexikální výpůjčky z jiného jazyka, při zachování syntaktické struktury jazyka v němž od začátku hovoří. Porovnáme-li proces běžného přejímání cizích slov a codemixing, hlavním rozdílem je, že zatímco v prvním případě se gramatické kategorie a výslovnost výpůjček z jednoho jazyka (například angličtiny) přizpůsobují jazyku hlavního (například: Můžeš mi davnloudnout tento soubor? Mladí lidé často šerují své věci.), pro codemixing je charakteristické zachování původní výslovnosti a gramatických kategorií slova, jaké mělo v původním jazyce (například: Půjč mi to, please!).²⁴⁶ Ve většině současné literatury se však termín „míchání kódu“ používá zaměnitelně s „přepínáním kódu“. Autorka této práce výše zmíněné kategorie bude rovněž vnímat spíše jako ucelenou skupiny, tedy nebude rozlišovat mezi codeswitching a codemixing. Rozdíl často bývá ve výslovnosti, jelikož oba jazyky mají velice podobnou fonologii, rozdílů ve výslovnosti by bylo zanedbatelně. Některé jsou však hodně stigmatické – *yox* a *yok*, ty jsou rovněž uvedeny v popiscích.

²⁴⁵ GARDNER-CHLOROS Penelope. *Code-switching: Language Selection in Three Strasbourg Department Stores*. In: Coupland N., Jaworski A. (eds) *Sociolinguistics*. Modern Linguistics Series. Palgrave, 1997. ISBN 978-1-349-25582-5. Str. 361.

²⁴⁶ POKRIVCAKOVA, Silvia. *Code-switching ako lingvodidaktický fenomén*. X-linguae Journal, Volume 7 Issue 2, 2014. ISSN 1337-8384. Str. 61.

Následující dva příklady ilustrují výše uvedené. A) Je ukázkou běžného přejímání slov, kdy místo tureckého slova *hata* “chyba”, bylo využito anglického slova *error*, na nějž byla přidán suffix plurálu. B) Je ukázkou codemixing, protože anglické spojení *custom broker* (celní deklarant) bylo využito bez přizpůsobení tureckému jazyku.

Příklad A)

AZ1: Ama **error'lar** görünüyorsa onları çıkarmamız lazım.

AZ1: Ale pokud se **chyby** objeví, musíme je odstranit.

Příklad B)

1 TR1: Abi iyi anlaşıyor musunuz? Nasıl '**custom broker**' takımı?
2 TR2: Sen ne diyorsun, süper ya! Ciddi söylüyorum, şaka yapmıyorum, gerçekten güzel gidiyor. Doğru mu, sen anlat hadi.
3 AZ1: Diyorum ya, abi-kardeş gibi anlaşıyoruz biz. ((smích))

1 TR1: Vycházíte spolu dobře? Jak je v týmu '**celních deklarantů**'?
2 TR2: Co říkáš, super! Říkám to vážně, nedělám si legraci, je to vážně dobré. Říkám to správně? Řekni ty
3 AZ1: Jak říkám, vycházíme spolu jako bráchové. ((smích))

Záměrné přepínání kódů může být použito k označení posunů v tématu, ke změnám v mezilidských nebo sociálních vztazích atd. Většinu času je však přepínání mezi jazyky neúmyslné. Je to výsledek psycho a sociolingvistických proměnných, o nichž řečník ví, což zahrnuje zpracování problémů a tendenci mluvčích přizpůsobit svůj styl řeči stylu a očekáváním partnera a / nebo komunitních norem. Překládaná práce přepínání kódu chápe jako důsledek kompetence ve více než jednom jazyce, nikoliv jako jazykový deficit. Lze identifikovat dva hlavní typy přepínání kódu. Přepínání mezi jazyky na konci věty se nazývá intersentenciální. Přepínače zahrnující frázi nebo jediné slovo jsou intrasentenciální přepínače.²⁴⁷ U všech zkoumaných osob lze hovořit specificky o intrasentenciálních přepínačích, avšak ve skupině existuje jedna osoba, která se odlišuje a v hojně míře využívá intersentenciálního přepínání. Jedná se o výňatek ze školení, kdy ázerbájdžánský mluvčí vysvětluje autorce práce a jednomu dalšímu tureckému kolegovi, jak má vyřešit konkrétní problém v systému, v němž pracujeme. Promluva je o to zajímavější, že se v ní mísí hned tři jazyky. V replice 1 hovoří turecky, v replice 2 rusky. V replice 2

²⁴⁷ MAHOOTIAN, Shahrzad. *Code Switching and Mixing*. Northeastern Illinois University, Chicago, IL, USA. Str. 512.

rovněž vidíme přejaté slovo z angličtiny *post* „účtovat“. Osoba, jenž hovoří v této replice, je zároveň nejspolehlivějším mluvčím ruštiny z celé skupiny a často mezi těmito dvěma jazyky přepíná. Vzhledem k tomu, že hovoříme o pracovních záležitostech, objevuje se častý jev využívání profesionální slovní zásoby v angličtině. Na základě této i dalších nahrávek zkoumané osoby lze jmenovat dva důvody proč dochází k těmto změnám: a) mluvčí přechází do ruštiny nebo angličtiny v momentě, kdy mu dochází slovní zásoba či si není jistý; a b) mluvčí přechází do ruštiny nebo angličtiny, pakliže chce říci něco privátního charakteru nebo emotivního, jako v tomto případě, kdy se rozezlil na někoho, kdo nesprávně zaúčtoval fakturu.

1 geri gel ve şapkanı tıkladı
2 ага, подожди. Кто этот **post** сделал?

1 běž zpátky a klikni na čepici (jedná se o ikonu připomínající čepici)
2 aha, počkej. Kdo udělal tohle **účtování**?

Když se na chvíli zastavíme u slova *post* „zaúčtovat“, v tomto případě se skutečně jedná o slovní výpůjčku. Vyskytují se ovšem často momenty, kdy ke codeswitchingu u Ázerbájdžánců mluvících turecky v takových chvílích dochází z důvodu nedostatku slovní zásoby. To platí i přes skutečnost, že se všichni Ázerbájdžánci ze skupiny, kteří hovoří turecky, označují za plynulé v mluveném projevu. Z nasbíraných dat byly identifikovány tři druhy momentů, které se v nahrávkách opakovaly:

1. Situace, kdy Ázerbájdžánec využije angličtiny. (Příklad 1)
2. Situace, kdy Ázerbájdžánec využije slovíčka v ázerbájdžánštině. (Příklad 2)
3. Situace, kdy Ázerbájdžánec slovo pokusí vytvořit na základě slovní zásoby, kterou má či slova zkomolí. (Příklad 3)

Příklad 1) V replice 1 ázerbájdžánská kolegyně neví, jak se turecky označují houby a proto využije anglický ekvivalent *mushroom*, zní při tom velmi nervózně. V replice 2 jí turecká kolegyně opraví a řekne jí tureckou verzi slova, tedy *mantar*. V replice 3 AZ1 již využívá slovo *mantar* a pokračuje ve své promluvě.

1 AZ1: Türk yemeği olarak lahmacunu çok seviyorum (.) En çok sev- sevdiğim (.)
mushroom patates...

2 TR1: **mantar**

3 AZ1: Yok, ben seviyorum **mantar** ilk haşlanıyor, sonra kızartılıyor. Bir de patatesi kızartıyorum ayrıca. İkisini böyle yiyorum. Ama midemde problem olduğu için bir ay bana yasak kızartılı bir şeyler yemek, ben zaten haşlanmış yiyorum.

1 AZ1: Jako turecké jídlo miluji lahmacun ... Moje nejoblíbenější je ... **houby** brambory ...

2 TR1: **Houby**

3 AZ1: No, **houby** mám moc ráda, nejdřív se povaří a pak osmaží. A k tomu smažím ještě brambory. Oboje jím takhle. Ale jelikož mám teď zažívací potíže, tak mám smažené zakázané... Ale stejně normálně jím vařené.

Příklad 2) V replice 1 turecký kolega nerozumí výrazu *baş çıkartmak* “přizpůsobit se”, který použil ázerbájdžánský kolega. V replice 2 se turecký mluvčí pokouší na toto spojení doptat.

1 TR1: Ne demek 'baş çıkartmak'? Bilmiyorum, 'ben buradayım' gibi mi?

2 AZ1: Yani uyum sağlayabilirsin. 'Uyum sağlamak'. Türkçe'de bulunmuyor mu?

1 TR1: Co myslíš tím "baş çıkartmak"? Nevím, něco jako "Já jsem tady"?

2 AZ1: Jako, že se můžeš adaptovat. 'Přizpůsobit se'. Neexistuje to v turečtině?

Příklad 3) Ázerbájdžánský kolega v replice dva použil slovo *tetbik*, které neexistuje ani v turečtině ani v ázerbájdžánštině. Zřejmě se jedná o špatnou výslovnost slova *tatbik* “aplikovat”.

1 TR1: Arkadaşlar, bu tür yöntemler, sokağa çıkma yasakları, halkı eve kapatmak, belli şeylerden insanları soyutlamak tamamen totaliter rejimlerin işine gelen meseleler. Adam aslında bir yerde, ilerideki, gelecek yıllardaki, belki 10, belki 50 yıl sonraki rejimlerin bir simulasyonu bu. Bana öyle geliyor. Bir olay oldu, herkes evlerde, ticaret değişti, insanların tercihleri değişti...

2 AZ1: Ofiste misin abi sen? Niye kendine totaliter rejim '**teetbik**' ediyorsun, uyguluyorsun? Evde **gül gibi takılabilirsin**.

1 TR1: Přátelé, takové metody, zákaz vycházení, uzavírání lidí domů a izolace lidí od určitých věcí, to jsou věci, které se totalitním režimům hodí. Toto je vlastně simulace režimů v budoucnosti, v následujících letech, možná o 10 nebo možná o 50 let později. Takhle mi to přijde. K něčemu došlo, všichni jsou doma, obchod se změnil, preference lidí se změnila ...

2 AZ1: Jste v kanceláři? Proč „**aplikujete**“ totalitní režim na sebe? Domá můžete **trávit svůj čas bezstarostně**.

Bloom a Gumperz rozlišují dvě hlavní funkce přepínání kódu: situační a metaforické. Při přepínání situačního kódu, který se zdá být podobný pojmu diglosie, je volba jazyka mluvčího omezena faktory, které jsou mimo jeho vlastní motivaci, například nastavením konverzace nebo tématem konverzace. V pozdějším díle Gumperz zavádí rozlišení mezi „my“ a „oni“ kódy, což dále zesiluje druh lingvistické alterace, ke které dochází při přepínání situačních kódů. Kódy “my” jsou spojeny s domovem a rodinou, zatímco „oni“ jsou spojeny s veřejným diskurzem. Na rozdíl od přepínání situačního kódu se

mohou mluvčí zapojit do složitějšího typu přepínání kódu a vytvořit tak „metaforický“ efekt. Gumperz ve své knize z roku 1982 vysvětluje, že tento metaforický efekt je způsob, jakým mohou mluvčí sdělit „informace o tom, jak chtějí porozumět jejich slovům“.²⁴⁸ Na tomto místě bude uveden příklad, který se poněkud odklání od tématu práce, avšak nejlépe vystihuje tento jev. Dva mluvčí ázerbájdžánštiny, kteří mezi sebou nejčastěji hovoří rusky, v pracovních záležitostech a pro soukromé rozhovory ovšem volí ázerbájdžánštinu.

1 AZ1: ...Və niyə belə dedi? 2 AZ2: Qəzəbləndi...
1 AZ1: ...A proč to řekl? 2 AZ2: Byl naštvaný...

5.10 Psaná komunikace

Psaná verze byla ponechána až na samotný závěr této části, z důvodu toho, že se částečně vymyká výše řečenému. Jazyk používaný při psaní se obvykle liší od mluveného jazyka.²⁴⁹ Důvodem je v našem případě časté užívání anglického jazyka, který se v mluvené řeči vyskytuje jen zřídkakdy. V zásadě se dá zkoumaná skupina rozdělit na tři celky:

1. *Turci, kteří píšou emaily jak turecky, tak i anglicky. (Minorita)*
2. *Turci, kteří píšou emaily pouze turecky. (Majorita)*
3. *Ázerbájdžánci, kteří píšou emaily pouze anglicky. (Majorita)*

Jak je patrné z tohoto rozdělení, Turci se dělí na dvě skupiny. Ani jedna z nich však nepíše pouze a výhradně anglicky. Během kvalitativního rozhovoru autorka kladla dodatečné otázky těm, kteří píšou e-mailly v obou jazycích a ptala se zejména na to, „proč volí oba jazyky?“ a „v jakých situacích k tomu dochází?“. Odpovědi se do velké míry shodovaly, vysvětlení je poměrně prosté. Pakliže volí Turek angličtinu, jedná se zpravidla o situace, kdy je v příloze někdo, kdo by turecky nerozuměl. V praxi hovoříme o vedení společnosti a manažerech. Turci, kteří během svých emailů používají i angličtinu, tudíž bývají v pracovní hierarchii postaveni výše. Turci, kteří používají výhradně turečtinu ve svých odpovědích kladli důraz na lepší vztah se zákazníkem za pomoci využití rodného jazyka, ale během dotazování se objevili i jedinci, kteří přiznali, že jejich schopnosti v angličtině nejsou natolik silné, aby

²⁴⁸ GROSS, S. *Code Switching*. East Tennessee State University, Johnson City, TN, USA. Str. 508.

²⁴⁹ FASOLD, Ralph W., CONNOR-LINTON, Jeff. *An Introduction to Language and Linguistics*. Cambridge University Press, 2014. ISBN 978-1-107-07064-6. Str. 64.

si troufli vést profesionální komunikaci anglicky. Kolegové z Ázerbájdžánu volí pro svou e-mailovou konverzaci výhradně angličtinu. Na dotaz ohledně důvodu k tomuto rozhodnutí se začaly objevovat argumenty o firemním jazyku a možných potenciálních adresátech, kteří by emailu nerozuměli. Odkazují se tak na ideologii možného budoucího adresáta (*Possible future addressee*), avšak vzhledem k tomu, že pracují všichni pro stejného zákazníka, je tato ideologie v kontrastu s tou tureckou.

Nabízí se však i možnost, že Ázerbájdžánci nepišou emaily turecky, protože se ve psané turečtině necítí komfortně. Z dotazníku je zřejmé, že nikdo z nich neprošel žádným formálním vzděláním v turečtině. Piller hovoří v tomto kontextu o tzv. „ideologie standardního jazyka.“ Ideologie standardního jazyka odkazuje na přesvědčení, které má své kořeny v řeči nejmocnější skupiny ve společnosti, která je často založena na psaném jazyce, který je vysoce homogenní, a který se získává formálním vzděláním. Takový jazyk je esteticky, morálně a intelektuálně lepší než jiné podoby jazyka. Jeho uznání za nadřazenou variantu je univerzální, slouží tak k ospravedlnění sociálních nerovností. Piller dále dodává, že jiné formy jazyka, jako je např. angličtina Afroameričanů, jsou pro tyto účely považovány za nevhodné. V důsledku toho jsou mluvčí standardní americké angličtiny s větší pravděpodobností úspěšní ve vzdělávání či zaměstnání, než mluvčí této formy angličtiny. Je důležité pochopit, že standardní americká angličtina není ze své podstaty lepší než angličtina afroamerické komunity.²⁵⁰ Toto může být současně i vysvětlení odmítání psaní emailů turecky ze strany Ázerbájdžánců.

Následující příklady jsou typickými ukázkami běžné denní e-mailové korespondence. Příklad A) je psán ázerbájdžánským kolegou a je psán anglicky. Zajímavé na této ukázce je způsob rozloučení, který používá. Ázerbájdžánština se totiž objevuje až na posledním, pátém místě. Turečtina na místě druhém. Vzhledem k tomu, že se jedná o osobu, která ve svém rozloučení využívá pěti jazyků, dá se říci, že se jedná o osobu, která respektuje další jazyky. Je to zároveň i další potvrzení teze, že lidé, kteří hovoří menšími jazyky mají větší tendenci k mnohojazyčnosti. Příklad B) je psán tureckým kolegou a je psán turecky. Již samo oslovení *merhabalar* „ahoj“ působí mnohem méně formálně, než příklad e-mailu v angličtině. V rozloučení používá angličtinu, avšak důvod je prostý, jedná se o genericky vytvořený podpis, který má každý e-mail odeslaný z platformy Microsoft Outlook.

Příklad A)

²⁵⁰ PILLER, Ingrid. *Language ideologies*. In K. Tracy, C. Ilie, & T. Sandel (Eds.), *The International encyclopedia of language and social interaction* (Vol. 2, pp. 917-927). (The Wiley Blackwell-ICA international encyclopedias of communication). West Sussex: Wiley-Blackwell, Wiley, 2015. ISBN 9781118611104. Str. 4.

Dear Colleagues,

I am sending you the X report from P12 2019.

Sincerely/Saygılarla/Zdraví/C уважением/Hörmətlə

Draží kolegové,

Posílám vám kontrolu X z P12 2019.

Zdraví / Zdraví / Zdraví / Zdraví / Zdraví

Příklad B)

X Bey merhabalar,

Konu ile alakalı bir gelişme oldu mu acaba?

With best regards,

Ahoj pane X,

Byl zaznamenán nějaký pokrok s tímto tématem?

S pozdravem,

Poslední zmínkou ve vztahu k psané formě jsou pracovní manuály. Manuály psané Ázerbájdžánci (Příklad A) jsou psány vždy anglicky, stejně jako emaily. Dá se tedy hovořit o tom, že Ázerbájdžánci nepředpokládá za nutné, aby osoba, která bude činnost vykonávat, musí ovládat turečtinu. Manuály psané Turky (Příklad B) jsou psány turecky, s technickými výrazy v angličtině. Turek naopak předpokládá, že člověk co bude vykonávat danou činnost musí znát turečtinu. Jejich postoj podporuje fakt, že je turečtina podmínkou přijetí do pracovního poměru, avšak není v žádné formě firmou vyučována. Tudíž znalost turečtiny je pouze předpokládaná. Ázerbájdžánci v tomto případě představují skupinu zaměstnanců, kteří se přišli „učit“ osvědčené postupy Turků v turečtině, jsou tím fakticky zařazeni do pozice „studentů“.²⁵¹

²⁵¹ NEKVAPIL, Jiří & SHERMAN, Tamah. *Language ideologies and linguistic practices: the case of multinational companies in Central Europe*. In: *Ideological Conceptualizations of Language : Discourses of Linguistic Diversity / Frankfurt a. Main, Lang 2013. ISBN 978-3-631-61459-4. Str. 88.*

Příklad A)

copy PO, transfer to FI and paste back PO
kopíruj PO, převeď na FI a vložte zpět PO

Příklad B)

miktar vs uyari vs hiç bakmadan profit center da bit problem var ise WF gonderebilirsiniz
kvantita vs výstraha vs bez koukání pokud se objevuje problém v nákladovém středisku, můžete poslat WF

5.11 Oběd

Oběd na pracovišti představuje ve zkoumané skupině poměrně zajímavý fenomén. Jedná se o jednu z nejméně formálních činností, která byla v nahrávkách zaznamenána. Obecně vykazuje silné znaky zaujatosti při výběru jazyka. Oběd v práci má totiž nejméně dvě funkce: a) poskytuje příležitost pro neformální výměnu informací a b) umožňuje malé rozhovory a navazování sociálních vztahů v práci.²⁵² Činnost oběda je úzce spjata s prostředím, účastníky a jejich vzájemnými vztahy. Všechny tyto aspekty ovlivňují jazykové praktiky a socializační vzorce. Místo, kde se oběd koná, částečně určuje, kdo se této společné aktivity účastní. V této dynamice sociálních interakcí se jazyk jeví jako klíčový faktor při výběru jazyků účastníků a jejich schopnost zapojit se do neformálních rozhovorů.²⁵³ Během déle než ročního etnografického výzkumu došla autorka práce k následujícím závěrům: Oběd v práci jednoznačně funguje jako příležitost pro neformální výměny informací a navazování bližších sociálních vztahů.

²⁵² SHERMAN, Tamah & NEKVAPIL, Jiří. *English in Business and Commerce. Interactions and Policies*. De Gruyter Mouton, 2018. ISBN 978-1501515538. Str. 143.

²⁵³ NEGRETTI, Raffaella & GARCIA-YESTE, Miguel. *Lunch Keeps People Apart: The Role of English for Social Interaction in a Multilingual Academic Workplace*. *Multilingua*, 34, 2015. 10.1515/multi-2014-1038. Str. 18.

Zkoumaná skupina chodí na oběd vždy jako celek, nejčastěji do podnikové jídelny. Skupina chodí společně ve stejný čas a oběd funguje jako určitý každodenní rituál. I v tomto ohledu je zřejmé, že ruštinu preferující ázerbájdžánští kolegové se připojují k jiným skupinám a před obědem se obvykle z kanceláře vytráří. Jídlna je složena z dlouhých podélných stolů, kolem nichž celá skupina vždy sedí a diskutuje v turečtině. Častým jevem bývá zapojení turecky hovořících kolegů z jiných oddělení, například z více technických. Jednotlivci se mezi sebou velmi dobře znají. Situace, kdy se připojí někdo, kdo turecky nehovoří, nebývá častá, avšak pokud se tak stane, konverzace přechází automaticky do anglického jazyka. Následně tím ale zpravidla dochází k postupnému utichání vzájemných promluv a konverzace se přesouvá na více formální úroveň, přestože se jedná o neformální oběd. Jediná skupinová činnost, která vykazovala ještě silnější znaky výše zmíněných jevů, zaznamenaných během oběda, byla přestávka na cigaretu. V rámci týmu je totiž většina kolegů kuřáky. Jestli oběd i přestávka na cigaretu fungují jako místa méně formálních promluv, tak na obědě bývají konverzace povrchnější, zatímco na přestávce na cigaretu jsou promluvy ještě o stupeň více emotivní a privátní.

V následující ukázce hovoří jedna turecká a jedna ázerbájdžánská kolegyně o dětech. Lze pozorovat, že v replice jedna, kdy TR1 říká *“Nejsou moc šťastní, ale já jsem velmi šťastná.”* dochází na velmi neformální konverzaci.

1 TR1: Çok sevindim senin adına. Ben seni çok iyi anlıyorum. Biliyorsun iki tane var bende. Ben şeye yazdırdım onları, özel okula. Şimdi 25'inde normal devlet okulu açılacak. Oraya götüreceğiz çocukları, ama inanılmaz rahatladım çocuklar okula gidince. Onlar çok mutlu değil ama ben çok mutluyum.
2 AZ1: Aynen, ben de çok mutluyum, ama benim oğlum da çok mutlu..
3 TR1: Belki bizimkiler de normal kendi okulları açılınca sevinirler. Arkadaşları falan var ya..
4 AZ1: Yaşları aynı mı? TR1 seninki kaç? Benimki 4,5.
5 TR:1 Hemen hemen aynı, AZ1'in küçük...Benim küçükle aynı. 4 yaşında küçük, büyük de 6 yaşında...

1 TR1: Jsem za tebe velmi ráda. Rozumím ti tak dobře. Viš, že mám dvě (děti). Zapsala jsem je do soukromé školky. Nyní, dvacátého páteho, se otevře normální veřejná školka. Děti odvezeme tam, ale mně se neuvěřitelně ulevilo, když děti chodí do školky. Nejsou moc šťastní, ale já jsem velmi šťastná.
2 AZ1: Přesně tak jsem také velmi šťastná, ale můj syn je také velmi šťastný ...
3 TR1: Možná naši budou šťastní, když jejich vlastní škola školka otevře. Viš jak maj tam kamarády a tak
4 AZ: Jsou ve stejném věku? TR1 kolik je vašim...mým je 4 a 5
5 TR1: Téměř stejně, vaši malí...jsou stejně jako moje malá. 4 roky je malé, velkému je 6.

5.12 Formální mluva

Formální mluva se do jisté míry vymyká všem předchozím jazykovým ideologiím. Řada studií zjistila, že společnosti se často zdržují vývoje vhodných jazykových politik. Mohou existovat různá vysvětlení, proč tomu tak je. Jedním z důvodů může být to, že interní komunikace je vnímána jako méně důležitá než externí komunikace. Zatímco náklady na investice do jazyka a komunikace jsou snadno měřitelné, přínosy mohou být méně zřejmé.²⁵⁴ Tak je tomu i v případě zkoumané společnosti, která nemá otevřeně deklarovaný jazyk společnosti. Jak Turci, tak i Ázerbájdžánci používají kombinaci dvou jazyků, přičemž se vždy jedná o nějakou kombinaci tureckého a anglického jazyka. Anglického jazyka je až na výjimky výhradně používáno, pokud hovoříme o technickém žargonu. Běžně se tak můžeme setkat se situací, kdy celá věta zazní v turečtině, avšak specifický technický termín uveden v angličtině. Jeden turecký kolega na otázku proč nepoužívají turecké názvy odpověděl, že je ani neznají. Důvodem bude pravděpodobně již samotný fakt, že k přijetí do pracovního poměru je v některých případech kladen důraz spíše na znalost jazyka, než na znalost práce jako takové. Jinými slovy, najít turecky hovořící osobu v České republice, která má navíc větší zkušenost v oboru, je poměrně náročné.

Vágnost firemního jazyka má rovněž svoje důsledky. Neeley konstatuje, že implementace firemního jazyka může také ovlivnit způsob, jakým se zaměstnanci rozhodnou komunikovat mezi sebou. Rozhodnutí implementovat angličtinu jako korporátní jazyk v dánských společnostech snížilo neformální interakci na pracovišti, což nakonec vedlo k formálnější a na práci orientované komunikaci. Podobná tendence anglických mluvčích, vyhýbat se neformální komunikaci, pokud není v angličtině, je označována jako „*silencing effect*“.²⁵⁵

V následující ukázce hovoří dva turečtí a jeden ázerbájdžánský kolega. Technické termíny jsou uváděny anglicky (replika 1 a 4), zbytek konverzace je veden ve standardní turečtině. Turci, podobně jako v tomto případě, bývají ve svých promluvách dynamičtější než Ázerbájdžánci a v pracovních záležitostech těžší ze své znalosti rodného jazyka. Ázerbájdžánci oproti tomu více váží slova a jejich projev působí mnohem více nejistě.

1 AZ1: **Payment run** işlemlerini odememesi gerekiyor.

2 TR1: Ama bir şey soracağım. Ben burada manuel ödeme yapıyorum ya, ben bunları zaten görüyorum K5 veya KZ. Bunları da liste olarak AP'ye gönderiyorum. Fakat sen de biliyorsun ki Türk Lirası kaydı atıyorsak bu otomatik olarak çıkıyor. Anlatabiliyor

²⁵⁴ GURO, R. Sanden. *Ten reasons why corporate language policies can create more problems than they solve*. *Current Issues in Language Planning*, 2018. DOI: 10.1080/14664208.2018.1553914. Str. 13-14.

²⁵⁵ *Ibid.*, Str. 5.

muyum?

3 AZ1: Anladım, yani f-110 olarak, sistemsel olarak... Yani o işlemlerin gerçi nasıl olduğunu bilmiyorum; fakat mantık olarak tabii ki KN'ler ödenmesi gerekiyor.

4 TR2: Şu olabilir mi? Evet mantıklı, Az1'in soylediği gibi, **reverse** ettik dosyayı ve KZ geri düştü 'vendor'e ve açık kalemdede görünüyor. Peki, bu sadece bir **proposal** değil mi?

1 AZ1: **Payment run** processor by nemel platit.

2 TR1: Ale na něco se zeptám. Dělam zde manuální platbu, normálně je tady vidím K5 nebo KZ. A posílám je AP jako seznam. Ale ty taky např. když plácnu turecká lira klesla, tak tohle automaticky vyleze. Víš co myslím?

3 AZ1: Chápu to, jako F-110, systematicky... popravdě jak ty procesy probíhají nevím; Ale logicky, samozřejmě, KN musí být zapláceno.

4 TR2: Může tohle být ono? Ano, dáva to smysl co řekl AZ1, reverzovali jsme složku a KZ spadlo zpátky vendorovi a objevuje se v otevřených položkách. Dobře, není to jenom **proposal**?

Sherman popisuje tzv. „partnerské situace“, ve kterých se střetávají dva řečníci s různým kulturním pozadím, jeden partner je současně „hostitel“ a druhý je „host“. „Host“ je slabší partner, který se má přizpůsobit normám silnějšího partnera.²⁵⁶ V tomto ohledu by se za hostitele mohli označovat Turci a za hosty Ázerbájdžánci. Jedná se o tým, který operuje pro tureckého zákazníka a je tedy jako takový turecký. Turečtina byla navíc podmínkou přijetí, nikoliv ázerbájdžánština. V dotazníku, který žádal členy skupiny, aby informovali o svých znalostech a kompetencích v jazycích,²⁵⁷ jsme se přesvědčili o tom, že téměř všichni Ázerbájdžánci se považují za plynulé v turečtině. V kvalitativním rozhovoru se označují za natolik jazykově zdatné, že se přibližují rodilým mluvčím. Myšlenka, že jsou Ázerbájdžánci velmi schopní mluvčí turečtiny, je ve skupině všeobecně přijímaná a pohlíží se na ně jako na celek, i když se objevují někteří členové skupiny, kteří natolik dobře nemluví.

Poté, co se autorka během kvalitativního rozhovoru všech dotázala, zda-li považují turečtinu za důležitou pro svůj kariérní život, se názory poměrně různily. Někteří se snažili vymezovat a odpovídali negativně, přestože to není jejich první práce, kde používali turečtinu. Následující ukázka je příkladem Ázerbájdžánce, který napsal v dotazníku odpověď na otázku, co pro něj znamená turečtina. AZ1 sám sebe staví do pozice velmi schopného mluvčího turečtiny, přičemž se distancuje od starší generace, která dle něj tyto schopnosti nemá. Turečtinu dále přirovnává k angličtině, tím sám sebe ve vztahu k Turkům staví do pozice studenta - *learner*. Uznává rovněž výhodnost jazykové výbavy, která mu je ku prospěchu v několika oblastech. Ve druhé části rozhovoru, která začíná „A konečně, ...“ však AZ1 turečtinu označuje jako jazyk, který není těžký, čímž ji ve srovnání s předchozími výroky degraduje.

²⁵⁶ SHERMAN, Tamah. *Managing hegemony: Native English speakers in the Czech Republic*. Language Management in Contact Situations, Frankfurt am Main, 2009. Str. 78.

²⁵⁷ RISAGER, Karen. *Language hierarchies at the international university*. International Journal of the Sociology of Language, 2012. 10.1515/ijsl-2012-0042. Str. 125.

AZ1: ...I feel really native, all kinds of slang, topical, local, or all dialects even Turkish old, modern, comedies, local phrases or etc. etc. I can say in Azerbaijan, especially older, and mid-age generation literally couldn't communicate with Turkish people, because of language barrier. But about me, because not only Turkish, even I can say it as example English, I tried to learn everyday and I tried to know whatever possible with the language I try to speak. And it helped me a lot, to adoptate with the people, traditions, works etc. It helps me to find out and feel like my land...Finally, Turkish is not the hard language to catch or learn with difficulty. Older generation can not, though newer can. The main reason is Turkish literature, series, films, and border visa access at the end of the period USSR...

AZ1: ... Cítím se opravdu jako rodilý mluvčí, (dokáží reprodukovat a pochopit) všechny slangové, aktuální, místní nebo všechny dialekty, dokonce i starou turečtinu, tu moderní, komedie, místní fráze atd. Atd. Mohu říci v Ázerbájdžánu, zejména generace staršího a středního věku nemohla s tureckými lidmi komunikovat kvůli jazykové bariéře. Ale o mně, protože nejen turečtina, i když to mohu říci jako příklad angličtiny, jsem se snažil učit každý den a snažil jsem se znát cokoli (spojeného) s jazykem, který se snažím mluvit. A hodně mi to pomohlo, přizpůsobit se lidem, tradicím, práci atd. Pomáhá mi to zjistit a cítit se jako v mé zemi ... **A konečně**, turečtina není obtížným jazykem, který by bylo obtížné pochytit nebo se učit. Starší generace nemůže, i když novější ano. Hlavním důvodem je turecká literatura, seriály, filmy a přístup k hraničním vízům na konci období SSSR ...

5.13 Audience role

Existuje rozdíl mezi přímým adresátem a posluchačem promluvy, který stojí za vznikem některých typů jazykových voleb. Podle teorie *audience design* od Bella je efekt posluchače na jazykovou volbu mluvčího menší, než přímého posluchače. Když je však volba mezi různými jazyky, nikoliv pouze mezi různými jazykovými styly, Bell tvrdí, že srozumitelnost se stává v tyto momenty důležitější, z toho důvodu mají posluchači větší vliv na volbu jazyka. Tuto teorii podporuje i Gal, který poukazuje na to, že přítomnost monolingvního posluchače determinuje jazykovou volbu i v normálně bilingvní interakci.²⁵⁸ Příkladem tohoto jevu mohou být neformální situace, kdy ázerbájdžánští kolegové mají tendenci využívat mnohem vyšší styl v turečtině, jestli je přítomen turecký kolega. Naopak Turci mají tendenci využívat jednodušší slova, pakliže je přítomen u debaty jejich ázerbájdžánský kolega. V tomto ohledu je rovněž nutné zmínit, že ázerbájdžánští kolegové mají tendenci maskovat své neznalosti v oblasti turečtiny. Z nasbíraných dat jasně vyplývá, že Turci se velmi často a bez ostychu doptávají v případech nepochopení slov či frází, Ázerbájdžánští to mají spíše naopak.

²⁵⁸ LØNSMANN, Dorte. *English as a corporate language: Language choice and language ideologies in an international company in Denmark*. Roskilde, 2011. Disertační práce. Roskilde University. Department of Culture and Identity. Str. 167-169.

Volby se obvykle používají k předefinování vztahu mezi řečníkem a adresátem, často jako vyjádření autority mluvčího, k označení hněvu nebo k prosazení něčí etnické identity.²⁵⁹ Zkoumaná skupina vykazuje některé opakující se vzorce. Turci ve formální řeči používají vyšší turečtinu a v neformální řeči mluví velmi jednoduše. Ázerbájdžánci se v neformální řeči většinou snaží o vyšší turečtinu, ve formální řeči bývají opatrnější a mnohem méně hovoří. V následující ukázce vidíme, jak ázerbájdžánský kolega využil slova *takdir ettiğim* “oceňuji”, které patří do vyšší turečtiny.

1 AZ1: Abi açıkçası bir tek takdir ettiğim şey bu oldu Azerbaycan'la ilgili. Çok iyi şey yaptılar, yani krizi yönettiler... Galiba aynı zamanlarda Çek Cumhuriyeti'yle kıyaslırsak, Mart'ın 15'i 16'sı gibi zamanlarda, Azerbaycan da başladı şeye, sınırları kapattı, tamamen.

1 AZ1: Bratře, upřímně řečeno, toto oceňuji na Ázerbájdžánu. Udělali velmi dobrou věc, zvládli krizi ... Myslím, že to bylo ve stejnou dobu, pokud porovnáme s Českou republikou, 15. března nebo 16. března, Ázerbájdžán také začal jednat, úplně uzavřel hranice.

5.14 Hezký vs. škaredý přízvuk

Mluvit turecky před svými kolegy z Ázerbájdžánu je pro rodilé Ázerbájdžánce ze zkoumané skupiny relativně komfortní, protože pro všechny je turečtina cizím jazykem, byť mají různé přízvuky. Pokud jsou tyto přízvuky příliš výrazné, považuje se to za problém, protože zaměstnanci se normalizují do standardu pracoviště. Nekvapil a Sherman rovněž ve své práci zmiňují, že jazykové ideologie je nutné chápat nejen jako přesvědčení o jazyku, ale přesněji jako „přesvědčení nebo pocity“ ohledně jazyků. Estetické kvality jazyka bývají prezentovány nejen jako vážné argumenty v jazykovém managementu jednotlivců, ale také při řízení celých jazykových situací v zemi. Jazykové ideologie mohou naopak zahrnovat estetickou kvalitu „ošklivosti“.²⁶⁰ Obě zkoumané skupiny však považují svoje rodné jazyky za hezké, na tomto místě se ovšem zaměříme na akcenty. Špatný či škaredý akcent působí v lidech představu, že onen mluvčí není natolik jazykově silný/šikovný. Může se tedy akcent stát symbolem moci a prestiže?

Piller tvrdí, že hodnocení jazyka, v tomto případě ázerbájdžánština, jako zábavný či nikoliv, záleží na tom, kdo jste a jaké jsou vaše zkušenosti s tímto jazykem. Pokud jste mluvčí ázerbájdžánštiny, je nepravděpodobné, že jej považujete za zábavný. Současně pokud pravidelně komunikujete s mluvčími

²⁵⁹ GROSS, S. *Code Switching*. East Tennessee State University, Johnson City, TN, USA. Str. 510.

²⁶⁰ NEKVAPIL, Jiří & SHERMAN, Tamah. *Language ideologies and linguistic practices: the case of multinational companies in Central Europe*. In: *Ideological Conceptualizations of Language: Discourses of Linguistic Diversity* / Frankfurt a. Main, Lang 2013. ISBN 978-3-631-61459-4. Str. 104.

ázerbájdžánštiny, je nepravděpodobné, že ji budete považovat za zábavnou. Zaznamenaný koncept „ázerbájdžánského akcentu“ je ideologicky vytvořen a neodkazuje na žádnou objektivně vytvořenou lingvistickou realitu.²⁶¹ Zde nacházíme zřejmou spojitost s výroky, kdy turečtí kolegové přiznali, že v Turecku existují určité stereotypy spojené s ázerbájdžánským akcentem. Ty se ovšem v čase vytrácejí, pokud mají příslušníci obou národností delší společný kontakt.

Častým motivem je hodnocení ázerbájdžánského jazyka jako něco autentického. Některé ázerbájdžánské vyjadřovací postoje, i přes svou stigmatizují vlastnost, také nesou jistou „autentičnost“, která mluvčí jazyka sjednocuje a informuje je o jejich „ázerbájdžánství“. V emigrantském prostředí v čase a prostoru zůstávají tyto jazykové a regionální rozdíly výrazné. Byly zaznamenány komentáře Turků, kdy hodnotí pozitivně etnokulturní solidaritu, například tvrzení, že zní jako naši předci nebo mají bohatou kulturu.²⁶²

TR1: Azərbaycan Türkçesi ve Türkçe arasındaki en büyük fark benim görüşüme göre Azərbaycan Türkçesinin eski Türkçe oluşudur, içinde eski kelimeler anlamlar barındırır. Türkçe ise Azərbaycan Türkçesinin modernize olmuş şeklidir. İki dili de bilmeyen bir kimse Azərbaycan dilini ses tınısından daha otantik ve şiirsel bulabilir, çünkü Azərbaycan Türkçesi daha eskidir ve içinde eski , modernize olmamış kelimeler barındırır ve bu kelimeler insanın kulağına daha yumuşak ve lirik gelir. Ayrıca Azərbaycan Türkçesi Türkçe gibi değişime uğramadığı için daha naturel ve özünü kaybetmemiş bir dildir. Özünü kaybeden her şeyin biraz bozulduğunu ve masumluğunu kaybettiğini düşünürsek, özünü koruyan bir dilin daha otantik ve tarihsel öğeler taşıması modernize olmuş bir dile göre daha ilgi çekicidir.

TR1: Největším rozdílem mezi ázerbájdžánskou turečtinou a turečtinou je podle mého názoru stará turecká forma ázerbájdžánské turečtiny, ve které mají stará slova význam. Turečtina je modernizovaná verze ázerbájdžánské turečtiny... Někdo kdo nezná ani jeden z těch dvou jazyků může považovat ázerbájdžánštinu podle jejího zbarvení za autentičtější a básničtější, protože ázerbájdžánština je starší a skrývá uvnitř staré nemodernizované slovíčka a ta slovíčka přijdou člověku měkčí a lyričtější. Navíc protože ázerbájdžánština neprožila takovou proměnu jako turečtina, tak je přirozenější a je to jazyk, který neztratil svou duši. Pokud bychom řekli, že to co ztratí svou duši, se tak trochu poničí a ztratí svou čistotu, tak jazyk, který chrání sám sebe je autentičtější a historické části, které si s sebou nese jsou zajímavější, než jazyk zmodernizovaný.

²⁶¹ PILLER, Ingrid. *Language ideologies*. In K. Tracy, C. Ilie, & T. Sandel (Eds.), *The International encyclopedia of language and social interaction* (Vol. 2, pp. 917-927). (The Wiley Blackwell-ICA international encyclopedias of communication). West Sussex: Wiley-Blackwell, Wiley, 2015. ISBN 9781118611104. Str. 1.

²⁶² SILVA, Emanuel da. *Humor (re)positioning ethnolinguistic ideologies: "You tink is funny?"*. *Language in Society*, 44, 187-212, 2015. 10.1017/S0047404515000044. Str. 193-208.

6. Shrnutí

Z výše uvedených zjištění lze vyvodit následující závěry: jazykové postoje v rámci zkoumané skupiny, co se týče kognitivní a afektivní složky, nekorelují s behaviorální složkou. To, co jednotlivci prohlašují, často nekoresponduje s tím, co často dělají. Tato skutečnost je způsobena tím, že jedinci jsou již od svého raného vývoje formováni historickými a sociálními proměnnými. Dané zjištění bylo důležité pro následné analýzy, během nichž tak bylo přihlíženo k nahrávkám konverzací mezi účastníky výzkumu, ty hrály stejně jako polostrukturované rozhovory zásadní roli ve sběru dat.

Jazyková ideologie, která se opakovaně objevuje v nasbíraných datech, je normativita. V našem případě normativita ve smyslu turečtina jako přirozený/normální jazyk pro konverzaci. Všechny deviace od této normy budí do jisté míry pozornost (explicitní či implicitní), která je skupinou buď akceptovaná nebo nikoliv. Pakliže je akceptovaná, nejčastěji se objevovaly tři typy reakcí: údiv/dotázání se, pobavení a výjimečně i rozčilení. Jedním z možných vysvětlení tohoto fenoménu je vliv puristické formy turečtiny na mluvčí současné turečtiny, která u některých může podvědomě vzbuzovat negativní reakci na odchylky, například rozčilení, jak bylo zaznamenáno během výzkumu. Důležitým zjištěním bylo, že ideologie turečtiny jako jazykové normy ve skupině je akceptovaná oběma národnostmi v rámci výzkumu, tedy tureckou i ázerbájdžánskou.

Co se týče ázerbájdžánských mluvčích v rámci zkoumané skupiny, tak nejdůležitějším se jeví jejich dělení na dvě podskupiny a) rusky hovořící a b) turecky hovořící Ázerbájdžánci. Vzdělání hraje v tomto rozdělení zásadní roli. Jazyk, ve kterém studovali na vysoké škole, často předurčuje jejich jazykové preference. Zatímco dominantní skupina Turků očekává, že budou všichni Ázerbájdžánci hovořit za všech okolností turecky, rusky hovořící Ázerbájdžánci se často ztotožňují s background group, která je spíše složena z lidí z ruskojazyčného prostředí. Turečtina pro ně není preferovaný jazyk. Ázerbájdžánci, kteří aktivně hovoří turecky, dle nasbíraných dat projevují znaky toho, že přijímají turečtinu jako dominantní jazyk. V případě Turků i Ázerbájdžánců bez rozdílu je symbolická hodnota vlastního jazyka vysoce hodnocená, přestože obě skupiny akceptují postavení turečtiny jako mezinárodního a prestižního jazyka.

Další jazykovou ideologií, široce sdílenou mezi Turky, je vnímání ázerbájdžánštiny jako jazyk, který lze snadno ovládnout. Nasbíraná data ovšem taková stanoviska nepotvrzují, důvodem je i to, že ani jeden z Turků v rámci zkoumané skupiny nedokáže hovořit ázerbájdžánsky. V kontrastu k výše uvedené ideologii je rovněž fakt, že se Turci velmi často dotazují na nepochopené výrazy z úst Ázerbájdžánců. Ázerbájdžánci, jakožto skupina s menším počtem mluvčích v globálním měřítku, mají nápadnou

tendenci se od tureckého jazyka distancovat a řadí svůj mateřský jazyk spíše k vyššímu celku turkických jazyků. Důvodem je pravděpodobně podvědomá obava ze ztráty vlastní identity, která se může projevit jako vnímání jejich jazyka jako pouhý dialekt turečtiny.

Ideologie jazykové hierarchie má rovněž silné zastoupení v nasbíraných materiálech. Výchozí předpoklad je ten, že jeden jazyk stojí na vyšší pomyslné pozici než jiný, z čehož se posléze odvíjí jeho další užití. To lze ilustrovat na případě, kdy Turci obecně vnímají Ázerbájdžánce hovořící turecky jako zdvořilé, současně se nepřizpůsobují situaci, když tomu tak není. Příkladem může být zmiňovaná situace, kdy se Turek připojí ke skupině, kde se komunikuje ázerbájdžánsky, v ten moment se ovšem očekává přizpůsobení skupiny. Tato dominance není výsledkem nátlaku, ale spíše vlastního přesvědčení o dominantní skupině. Důležitý vliv na tom sehrává i regionální rozložení moci ve smyslu mezinárodní politiky, která se odráží i v reprodukci jazyka v dané skupině. V rámci sledované skupiny je na vrcholu hierarchie turečtina, za ní následuje turečtina v podání nerodilých mluvčích, která se nevyrovná rodilým mluvčím, a až po ní následují všechny ostatní jazyky.

Jedním z nejčastějších jevů v konverzacích byl humor. Ten obě jazykové skupiny spojuje, Ázerbájdžánci totiž vykazují natolik silné jazykové schopnosti, že jsou schopni si s jazykem hrát a tvořit tak humorné celky i v turečtině. Někteří jedinci považují ázerbájdžánský přízvuk za vtipný, avšak takové vnímání má tendenci se společně stráveným časem ve skupině mizet. Tento pohled na přízvuk zároveň může být odůvodněn stereotypním pohledem Turků na ázerbájdžánský přízvuk v turečtině, což utvrzuje soudržnost tureckého dominantního celku. V tomto případě se však do konfliktu dostává další ideologie, když se Ázerbájdžánci bez problému slovně či svým akcentem vrací ke svému rodnému jazyku, protože Turky považují za členy své in-group.

Četným a zároveň poněkud nesystematickým se prokázalo přepínání kódů. Přepínání kódů se ve zkoumané skupině projevuje nejčastěji využitím anglických slov, zejména technického charakteru, občasně i ruštiny u některých Ázerbájdžánců. Přepínání kódů bylo u Ázerbájdžánců relativně často způsobené rovněž nedokonalou znalostí turečtiny, to se projevovalo například tím, že si pomáhali slovy z rodného jazyka, pokud neznali turecký ekvivalent.

Psaná komunikace se prokázala jako vybočující z normy ve smyslu používání turečtiny na pracovišti, neboť Turci preferují v psaném projevu turečtinu, zatímco Ázerbájdžánci zpravidla tíhnou k angličtině. Mocenské vztahy a strukturální nerovnosti na pracovištích tak způsobují, že angličtina rovněž

nachází své uplatnění na daném pracovišti.²⁶³ Angličtina i přes přítomnost silně dominantního jazyka - turečtiny, funguje jako samozřejmý člen profesní mluvy. Ázerbájdžánština se ve věci psané komunikace jeví jako nevhodná. Ve formální řeči je jazyková dominance turečtiny znatelnější, Turci své jazykové výhody využívají dominantním projevem. Ázerbájdžánci obecně komunikují méně, pokud debata nabývá formálnější charakter.

²⁶³ SHERMAN, Tamah & NEKVAPIL, Jiří. *English in Business and Commerce. Interactions and Policies*. De Gruyter Mouton, 2018. ISBN 978-1501515538. Str. 59.

7. Závěr

Etnografický terénní výzkum patří k nejvíce nepředvídatelným způsobům sběru dat v lingvistice, výsledky totiž často závisí na konkrétních historických okolnostech a na individuálních charakteristikách participantů daného výzkumu.²⁶⁴ Vztahy mezi jazykem a mocí jsou ovlivněny více lidmi, kteří jazyk používají, než jazykem samotným.²⁶⁵ Na samém počátku výzkumu bylo jedno z prvních překvapujících zjištění to, že mnoho forem komunikace ve společnosti si velký počet mluvčích vůbec neuvědomuje. Když byli účastníci výzkumu z Ázerbájdžánu například dotázáni, kdy hovoří tak a kdy onak, trvalo jim chvíli, než přišli na odpověď.²⁶⁶ Další pozoruhodnou věcí byl fakt, že přesvědčení a prohlášení jednotlivců o vlastním počínání v oblasti jazyka se často neslučuje s realitou, mnohdy si přímo protirečí. Tyto dvě skutečnosti mají společného jmenovatele, ten je obsažen v prostém faktu, že na tyto věci byli participantů explicitně dotázáni. Z tohoto důvodu vzniká potřeba vykonat zúčastněné pozorování, aby se dosáhlo cíleného sběru dat i v oblasti behaviorálních aspektů.

Na tomto místě je možná vhodné se ohlédnout zpět na začátek práce, kde bylo pojednáno o existujících postojích k terénnímu výzkumu. Postoj, který zastával Gil či Hyman, že práce v terénu je fyzicky a intelektuálně náročná, místy i frustrující, odpovídá přesvědčení autorky výzkumu. Když nemůže výzkumník najít v hodinách nahrávek pomyslnou nit, které by se mohl chytil, často se zdá být celý výzkum zbytečným. I přesto je terénní výzkum nesmírně zajímavý a vzrušující.²⁶⁷ Předkládaná práce si kladla za cíl jít ve stopách Hymana a terénní výzkum brát jako stav mysli, snad se práce v tomto ohledu ukáže být úspěšnou.²⁶⁸

Cílem této práce bylo zjištění, jaké prostředky pro vyjadřování jazykových postojů jsou využívány na jednom z oddělení mezinárodní korporátní firmy v Praze. Autorka práce zkoumala jazykové postoje ve vybrané skupině složené z Turků a Ázerbájdžánců, přičemž byl během výzkumu kladen důraz především na zkoumání jazykových jevů, které naznačovaly dominanci jednoho jazyka nad druhým. Sběr dat pro výzkum probíhal během posledního kalendářního roku. Odpovědi na výzkumné

²⁶⁴ HELLER, Monica et al.. *Critical sociolinguistic research methods: studying language issues that matter*. New York: Routledge, 2017. ISBN 9781138825901. Str. 62.

²⁶⁵ NEGRETTI, Raffaella & GARCIA-YESTE, Miguel. *Lunch Keeps People Apart: The Role of English for Social Interaction in a Multilingual Academic Workplace*. *Multilingua*, 34, 2015. 10.1515/multi-2014-1038. Str. 22.

²⁶⁶ LØNSMANN, Dorte. *English as a corporate language: Language choice and language ideologies in an international company in Denmark*. Roskilde, 2011. Disertační práce. Roskilde University. Department of Culture and Identity. Str. 105.

²⁶⁷ NEWMAN, Paul Newman & RATLIFF, Martha. *Linguistic Fieldwork*. Cambridge University Press, 2001. ISBN 9780521669375. Str. 7.

²⁶⁸ HYMAN, Larry M. *Fieldwork as state of mind*. In: Newman, Paul / Ratliff, Martha (eds.) *Linguistic Fieldwork*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. ISBN 9780521660495. Str. 22.

otázky byly získávány pomocí zúčastněného pozorování informantů a polostrukturovaných rozhovorů. Data získaná v průběhu etnografického výzkumu se dají shrnout do odpovědí na předem stanovené výzkumné otázky, které zněly následovně:²⁶⁹

1. *Jak moc je turečtina ve skupině používána, kým a v jakých situacích?*
2. *Jaké symbolické hodnoty jsou ve skupině spojené s turečtinou a jinými jazyky?*
3. *Jaké faktory ovlivňují volbu jazyka ve skupině v konkrétní situaci?*
4. *Který jazyk je ve skupině postavený výše co do hierarchie?*

Ad. 1. Ve zkoumané skupině je tureckého jazyka využíváno mezi Turky a Ázerbájdžánci. Turci používají svůj mateřský jazyk bez rozdílu, Ázerbájdžánci rovněž většinou preferují turečtinu, výjimku tvoří ruskojazyční Ázerbájdžánci. Ti v komunikaci dávají přednost ruštině a turecky mluví výjimečně a spíše z donucení okolnostmi. V neformálních rozhovorech Ázerbájdžánci vykazují vysokou schopnost užití turečtiny. Až na občasné přepínání jednoslovných kódů je jejich mluvený projev plně v turečtině. Rozdílná situace ovšem nastává v psané komunikaci, která je spojena s pracovními povinnostmi. Tato situace vede Ázerbájdžánce k častému využití anglického jazyka. Pravděpodobným důvodem je prostý fakt, že ani jeden z nich neabsolvoval formální vzdělání v turečtině, psaná komunikace je tak pro ně nekomfortní. Turci oproti tomu se drží turečtiny za všech okolností, anglicky píšou pouze, jestli to situace vyžaduje, například někdo z adresátů elektronické komunikace nepatří mezi mluvčí turečtiny. V tomto ohledu stojí za zmínku i pracovní manuály, z nichž vyplývá, že Turci obecně vnímají jako samozřejmost znalost turečtiny, aby mohl člověk danou práci vykonávat. Ve formálním mluveném projevu je tureckými mluvčími je rovněž využíváno turečtiny, avšak často se objevují technické termíny výhradně v angličtině. Turci ve formálních projevech své jazykové výhody využívají na úkor Ázerbájdžánců, kteří nemají takovou rychlost při použití této vrstvy jazyka. Poslední okolností, kdy turečtiny není využíváno, jsou situace, kdy se ke skupině připojí někdo, kdo turecky nehovoří, například přímý nadřízený. Za jiných okolností, než ve vztahu k nadřízenému, není skupinou na pracovišti využíváno jiných jazyků, důvodem je jistá uzavřenost a pospolitost zkoumané skupiny.

Ad. 2. Obecně se dá konstatovat, že symbolické hodnoty vnímání vlastního jazyka, tedy jak turečtiny, tak i ázerbájdžánštiny, je na vysoké úrovni. Pro Turky je symbolická hodnota spojena s jazykem, který je využíván pro běžnou komunikaci, pro Ázerbájdžánce to tak neplatí. Ti přikládají vysokou symbolickou hodnotu vlastnímu jazyku i přes skutečnost, že na denní bázi využívají turečtiny. Turky je

²⁶⁹ DRULÁK, Petr. *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-385-7. Str. 191.

turečtina vnímána jako jazyk náročný, ázerbájdžánština jimi považována za jazyk snadný. Ázerbájdžánci svůj jazyk naopak jako snadný nevnímají a spojují jej s širší rodinou turkických jazyků, tím mohou symbolicky udržovat svou vlastní identitu, která by ve srovnání s dominantními Turky mohla být upozaděna. Symbolické postavení turečtiny má rovněž spojitost s regionální ideologií, která se přenáší i do vztahů na zkoumané pracoviště. Tyto mocenské vztahy se tak mohou reprodukovat do všech zkoumaných oblastí, přičemž angličtina zaujímá roli neutrálního jazyka. Symbolickou oblastí, která obě skupiny spojuje je humor. Ten je častým prostředkem v komunikaci zkoumané skupiny, samotný fakt, že Ázerbájdžánci dokážou v turečtině říkat anekdoty či zábavné hrátky se slovy je staví do role právoplatných člen skupiny. Všechny turecké přízvuky jsou ve skupině považovány za symbolicky vyšší a nepojí se k nim negativní konotace, v případě ázerbájdžánského přízvuku v turečtině se vyskytly zmínky o určité vtipnosti či rurálnosti. Tyto stereotypy zároveň tvoří jeden z dalších faktorů, podporujících dominanci Turků ve skupině. K dalšímu zamyšlení ovšem může být, zda-li tyto posměšky Turci nedělají, protože vnímají Ázerbájdžánce jako členy své in-group a tím opadá jistý utlačovatelský podtext. Na druhou stranu Turci spojují ázerbájdžánštinu s cizími neturkickými jazyky, jako je řečtina, arménština atd., tím je fakticky staví do out-group. I přesto se autorka přiklání k tomu, že Turci řadí Ázerbájdžánce do své širší in-group, jelikož to vyplývá ze zúčastněného pozorování.

Ad. 3. Turečtina představuje ve skupině jazykovou normou. Tato norma je až na výjimky skupinou přijímána. Vliv určitého jazykového purismu v používání turečtiny hraje rovněž roli ve vnímání jazyka. Někteří jedinci, kteří se účastnili výzkumu, dokonce ázerbájdžánštinu hodnotí jako méně vhodnou variantu, oproti turečtině, neboť se odchyluje od *Öztürkçe* (puritánské turečtiny). Ázerbájdžánština a její domnělá snadnost, přesvědčení, které panuje u tureckých členů zkoumané skupiny, není faktorem, který by Turky přiměl k využívání tohoto jazyka. Ázerbájdžánci naopak volí turečtinu, protože by jim jinak Turci nerozuměli. Mezi Ázerbájdžánci, kteří aktivně hovoří turecky, je silnějším motivem pro volbu jazyka očekávání přítomné skupiny mluvčích, než jejich vlastní background group. Ačkoliv je leckdy obtížné určit, se kterou background group se v daný moment ztotožňují. Symbolické spojení jazyka a identity nemá vliv na výběr jazyka u ázerbájdžánských mluvčích, u těch tureckých tomu naopak. Volba jazyka je v neposlední řadě ovlivněna faktem, že Ázerbájdžánci jsou součástí tureckého týmu, operujícího v turečtině pro tureckého zákazníka, tím fungují v rámci zkoumané skupiny jako hosté.

Ad.4. Norma zdvořilosti a norma přizpůsobení představují silné ukazatele hierarchie ve skupině. Turci vykazují u normy zdvořilosti jasnou vzdálenost, tím že reagují na využívání ázerbájdžánštiny ve smyslu, že se jedná o věc nezdvořilou či dokonce jistou deviaci od normy. Ázerbájdžánci naopak využívají běžně turečtinu a absenci jazykových znalostí ázerbájdžánštiny u Turků za nezdvořilé nepovažují. Turci se

navíc nepřizpůsobují a často reagují explicitně na využití jiného, byť turkického jazyka, v tomto případě ázerbájdžánštiny. Ázerbájdžánci oproti tomu vykazují silnou normu přizpůsobení. Forma ázerbájdžánského akcentu je v podřízené pozici a bývá zdrojem zábavy pro turecké členy skupiny, tento neobjektivní konstrukt zdánlivé vtipnosti však v čase ztrácí na významu. Čím déle spolu členové skupiny jsou, tím méně je faktor považován za zábavný.

Z výše uvedených analýz lze vyvodit, že na nejvyšší pozici v rámci hierarchie skupiny stojí Turci, kteří hovoří turecky, za nimi se nacházejí Ázerbájdžánci, kteří mají aktivní znalost turečtiny, a na posledním místě stojí Ázerbájdžánci, kteří turecky hovoří minimálně nebo vůbec. Dominantnějším jazykem je turečtina, současně její kompetentní mluvčí mají tendenci k dominanci ve skupině.

8. Zdroje

Sekundární literatura

Knihy a monografické publikace

1. AUER, Peter. *Jazyková interakce*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2014. Sociolingvistická edice. ISBN 978-80-7422-268-9.
2. BARGIELA-CHIAPPINI, Francesca. *The Handbook of Business Discourse*. Edinburgh University Press, 2009. ISBN 9780748631834.
3. BLOMMAERT, Jan & JIE Dong. *Ethnographic fieldwork: a beginner's guide*. Multilingual Matters, 2010. ISBN 1847692958,978-1-84769-295-5.
4. BLOMMAERT, Jan & VERSCHUEREN, Jef. *Debating Diversity: Analysing the Discourse of Tolerance*. Routledge, 1998. ISBN 9780415191388.
5. BLOMMAERT, Jan. *Ethnography, Superdiversity and Linguistic Landscapes: Chronicles of Complexity*. Multilingual Matters, 2013. ISBN 9781783090402.
6. BOELLSTORFF, Tom. *Ethnography and Virtual Worlds: A Handbook of Method*. Princeton University Press, 2012. ISBN 069114950X,9780691149509.
7. BOURDIEU, Pierre. *Language and Symbolic Power*. Harvard University Press, 1991. ISBN 9780745600970.
8. BOWERN, Claire. *Linguistic Fieldwork: A Practical Guide*. 2008. ISBN 9780230545373.
9. COUPLAND, Nikolas & JAWORSKI, Adam(eds.). *Sociolinguistics: A Reader*. Macmillan Education UK, 1997. ISBN 978-0-333-61180-7.
10. DARNELL, Regna. *And Along Came Boas: Continuity and Revolution in Americanist Anthropology*. John Benjamins Publishing Company, 1998. ISBN 9789027245847.
11. DRULÁK, Petr. *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-385-7.
12. DUCHENE, Alexandre & HELLER, Monica. *Language in Late Capitalism: Pride and Profit*. Routledge, 2012. ISBN 9780203155868.
13. DURANTI, Alessandro. *A Companion to Linguistic Anthropology*. Wiley-Blackwell, 2004. ISBN 9780631223528.
14. EDWARDS, Jane Anne & LAMPERT, Martin D.. *Talking Data: Transcription and Coding in Discourse Research*. Psychology Press, 1993. ISBN 978-0805803488.
15. EDWARDS, John. *Multilingualism*. Routledge, 1994. ISBN 9780203293171.
16. FABIAN, Johannes. *Time and the Other: How Anthropology Makes Its Object*. Columbia University Press, 1983. ISBN 9780231055918.
17. FASOLD, Ralph W., CONNOR-LINTON, Jeff. *An Introduction to Language and Linguistics*. Cambridge University Press, 2014. ISBN 978-1-107-07064-6.
18. FEDERAL RESEARCH DIVISION. *Azerbaijan A Country Study*. Kessinger Publishing, 2004. ISBN 141910862X.
19. GAL, S., & IRVINE, J.. *Signs of Difference: Language and Ideology in Social Life*. Cambridge: Cambridge University Press, 2019. doi:10.1017/9781108649209.
20. GARDNER-CHLOROS Penelope. *Code-switching: Language Selection in Three Strasbourg Department Stores*. In: Coupland N., Jaworski A. (eds) Sociolinguistics. Modern Linguistics Series. Palgrave, 1997. ISBN 978-1-349-25582-5.

21. GARRETT, Peter. Language Attitudes. In: Llamas, C., Mullany, L., Stockwell P. (Eds.) *The Routledge Companion to Sociolinguistics*. London, New York: Routledge, 2007. ISBN 0–415–33849–2.
22. GLUCKMAN, Max. *Order and Rebellion in Tribal Africa*. Routledge, 2004. ISBN: 9780415329835,0415329833.
23. GREEN, Judith Lee. *Ethnography as epistemology: An introduction to educational ethnography*. Sage, 2012.
24. GREETHAM, Bryan. *How to Write Your Undergraduate Dissertation*. Published by Macmillan Education UK, 2014. ISBN 9781352005226.
25. GROSS,S. *Code Switching*. East Tennessee State University, Johnson City, TN, USA.
26. GUMPERZ, John J. & HYMES, Dell. *Directions in Sociolinguistics. The Ethnography of Communication*. Holt, Rinehart and Winston, 1972. ISBN 9780030777455.
27. GURO, R. Sanden. *Ten reasons why corporate language policies can create more problems than they solve*. *Current Issues in Language Planning*, 2018. DOI: 10.1080/14664208.2018.1553914.
28. HANNERZ, Ulf. *Cultural Complexity: Studies in the Social Organization of Meaning*. Columbia University Press, 1992. ISBN 9780231076227.
29. HARDT, Michael & NEGRI, Antonio. *Empire*. Harvard University Press, 2000. ISBN 9780674006713.
30. HASBROUCK, Jay. *Ethnographic Thinking: From Method To Mindset*. Routledge, 2017. ISBN 9781629581187.
31. HAVE, Paul ten. *Doing Conversation Analysis: A Practical Guide*. SAGE, 2007. ISBN 9781412921756.
32. HEATH, Shirley Brice & STREET, Brian V.. *On Ethnography: Approaches to Language and Literacy Research*. Teachers College Press, 2008. ISBN 9780807748671.
33. HELLER, Monica et al.. *Critical sociolinguistic research methods: studying language issues that matter*. New York: Routledge, 2017. ISBN 9781138825901.
34. HELLER, Monica. *Paths to Post-Nationalism: A Critical Ethnography of Language and Identity*. Oxford University Press, 2011. ISBN 9780199746866.
35. HYMAN, Larry M. *Fieldwork as state of mind*. In: Newman, Paul / Ratliff, Martha (eds.) *Linguistic Fieldwork*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. ISBN 9780521660495.
36. HYMES, Dell H. *Essays in the history of linguistic anthropology*. John Benjamins, 1983. ISBN 902724507X 9789027245076.
37. HYMES, Dell H.. *On communicative competence*. Harmondsworth: Penguin, 1972. ISBN 978-014080665-6.
38. HYMES, Dell H.. *Studies in the History of Linguistics: Traditions and Paradigms*. John Benjamins, 1983. ISBN 9789027245076.
39. HYMES, Dell H.. *Studies in the History of Linguistics: Traditions and Paradigms*. Indiana University Press, 1974. ISBN 9780253355591.
40. HYMES, Dell H.. *Toward ethnographies of communication*. In P.P. Giglioli (Ed.), *Language and social context*. Harmondsworth: Penguin, 1972.
41. HYMES, Dell H.. *Ways of speaking*. In R. Bauman & J. Sherzer (Eds.), *Explorations in the ethnography of speaking* (pp. 433–452). Cambridge: Cambridge University Press, 1974.

42. HYMES, Dell. *Ethnography, Linguistics, Narrative Inequality: Toward an Understanding of Voice*. Routledge, 1996. ISBN 9780203290507.
43. CHOMSKY, Noam. *Aspects of the theory of syntax: 50th Anniversary Edition*. The MIT Press, 2015. ISBN 978-0-262-52740-8.
44. JENKS, Christopher Joseph. *Transcribing Talk and Interaction: Issues in the Representation of Communication Data*. John Benjamins Publishing Company, 2011. ISBN 9789027285065.
45. JOHANSON, Lars & CSATÓ, Eva A.. *The Turkic Languages*. Routledge Language Family Descriptions, 1998. ISBN 0415082005.
46. KUKLICK, Henr. *New History of Anthropology*. Wiley-Blackwell, 2007. ISBN 0631225994,9780631225997.
47. LABOV, William. *The Social Stratification of English in New York City*. Cambridge University Press, 2006. ISBN 9780511335181.
48. LEWIS, Geoffrey. *The Turkish Language Reform: A Catastrophic Success*. Oxford linguistics, 2000. ISBN 9780199256693.
49. LIANG, Sihua. *Language Attitudes and Identities in Multilingual China: A Linguistic Ethnography*. Springer International, 2015. ISBN 978-3-319-12618-0.
50. LIDDICOAT, Anthony J. & BALDAUF, Richard. *Language Planning and Policy: Language Planning in Local Contexts*. Multilingual Matters, 2008. ISBN 9781847690630.
51. LOOMBA, Ania. *Postcolonial Studies and Beyond*. Duke University Press, 2005. ISBN 9780822335238.
52. MAHOOTIAN, Shahrzad. *Code Switching and Mixing*. Northeastern Illinois University, Chicago, IL, USA.
53. MARSHALL, Jonathan. *Language Change and Sociolinguistics: Rethinking Social Networks*. Palgrave Macmillan UK, 2004. ISBN 978-1-4039-1488-0.
54. MCKENZIE, Robert M.. *The Social Psychology of English as a Global Language: Attitudes, Awareness and Identity in the Japanese Context*. Springer, 2010. ISBN 978-90-481-8565-8.
55. NEKVAPIL, Jiří & SHERMAN, Tamah. *Language ideologies and linguistic practices: the case of multinational companies in Central Europe*. In: *Ideological Conceptualizations of Language : Discourses of Linguistic Diversity / Frankfurt a. Main, Lang 2013*. ISBN 978-3-631-61459-4.
56. NEKVAPIL, Jiří & SHERMAN, Tamah. *Language Management in Contact Situations: Perspectives from Three Continents*. . In J. Nekvapil & T. Sherman (eds.), *Language Management in Contact Situations: Perspectives from Three Continents*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 75–96, 2009. ISBN:978-3-631-58263-3.
57. NEWMAN, Paul Newman & RATLIFF, Martha. *Linguistic Fieldwork*. Cambridge University Press, 2001. ISBN 9780521669375.
58. PECHEY, Graham. *Mikhail Bakhtin: The Word in the World (Critics of the Twentieth Century)*. Routledge, 2007. ISBN 9780415424202.
59. PETERSON, Elizabeth. *Making Sense Of "Bad English": An Introduction To Language Attitudes And Ideologies*. Routledge, 2020. ISBN 9780429328343.
60. PILLER, Ingrid. *Language ideologies*. In K. Tracy, C. Ilie, & T. Sandel (Eds.), *The International encyclopedia of language and social interaction* (Vol. 2, pp. 917-927). (The Wiley Blackwell-ICA international encyclopedias of communication). West Sussex: Wiley-Blackwell, Wiley, 2015. ISBN 9781118611104.

61. POKORNÝ, Jan a Juraj HANULIAK. *Lingvistická antropologie: jazyk, mysl a kultura*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2843-8.
62. PUJOLAR, Joan. *Gender, Heteroglossia and Power: A Sociolinguistic Study of Youth Culture*. De Gruyter Mouton, 2000. ISBN 9783110167979.
63. RAMPTON, Ben. *Language in Late Modernity: Interaction in an Urban School (Studies in Interactional Sociolinguistics)*. Cambridge University Press, 2006. ISBN 9780511410215.
64. RISAGER, Karen. *Language And Culture Pedagogy: From a National to a Transnational Paradigm (Languages for Intercultural Communication and Education)*. Multilingual Matters, 2007. ISBN 9781853599613.
65. SAVILLE-TROIKE, Muriel. *The Ethnography of Communication: An Introduction*. Wiley-Blackwell, 2002. ISBN 9780631228424.
66. SEARGEANT, Philip. *The Idea of English in Japan: Ideology and the Evolution of a Global Language*. Critical Language and Literacy Studies, 2009. ISBN 9781847692016.
67. SHERMAN, Tamah & NEKVAPIL, Jiří. *English in Business and Commerce. Interactions and Policies*. De Gruyter Mouton, 2018. ISBN 978-1501515538.
68. SCHIEFFELIN, Bambi B., WOOLARD, Kathryn A., KROSKRITY, Paul V.. *Language Ideologies: Practice and Theory*. Oxford Studies in Anthropological Linguistics, 1998. ISBN 9780195105612.
69. SIDNELL, Jack. *Conversation Analysis: An Introduction*. Chichester: Wiley-Blackwell, 2010. ISBN 978-1-405-15900-5.
70. SOANES, C. & STEVENSON, A.. *Concise Oxford English Dictionary*. Oxford University Press, 1872. ISBN 0198610378.
71. SPRAEDLEY, James P.. *Participant Observation*. Harcourt Brace Jovanovich, 1980. ISBN 9780030445019.
72. STOCKING, George W. *The Ethnographer's Magic and Other Essay's in the History of Anthropology*. Wisconsin University Press, 1992. ISBN 0-299-13410-5.
73. SWAAN, Abram De. *Words of the World: The Global Language System*. Polity, 2002. ISBN 978-0745627489.
74. WEIPERT-FENNER, Irene. *Blurred Lines of Inclusion and Exclusion. Research Ethics for Political Sympathizers*. Oxford University Press, 2018. ISBN 9780190882969.
75. WOYDACK, Johanna. *Linguistic Ethnography of a Multilingual Call Center: London Calling*. Palgrave Macmillan, 2019. ISBN 978-3-319-93322-1.
76. WRAY, Alison & TROTT, Kate. *Projects in linguistics: a practical guide to researching language*. Arnold, 1998. ISBN: 9780340652107.
77. YANOW, Dvora. *Interpretation And Method: Empirical Research Methods And the Interpretive Turn*. M.E. Sharpe, 2006. ISBN 9780765614629.

Učebnice, Slovníky

1. KUČERA, Petr. *Podrobná gramatika turečtiny*. Brno: Lingea, 2014. ISBN 978-80-87471-79-1.
2. LANĚ, Tomáš. *Přehled ázerbájdžánské gramatiky: [s praktickými příklady]*. Brno: Lingea, 2013. ISBN 978-80-87819-04-3.

Články v časopisech, Příspěvky ve sbornících, Periodikum, Kvalifikační práce

1. BEAN, Janet & EDDY, Robert & GREGO, Rhonda & Irvine. *Should We Invite Students To Write in Home Languages? Complicating the Yes/No Debate*. *Composition Studies*, 2002.
2. KADERKA, Petr & SVOBODOVÁ, Zdeňka. *Jak přepisovat audiovizuální záznam rozhovoru? Manuál pro přepisovatele televizních diskusních pořadů*. *Jazykovědné aktuality*, 43, 2006.
3. KUBANÍK, P., ČERVENKA, J. a SADLÍKOVÁ, H.. *Romština v České republice - předávání jazyka a jazyková směna*. *Romano džaniben 16 (1): 11-40*. 2010.
4. LØNSMANN, Dorte. *English as a corporate language: Language choice and language ideologies in an international company in Denmark*. Roskilde, 2011. Disertační práce. Roskilde University. Department of Culture and Identity.
5. NEGRETTI, Raffaella & GARCIA-YESTE, Miguel. *Lunch Keeps People Apart: The Role of English for Social Interaction in a Multilingual Academic Workplace*. *Multilingua*, 34, 2015. 10.1515/multi-2014-1038.
6. POKRIVČAKOVA, Silvia. *Code-switching ako lingvodidaktický fenomén*. *X-linguae Journal*, Volume 7 Issue 2, 2014. ISSN 1337-8384.
7. RISAGER, Karen. *Language hierarchies at the international university*. *International Journal of the Sociology of Language*, 2012. 10.1515/ijsl-2012-0042.
8. SHERMAN, Tamah. *Managing hegemony: Native English speakers in the Czech Republic*. *Language Management in Contact Situations*, Frankfurt am Main, 2009.
9. SILVA, Emanuel. *Humor (re)positioning ethnolinguistic ideologies: "You tink is funny?"*. *Language in Society*, 44, 187-212, 2015. 10.1017/S0047404515000044.
10. UMEZINWA, Jennifer. *ANALYSIS OF A SELECTED BARGAIN DISCOURSE USING DELL HYMES' S.P.E.A.K.I.N.G. MODEL*. Nasarawa State University, 2017. 10.13140/RG.2.2.21516.16004.
11. VANÍČKOVÁ, Klára. *Studie z aplikované lingvistiky: Studies in applied linguistics*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2010. ISSN 1804-3240.

Elektronické zdroje

1. ANTAKE, Charles. *An Introduction to Conversation Analysis* [online]. CA tutorial: Transcription [cit 9.6.2020]. Dostupné z: <http://ca-tutorials.lboro.ac.uk/transintro1.htm>.
2. FOX, Russell Arben. *J. G. Herder on Language and the Metaphysics of National Community* [online]. *The Review of Politics*, 65(2), 237-262, 2020 [cit 16.7.2020]. Dostupné z: www.jstor.org/stable/1408807.
3. IT SLOVNÍK. *Intranet* [online]. [cit 24.6.2020]. Dostupné z: https://it-slovník.cz/pojem/intranet/?utm_source=cp&utm_medium=link&utm_campaign=cp.
4. JELÍNEK, Milan & KRČMOVÁ, Marie. *PURISMUS* [online]. Nový encyklopedický slovník češtiny, 2017 [cit 19.6.2020]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/PURISMUS>.
5. NEKVAPIL, Jiří. *DIGLOSIE* [online]. Nový encyklopedický slovník češtiny, 2017 [cit 19.6.2020]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/DIGLOSIE>.
6. NEKVAPIL, Jiří. *JAZYKOVÁ IDEOLOGIE* [online]. Nový encyklopedický slovník češtiny, 2017 [cit 9.6.2020]. Dostupné z: [https://www.czechency.org/slovník/JAZYKOVÁ IDEOLOGIE](https://www.czechency.org/slovník/JAZYKOVÁ_IDEOLOGIE).

7. SHEVCHUK, Zinaida. *Etnografie a její specifika* [online]. MUNI, 2013 [cit 16.5.2020].
Dostupné z:
https://is.muni.cz/el/1423/jaro2013/MVZ453/41007279/Etnografie_a_jeji_specifika.pdf.